BEVRIJDINGSKRANT

77 JAAR VRIJHEID

Belang vrijheid doorgeven aan de volgende generatie

Zijn agenda zit tjokvol, afspraken moeten worden gecombineerd en het runnen van zijn bedrijf komt momenteel grotendeels op de achtergrond. Tot 's avonds laat zijn Jan Matel en zijn collega bestuursleden Dick Ellenbroek, Marlies de Bruyn, Theo Lassche, Herman Ellenbroek, Bernadet Wieffer, Wilma Schutten, Niels van Leuteren en Hans Breuker bezig met de organisatie van de viering van 77 jaar bevrijding.

Vooral het Belevingstheater, dat op 2 april in Oud Borne opgevoerd wordt, slokt veel tijd en energie op.
Maar het is fantastisch om te zien hoe de bestuursleden en tientallen vrijwilligers ondersteuning bieden en hier hun steentje bijdragen en tijd noch moeite sparen.

Een gigantische klus waaraan zo'n 150 acteurs en figuranten deelnemen. Thema's die verbeeld worden zijn onder meer het leven voor, tijdens en na de oorlog, de Jodenvervolging, het verzet en de bevrijding.
Dit laatste sluit naadloos aan bij het Bevrijdingsfeest op De Koem, dat de grote finale moet worden van deze dag.

"Het is heel bijzonder wat wij op 2 april gaan doen in Borne. Omliggende plaatsen volgen ons met verbaasde, maar ook met enigszins jaloerse blikken", verklaart Jan Matel glunderend van trots. Maar het gaat uiteraard niet vanzelf. Matel kwam op het idee tijdens een motorrit. Zijn vader was tijdens de Tweede Wereldoorlog actief in het verzet en elk jaar werd de familie betrokken bij de herdenking.

Voor Jan Matel is het daarom vanzelfsprekend dat hij bijdraagt aan de organisatie. Samen met een aantal mensen dat hij om zich heen verzamelde, richtte hij de Stichting Belevingstheater Oorlogstijd en Bevrijding Borne op en al gauw borrelden binnen het door hem voorgezeten bestuur de ideeën naar boven. Een belevingstheater in de oude kern, een bevrijdingskrant met herinneringen en een bevrijdingsdiner waarmee tevens de kosten gedrukt zouden kunnen worden. Jos Brummelhuis werd aangetrokken als regisseur/productieleider en in totaal worden er twaalf scenes nagespeeld.

Jan Matel: "Vrijheid is een groot goed, geen vanzelfsprekendheid."

Het spektakel begint om 16.15 uur in de Oude Kerk voor genodigden, met toespraken van onder anderen Jo de Leeuw en een achterkleindochter van Cor Hilbrink. Aansluitend worden vanaf 17.30 uur in Oud Borne op diverse locaties de verschillende scenes opgevoerd.
De hele oude kern is afgesloten voor verkeer. Aan de hand van klokken wordt steeds de volgende opvoering aangegeven. Gastheren en gastvrouwen begeleiden dit proces. Het spel gaat tot ongeveer 20.30u duren. Vervolgens wordt het publiek gevraagd naar de Koem te gaan voor een speciale bijeenkomst met toespraken, muziek, een hapje en een drankje.

INHOUD

4. Marita van Riel: 'Verschrikkelijke tijd mag niet vergeten worden.'
7. Protestant Gerrit Verbeek welkom in katholieke gemeenschap.
8. Bornse kinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog.
11. Bertus Schabbink uit Hertme: 'De bevrijding was er ineens.'
12. Voortijdig einde aan missie 'vreemde vogel' Aliquippa in Bornerbroek.
15. De Joodse gemeenschap van Borne.
16. Korps Nationale Reserve.
17. Grote gevolgen voor textielfabriek Spanjaard.
19. De dood laat een steekje vallen: wonderbaarlijke ontsnapping Ton Arts.
20. Befehl ist Befehl', het enige excuus.
21. Jimmy Taylor: ' Had ik maar bij jullie aangeklopt.'
22. Fred Nachbaur: eenzame vooruitgeschoven bevrijder.
23. Zware vergelding voor groeiend verzet.
24. De bevrijding van Borne op 3 april 1945.
25. Bornsche Courant 'van zijn clusters bevrijd'.
26. Onderduiker Max van Trommel: 'Gevoel dat je uitschot was, bleef bestaan.'
28. Bevrijd, maar tegen welke prijs?
30. Routekaart en locaties Belevingstheater.
31. Programma 2 april.
32. Fotopagina Bevrijding 3 april 1945.

’Verleden verbinden met hier en nu en morgen’

Voor burgemeester Jan Pierik is vrijheid groot goed om te koesteren en te bewaken

Jan Pierik, sinds januari 2020 burgemeester van Borne, wordt in zijn leven al jong geconfronteerd met verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Tot op de dag van vandaag realiseert hij zich mede daardoor dat vrijheid een groot goed is en gekoesterd en bewaakt moet worden.

Burgemeester Jan Pierik: “Kleine pesterijtjes zijn het zaad voor iets groots, op die alarmsignalen moet je waakzaam zijn.”

“Voor mijn generatie is vrijheid niet iets vanzelfsprekends. Mijn jeugd speelde zich af in een setting waarin veel over de oorlog werd gesproken. Mijn oom woonde bij mijn ouders in en heeft de oorlog als tiener meegemaakt. Je hing aan zijn lippen als hij beeldend vertelde hoe hij langs de zoeklichten fietste bij Bentelo. Er waren ook families, waarvan mannen gefusilleerd zijn.”

“In mijn studententijd heb ik verschillende werkweken meegemaakt in onder meer Tsjechoslowakije en in Polen, vooral in Gdansk in de periode met Lech Walesa. We leerden mensen kennen die je meenamen naar de stille oppositie die er was. Op zo’n moment voel je tot diep van binnen wat het is als je niet mag vinden wat je ergens van vindt. Vaak hoor je dat vrijheid meer waarde heeft als je ook het tegendeel hebt ervaren. Daarom hebben we in de huidige tijd een opgave: hoe kunnen we ervoor zorgen dat iedereen beseft dat je vrijheid moet bewerkstelligen, onderhouden en koesteren, elke keer weer?”

BERGEN-BELSEN

Op 11 april vorig jaar, de dag voor Pasen, reist Jan Pierik met meer dan honderd scholieren uit Borne in een aantal bussen naar Bergen-Belsen. “Toen die uitnodiging kwam, heb ik meteen mijn vinger opgestoken. Dat doet ertoe, dan moet je je laten zien als bestuur. Het bezoek draagt bij aan het doorgeven van het verhaal wat het betekent te mogen leven in de setting die we nu kennen. Voor de jongeren van nu is de kans op vrijheid veel groter en vanzelfsprekender. Maar door zo’n bezoek wordt heel tastbaar dat het ook anders kan zijn.”

Een verhaal levend houden door opgedane ervaringen te vertellen is volgens de burgemeester het krachtigste signaal dat je kunt afgeven. “De eerste decennia na de oorlog was het besef wat onvrijheid kan betekenen zo massaal aanwezig, dat niemand ernaar terug verlangde. Als je het zelf hebt meegemaakt, ben je het meest geloofwaardig. Vorig jaar met carnaval heb ik een aantal maatschappelijke opdrachten gegeven. Een ervan was om met Peter Wolberink, de beheerder van de begraafplaats, in contact te treden om te helpen bij het onderhoud van oorlogsgraven. De Tweede Wereldoorlog is toch de meest krachtige herinnering die de meesten zich voor ogen kunnen halen. Er zijn veel tastbare punten in de dorpen die daaraan herinneren, dus daar moet je wat mee doen.”

PARTNERSTAD RHEINE

Jan Pierik vervolgt: “Het is heel belangrijk dat de herdenkingen op 4 en 5 mei zich door ontwikkelen en vernieuwen. In het perspectief van de plannen die je voor de toekomst maakt, willen we dit jaar ook onze vrienden uit Rheine bij de herdenking betrekken, al zullen ze op 4 mei geen kransen leggen. Als je met je partnerstad veel optrekt bij lief en leuk is het goed dat ook te doen bij leed. We denken een formule gevonden te hebben waarbij dat kan. Het is de kunst om de dodenherdenking betekenisvol te laten blijven, elke keer opnieuw. Er zijn ook niet alleen slachtoffers gevallen in de Tweede Wereldoorlog, de huidige wereld is evenmin vrij van conflicten, zoals we momenteel sterk ervaren. Natuurlijk is het de opdracht voor ons als gemeentebestuur om respect te tonen voor alles wat is gebeurd. Maar we moeten ook schakelen en dat verbinden met het hier en nu en met wat morgen komt.”

“Veel mensen zijn geneigd te denken dat de onderdrukking en het leed van de Tweede Wereldoorlog hebben geduurd vanaf de inval van Polen in 1939 tot en met de bevrijding in 1945. Maar dat is een veel te digitale kijk erop. De periode van leed begon al acht, negen jaar eerder. De vrijheid afnemen is meestal een stap van geleidelijkheid. Kleine pesterijtjes zijn het zaad voor iets groots.
Op die alarmsystemen moet je waakzaam zijn. De rechtsstaat is heel belangrijk, we staan voor ons grondrecht. Het vastleggen van spelregels hoort daar bij. Veel Europese grondwetten zijn ontstaan in de negentiende eeuw.
Vaak zijn ze uitingen van het besef dat macht tegenmacht behoeft en dat democratie niet alleen meerderheidsbesluitvorming mogelijk maakt, maar juist ook bescherming van grondrechten en minderheidsopvattingen. Dat verhaal steeds opnieuw vertellen is heel belangrijk.”

WEERBAAR OPSTELLEN

Burgemeester Jan Pierik kijkt uit naar het gedenkweekend van 2 en 3 april. “Het is heel mooi dat in Borne het verleden en het heden zo prachtig met elkaar in verbinding worden gebracht. Op grootse Bornse wijze. Ik verbaas me elke keer opnieuw over het organisatievermogen en de inzet van de mensen in ons dorp. In één weekend verbinden we en staan we stil bij wat er 77 jaar geleden is gebeurd en wat het ons gebracht heeft. We krijgen de kans te laten zien dat we dat als gemeente ontzettend waarderen. Natuurlijk zijn ook 4 en 5 mei heel bijzonder. Dat zal ik in mijn toespraken verwoorden. Het is mooi om daarmee bezig te mogen zijn.”

BORNE VIERT VRIJHEID

Colofon

Het Belevingstheater en deze Bevrijdingskrant zijn mede mogelijk gemaakt door:
- Gemeente Borne
- Stichting Belevingstheater Oorlogstijd en Bevrijding
- Heemkunde Borne
- Annette Evertzen, Annemarie Haak, Hans Nijhof, Hennie Noordhuis, Willem Pfeiffer, Hans Pol, Gerda Remmers, Jan Stoop en Anja Tanke.

Deze speciale uitgave kwam tot stand met medewerking van:
- Bornse Haringparty
- Cogas
- Gemeente Borne
- Lions Borne
- Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel
- Rabobank
- Stichting De Houtmaat
- Stichting Groothuis
- De bedrijven Autobedrijf Tinselboer, AVIA Weghorst, Bakkerij Koehorst, Bouwonderneming Oude Wolbers, Handelsonderneming Van Uhm Huls Schilderwerken, Korf Stomerij-Wasserij, Morselt Mode, Plus Huls van den Nieuwboer, en Slagerij Jacobs.

Eindredactie:
Annemarie Haak en Willem Pfeiffer

Vormgeving:
Tonnie Stegeman

‘Verschrikkelijke tijd, die nooit vergeten mag worden’

Marita van Riel onthult oorlogservaringen van haar moeder

Marita van Riel is, als jongste telg uit een gezin met vijf kinderen, geboren op 30 december 1954, tien jaar na de Tweede Wereldoorlog. Haar ouders hebben de oorlog intens meegemaakt. De verhalen hierover worden vaak verteld als het gezin zit ‘na te tafelen’. Bovendien heeft haar moeder enkele ervaringen op papier gezet. Deze geschiedenis heeft op Marita veel indruk gemaakt. Nu op 67-jarige leeftijd wil ze deze verhalen in de publiciteit brengen. Volgens haar mag deze enorm spannende tijd niet in de vergetelheid raken. De verbindende teksten zijn van Marita van Riel en cursief geplaatst.

Marita van Riel: “Onze kinderen en kleinkinderen moeten voor de rest van hun leven mogen genieten en leven in vrijheid en democratie.”

VRIJDAG 10 MEI 1940

Voor dag en dauw worden we wakker. Ik slaap met mijn drie zussen op een kamer en we vliegen naar de ramen om te zien wat er te doen is. We zien mensen op straat. Ook onze vader staat erbij. We vragen ons af wat er aan de hand is. Dan wordt er verteld dat de Duitsers ons land zijn binnen gedrongen en ons de oorlog verklaard hebben. Dat is toch niet te geloven! Onze eerste gedachte is: Wat hebben ze hier te maken? Wie heeft dat ooit kunnen denken? Even later komt mijn vriend Gé uit Hengelo fietsen en vertelt dat hij naar het gemeentehuis moet om in opdracht van de regering documenten te vernietigen. Dit is het begin van, naar later blijkt, vijf afschuwelijke jaren. Op zondag 12 mei 1940, de verjaardag van Gé, zouden we ons gaan verloven. Zijn ouders zouden bij ons eten. Daar gaat nu niets van door.
In stilte hebben we elkaar de ringen omgedaan. Het is met geen pen te beschrijven hoe we ons voelen. Het is allemaal heel verdrietig. Gelukkig duren de gevechten slechts vijf dagen, maar wel met het afschuwelijke bombardement op Rotterdam en de gevechten op de Grebbeberg en de Afsluitdijk.

Mijn vader en moeder, beiden rasechte Tukkers, woonden en werkten in Twente. Mijn moeder als verkoopster en mijn vader als ambtenaar bij de gemeente Borne. Ze trouwden in 1941 en kwamen te wonen aan de Oude Deldensestraat in Borne. Mijn oudste broer is daar in 1942 geboren.

De eerste tijd verloopt nogal rustig, we durven zelfs de tong uit te steken wanneer we een groep Duitse soldaten tegen komen op straat. Maar dat wordt ons snel afgeleerd. In ons eigen huisje aan de Oude Deldensestraat zijn we heel gelukkig. Meubels hadden we al gekocht voor de bezettingstijd, zodat het erg gezellig is. Toch leven we altijd in spanning vanwege de bezetting. Ik weet dat Gé veel voor de burgers kan doen op het gemeentehuis. Ook worden er vaak vergaderingen belegd bij ons thuis met andere verzetsstrijders. Ik sta dan op de uitkijk om te kijken of niemand ons huis in de gaten houdt.

LEVEN AAN VADER TE DANKEN

Bovendien moeten op dat moment veel mensen onderduiken. Het voedsel is op de bon, maar onderduikers krijgen geen voedselbonnen. Mijn vader zit als ambtenaar van de gemeente Borne dicht bij het vuur. Hij kan vrij gemakkelijk bij de bonnen komen en doet dit ook. Veel mannen worden te werk gesteld in Duitsland. Om daaraan te ontkomen hebben deze mensen valse identiteitspapieren nodig, waar mijn vader op de afdeling secretarie voor kan zorgen.
Vele jaren later word ik door een aantal van deze mensen nog aangesproken, waarbij mij verteld wordt dat ze hun leven aan mijn vader te danken hebben. Door deze valse papieren werden ze niet te werk gesteld.

Ik weet dat mijn vader heel veel voedselbonnen gestolen heeft.

Hij nam de bonnen mee naar huis om ze daarna uit te delen aan de onderduikers. Mijn ouders hadden een theekastje met daarop kopjes en een kleedje in de kamer. Op een dag werd er een stapel bonnen onder het kleedje gelegd. Even daarna stonden er Duitse soldaten voor de deur om een inval te doen in hun huis. Mijn vader was aan het werk en mijn moeder moest in de kamer op een stoel blijven zitten, terwijl de soldaten het hele huis doorzochten, waarschijnlijk naar onderduikers. Mijn moeder zag vanuit haar ooghoek de bonnen onder het kleedje liggen. De schrik sloeg haar om het hart. Die mochten absoluut niet gevonden worden! Een van de soldaten keek onder de linkerkant van het kleedje en zag de bonnen aan de rechterkant niet liggen. Toen gingen de soldaten de trap op naar boven. Moeder bedacht zich geen moment, greep de bonnen en gooide ze in de houtkachel!

VEEL MONDEN TE VOEDEN

Intussen sluiten wij ons aan bij de verzetsgroep van Huize Lidwina. Ik breng onder meer tassen met bonnen naar Zenderen. Die zijn buit gemaakt tijdens een overval op een distributiekantoor. De pastoor heeft de tas verstopt achter het altaar tot het veilig genoeg is. Vervolgens worden ze verdeeld en weg gebracht. Er zijn immers veel monden van onderduikers te voeden.
Tijdens de tocht verkeer ik in hevige spanning. Als ik maar niet aangehouden word! Het gaat steeds goed. Maar toch is er een moment dat het mis dreigt te gaan. Het is februari. In het middaguur komt er een telefoontje op het gemeentehuis.
Gé neemt de telefoon aan, de mededeling is kort: ‘Maak dat je wegkomt, de SD uit Enschede zoekt je!’ Vervolgens vliegt hij de deur uit, nog naroepend: ‘De SD komt eraan!’ en schiet bij de buren naar binnen.
Verstijfd van schrik zie ik een overvalwagen met vijf SD-ers erop bij ons voor de deur stoppen.
Het geweer in de aanslag. Nu is het gebeurd!, schiet het door mijn hoofd. Ik prevel een schietgebedje en loop zo rustig mogelijk naar de voordeur.
Twee SD-ers drukken me aan de kant en rennen het huis binnen. ‘Wo ist dein Mann?’ Ik antwoord zo rustig mogelijk dat hij naar het gemeentehuis is gegaan.
Het hele huis wordt doorzocht, maar men vindt niets. Zelfs niet de extra bonkaarten. Die had ik dus goed verstopt!

Ondertussen gaat het verzet door. Zelfs twee piloten met hun hele uitrusting vinden onderdak. Voorzien van burgerkleding en een nieuw persoonsbewijs worden ze op de trein naar Nijmegen gezet, vanwaar ze verder naar het zuiden worden gebracht. Op het persoonsbewijs staat dat ze doof zijn, zodoende hoeven ze niet te praten. Plotseling wordt een aantal leden van de verzetsgroep opgepakt en gevangen gezet. Ze weten te veel en moeten absoluut niet verhoord worden, want dan kan het afgelopen zijn. Moeder geeft zich uit voor secretaresse van een Obersturmbahnführer en belt met de gevangenis.
Ze sommeert deze mensen onmiddellijk vrij te laten. Binnen vijf minuten staan zij op straat tot grote opluchting van de verzetsgroep.
Inmiddels hebben de Duitsers ook mijn vader in de smiezen en dus wordt hij gezocht. Er staat veel geld op zijn hoofd, levend of dood. Hij moet onderduiken.

Eerst een paar weken naar Geesteren, toen naar Lidwina. Vervolgens naar Haarlem. Als ik op Lidwina ben, loop ik naar het kleine kapelletje en bid om een goede afloop. Ik mag zelfs Gé nog een keer bezoeken in Haarlem.

KOEL ONDER ALLE OMSTANDIGHEDEN

Regelmatig staan er Duitse soldaten bij mijn moeder voor de deur, die op zoek zijn naar hem.

Soms komt mijn vader even thuis en als er dan soldaten in de buurt komen, waarschuwt er een buurman, zodat hij kan vluchten. Moeder blijft onder alle omstandigheden koel en beweert met een stoïcijns gezicht dat ze geen idee heeft waar mijn vader is. Als de Duitsers haar hadden meegenomen en gefolterd om de waarheid boven de tafel te krijgen, dan was ik niet geboren!

Ik blijf achter met Wim, die dan anderhalf jaar oud is. Verschillende verzetsstrijders worden opgepakt. Op een gegeven moment komt er een overvalwagen met de chef van de Sicherheitsdienst bij mij aan de deur. Ze willen weten waar Gé zit. Ik kan ze gelukkig overtuigen dat ik dat niet weet. Vervolgens wordt weer het huis op z'n kop gezet. Ze kunnen echter niets vinden en ik word op straat gezet. Slechts één koffer voor mezelf en één voor Wim mag ik meenemen. Alles wordt verbeurd verklaard. Een Duitse vrouw met drie kinderen krijgt de woning toegewezen. Ik ga met Wim naar mijn ouders aan de Ennekerdijk. Ook hier worden we een keer midden in de nacht overvallen door Duitsers. Gelukkig loopt het goed af, niemand van ons wordt meegenomen. Ik ben in verwachting van Hans. Uit angst besluit ik ook maar een poos met Wim te gaan onderduiken. Eerst in Hoge Hexel bij de ouders van mijn zwager, daarna nog een poos in Hengelo.

WEER NAAR EIGEN HUIS

Dan wordt het september 1944. Geruchten bereiken ons dat de geallieerden al geland zijn in Frankrijk. Het is niet te geloven, maar toch echt waar. Het Duitse gezin dat in ons huis woont vertrekt en ik krijg de sleutels terug. We kunnen weer naar ons eigen huis! De meeste meubels staan er nog, maar de kleerkasten zijn leeg. Gelukkig heb ik destijds nog wat spullen naar de buurvrouw kunnen gooien, voordat ik op straat gezet werd. Wat waren we blij!
Dan komt er bericht dat onze bevrijders in Arnhem worden tegengehouden. De hele winter blijven we nog bezet. Ook voor Gé is het ontzettend moeilijk. Hij zit ondergedoken bij de familie Hoppe in Eefde. Hoppe is gemeentesecretaris geweest in Borne, ze kennen elkaar goed. Op een dag krijg ik echter bericht dat Gé daar weg moet, de villa is in beslag genomen. De familie krijgt een andere woning, maar durft Gé niet meer in huis te nemen. Hoe nu verder? De vriend van Bernard, de man van mijn zus Annie, krijgt een idee. Hij mag met zijn groentekar naar de veiling, daar heeft hij een vergunning voor. Zo rijden ze naar Eefde, verstoppen Gé onder de groentekistjes en keren terug naar Almelo waar Gé bij een vriend even op adem mag komen. Vervolgens naar een onderduikadres in Delden.
Op 8 oktober wordt onze zoon Hans geboren. We zitten in de voorkamer van mijn ouders, vanwege de bombardementen op het spoor waar we dichtbij wonen en op Hengelo en Enschede.
Vader heeft er wat afgesjouwd om ons allemaal aan het eten te houden, want er was niets meer!
Maar eindelijk, eindelijk komen de geallieerden om ons te bevrijden. Dit is misschien wel de mooiste dag van mijn leven. Maar het allergelukkigst maakt toch wel dat mijn gezinnetje weer compleet is. Gé veilig thuis en de beide jongens om me heen.

Na de oorlog wordt mijn vader voor zijn bewezen diensten in het verzet benoemd tot burgemeester van de gemeente Angerlo, Giesbeek en Lathum. Daar worden mijn jongste broer, mijn zus en ik geboren. Ik ben opgegroeid in vrijheid en ik wil dat ook onze kinderen en kleinkinderen voor de rest van hun leven mogen genieten en leven in vrijheid en democratie.

Bouwonderneming Oude Wolbers ontkomt niet aan magere oorlogstijden

Honderden tafeltjes voor onvindbare klant

Ook bouwonderneming Oude Wolbers ontkomt in de Tweede Wereldoorlog niet aan magere tijden. Een gebrek aan opdrachten noopt directeur en oprichter Gerrad en zijn meewerkende familie tot creatieve oplossingen om het bedrijf gaande te houden.

Een idee van een oud-collega van Stork uit Hengelo lijkt soelaas te bieden. De man zorgt voor een klant, die over enige tijd enkele honderden dienst-tafeltjes nodig heeft. Gerrad ziet er een mooi project in voor de wat langere termijn. Op de zolder van zijn woning aan de Klippenweg 5 richt hij een timmerfabriekje in, waar hij de tafeltjes fabriceert en voorlopig opslaat. Als de gehele productie gereed is, blijkt de vermeende koper echter in geen velden of wegen te bekennen.

Jaren later staan de meubeltjes nog altijd op zolder bij de familie Oude Wolbers. Uiteindelijk worden er enkele verkocht en sommige gewoon weggegeven. Maar verreweg het grootste deel wordt gebruikt als brandhout voor de kachel in de werkplaats. Gerrad heeft in 1932 een voorzichtig begin gemaakt aan wat tegenwoordig een grote speler in de regionale bouwwereld mag worden genoemd. Als onderhoudstimmerman bij de villa van Otto Stork in Hengelo kan hij amper voorzien in het onderhoud van zijn gezin, verder bestaand uit zijn vrouw en vijf kinderen. Hij zoekt er betaalde klussen bij, maar dat valt niet in goede aarde bij zijn baas. Omdat die hem echter geen garantie kan geven voor een vaste verbintenis, pakt Gerrad zijn biezen.

OMGEGOOIDE KOP KOFFIE

Een bezoekje aan de werkverschaffing leert hem dat hij beter zelf als timmerman voor brood op de plank kan blijven zorgen. Een advertentie in de Bornsche Courant, waarin kandidaten worden gezocht voor de bouw van een dubbele woning aan de Prins Hendrikweg, vormt de basis voor de start van het familiebedrijf. Al gebeurt dat niet geheel zonder enig fortuin na een ongelukje. Door het omgooien van een kop koffie plakken twee pagina's van de door hem uitgebrachte offerte vast aan andere, waardoor de prijzen voor deuren, ramen en kozijnen met een totale waarde van 500 gulden voor de opdrachtgever onzichtbaar blijven. Oude Wolbers is daardoor de voordeligste aanbieder…
Direct na de oorlog maakt Aannemersbedrijf G.J. Oude Wolbers een stormachtige groei door. Met onder meer de bouw van de kerk De Goede Herder in Almelo, het gemeentehuis in Weerselo en het pand voor de OAD in Holten haalt het bedrijf grote opdrachten binnen. Mede-eigenaar Gerhard ter Haar van OAD is een goede vriend van Gerrad Oude Wolbers en gunt hem de uitvoering van het project. Voor Rinie en Wim, zoons van Gerrad, vormt de realisatie van het in 1948 opgeleverde bedrijfspand van het ooit aan de Klippenweg in Borne begonnen OAD hun eerste grote klus binnen de firma. Het leidt ertoe dat midden jaren vijftig de toevoeging 'en Zonen' achter de naam van de onderneming verschijnt.

Gerrad (rechts) in gesprek met zoon Rinie bij de eerste houtloods die hij in 1933 heeft gebouwd aan de Oude Deldensestraat.

VIERDE GENERATIE

Bij het zestigjarig bestaan van het bedrijf in 1992 wordt het huidige kantoor aan de Oostermaat betrokken, terwijl de timmerfabriek van de Klippenweg naar De Molenkamp wordt overgeheveld.
De leiding komt dan in handen van de broers Hans en Wim Oude Wolbers. Ze zijn vanaf dat moment gezamenlijk verantwoordelijk voor omzet en resultaat. Ondertussen zit Bart als vertegenwoordiger van de vierde generatie alweer enkele jaren op de stoel van zijn vader Hans.

Timmerlieden van Oude Wolbers stellen loodzware betonramen bij de melkfabriek in Raalte.

Het werkterrein van de onderneming, die ook een vestiging heeft in Barneveld, omvat geheel Midden-Nederland. "Van oost naar west", zegt Wim Oude Wolbers, die de oorlogsjaren net als zijn broer via de overlevering heeft ervaren. "We zijn van na de oorlog en dat willen we graag zo houden.."

Weckflessen en wijn verstopt in vijver

Morselt Mode: op de bakfiets met manufacturen langs de boeren

Het overlijden van moeder Manny Morselt-Olde Olthof van huidig eigenaar Henk betekent, dat Morselt Mode in de zomer van 2019 afscheid moet nemen van het laatste lid van de familie dat nog uit ervaring over de Tweede Wereldoorlog kan verhalen.

Hendrik Morselt

Manny is afkomstig uit een gezin met acht kinderen. Haar vader runt tussen 1920 en 1950 een slagerij aan de Hengeloschestraat. 's Avonds moet ze nu en dan vlees halen of wegbrengen, dat illegaal wordt geslacht bij boeren.

Henk Morselt: "Bij moeder thuis kwamen de Duitsers geregeld controleren of er geen zwarte handel werd bedreven. Er werd uiteraard wel illegaal geslacht en het vlees moest ook weer aan de man gebracht worden. De angst op ontdekking werd in de loop van de oorlog steeds groter. Vanaf 1943 moest bijvoorbeeld ook een oudere broer, samen met enkele neven, onderduiken onder de vloer in huis."

Het pand van Morselt direct na de oorlog.

Morselt, opgericht in 1858, is in de oorlogsjaren nog een zaak in manufacturen. Stoffen, confectie, bedden en meubels, van alles wat. De behoeften liggen heel anders dan tegenwoordig. Henk's opa Hendrik gaat de boeren langs met een bakfiets. Hij heeft onder meer stoffen en confectie bij zich. Voor het geval er bijvoorbeeld iemand gaat trouwen en er een hele uitzet moet komen.

ONDERDUIKEN

Henk's vader Gerrit komt uit een gezin met vier kinderen. Hij moet net als zijn broer Jan onderduiken, zijn twee zussen blijven gewoon thuis. De oom van Gerrit is pastoor in Lemelerveld. Gerrit zelf is veertien als de Duitsers in 1940 ons land binnenvallen. Samen met zijn broer duikt hij in de tweede helft van de oorlog samen met tientallen anderen onder, in het hooi of op zolder bij boeren in de omgeving van de pastorie van zijn heeroom in Lemelerveld.

De oorlog maakt een onuitwisbare indruk op de hele gemeenschap. De Duitsers vallen overal binnen en nemen alles mee wat ze kunnen gebruiken. Ook de pastorie in Lemelerveld wordt geregeld bezocht. "Bij zijn heeroom werden allerlei weckflessen en wijn in de vijver van zijn tuin verstopt. Toen ze na de bevrijding alles opruimden, was hooguit de helft er nog van over. Ook mijn opa begroef alles in zijn tuin. Als ze wat nodig hadden, haalden ze het eruit."

ALLEEN NOG MET BONNEN

Naarmate de oorlog vordert, wordt de situatie overal nijpender. Veel waren zijn alleen nog met bonnen verkrijgbaar, een situatie die tot in de beginjaren vijftig zal voortduren. In Borne zijn dankzij de fabriek van Spanjaard de lijnen vaak kort. Als er productie wordt gedraaid, is de vraag wie wat zal krijgen. Je moet connecties hebben. Spanjaard is in Duitse handen. Maar omdat het een Borns bedrijf is met veel lokale connecties blijven veel artikelen in de eigen regio.
De middenstand moet ervoor zorgen dat ze zoveel mogelijk legaal krijgt en dat op een gegeven moment kan verkopen. De winkels raken echter steeds leger. Behalve geld zijn er ook

Gerrit Morselt

bonnen nodig, verstrekt door de gemeente. Maar het gebrek aan nieuwe kleding ligt uiteraard minder gevoelig dan het moeten ontberen van voedsel, omdat dat een levensbehoefte is. Kleding wordt versteld en nog eens binnenstebuiten gedraaid.

Na de bevrijding nemen de Canadezen het dorp over. Een aantal van hen slaapt bij de familie Morselt. Henk: "Toen mijn vader een dag of veertien later terug kwam uit het ondertussen ook bevrijde Lemelerveld, waren ze er nog. Hij begon met het schoonmaken, herstellen en persen van hun uniformen. Dat deed hij in ruil voor pakjes sigaretten. Daar heeft hij maandenlang een leuke handel aan gehad."

In de bakkerij gaat werk gewoon door

Jan Koehorst: 'Maar in de oorlog werd er vooral roggebrood gegeten'

Net als bijvoorbeeld slagers kunnen bakkers in de Tweede Wereldoorlog vrijwel ongehinderd hun werk blijven doen. Ook Andries Koehorst, dan nog in dienst van een andere bakkerij in Borne.

Kleinzoon Jan kent uit de verhalen van die tijd nog dat er thuis altijd wel wat te eten was. "Opa scharrelde ook andere dingen bij elkaar. Hij bracht niet alleen eten bij mensen, maar haalde ook wat op. Als bakker had hij wel een streepje voor. Het gaf hem ook de mogelijkheid als dat kon eten te brengen naar mensen die het minder goed hadden. Ook mijn vader deed dat later en wij zetten die traditie voort."
In de oorlog verloopt de productie wel wat anders dan anders. "Er werd toen vooral roggebrood gegeten. Alles was schaars in die tijd, dus ook de grondstoffen. Daardoor moest men het hebben van creativiteit, dat vierde hoogtij. Er werd van alles door het brood gedaan. Er was alleen rogge en roggebloem. Maar pure rogge krijg je bijna niet gaar en met alleen bloem kun je geen roggebrood maken. Daarom deden ze er bijvoorbeeld zuur bij door, daar kon je nog iets mee. Direct na de oorlog was

Andries en Willemien Koehorst.

er Zweedse witte bloem. Daar werd Zweeds witbrood van gemaakt. Met suiker erop was dat het lekkerste dat je kon krijgen."

OPRICHTER BOBACO

Zijn opa, die in 1948 met een eigen winkel begint, is rond 1958 een van de oprichters van de Bobaco, de Bornse Bakkers Combinatie, aan de Grotestraat. Als bakker kunnen ze allemaal niet zelfstandig de kost verdienen. Daarom wordt er samengewerkt in een coöperatie, waarvan Henk Beverdam, Hendrik Deterd de medeoprichters zijn. De meeste bakkers hebben er een kruidenierswinkeltje naast, supermarkten zijn er nog niet. Hennie Deterd, wiens zoon Frank jaren werkzaam was voor Koehorst, is de enige bakker uit die tijd die nog in leven is. Hij, destijds net terug van de bakkersschool in Wageningen, kan de namen van de vijftien deelnemers van toen nog allemaal opnoemen: Ter Bekke, Beverdam, Budde, Deterd, Groothengel, Grutterink, Heierman, Homan, Koehorst, Kuipers, De Meijer, Tijhuis, Withag en twee coöperaties, aan de Stationsstraat en de Hofstraat.

IN EIGEN BAKKERIJ

Op een gegeven moment stoppen veel bakkers en bakt de Bobaco niet meer zelf, maar wordt het brood geleverd door Smithuis in Oldenzaal. De Bobaco valt uit elkaar. De enige Bornse bakker die nog lang in eigen bakkerij bakte. Jan Koehorst. Hij: "Opa was chef bij de Bobaco. Er kwam onvrede en het bedrijf ging failliet. Opa stapte eruit en aan de Van Bönninghausenstraat op de hoek van de Grotestraat nam hij het bedrijf van Jans de Meijer over. Vrij vlot erna kwam ook mijn vader Peter er bij in."
"Nu is een beetje hetzelfde gaande als toen. Er is een tekort aan personeel en de kosten zijn hoog. Dure machines draaien nu maar twee uur per dag. Als je samen dezelfde machines gebruikt, kun je veel meer produceren tegen minder kosten. We hebben het wel geprobeerd met meerdere collega's. Maar het werkte op een of andere manier niet, uiteindelijk deed iedereen toch zijn eigen ding, daar liepen coöperaties vaak op vast."

Peter Koehorst kocht in 1972 het huidige pand aan de Aanslagsweg er bij, waar op dat moment nog bakkerij Kuipers gevestigd was. Dat had geen opvolgers", weet Jan Koehorst", die met vrouw Cindy sinds 1998 de leiding had over het bedrijf, dat ondertussen wordt bestierd door Nollen. "Een bakkersbedrijf alleen runnen kan niet, dat doe je samen. De eerste tien jaar werkten we letterlijk en figuurlijk dag en nacht. Dan sliep je een uurtje op kantoor en ging je weer verder. Nu kan ik kiezen wat ik wel of niet doe. Het is prettig dat die druk er af is."

Protestant Gerrit Verbeek hartelijk welkom in katholieke gemeenschap

Deil ligt in de Tielerwaard. Een week na de wapenstilstand die een einde maakt aan de Eerste Wereldoorlog, komt hier Gerrit Verbeek ter wereld. In 1930 treft de economische crisis het gezin hard en als vader Piet van twee koeien naar twee geiten achteruit is geboerd, moet hij naar een nieuwe bron van inkomsten omzien.

Gerrit Verbeek

Op het tweemans schooltje blinken Gerrit en zijn oudste zusje Jenneke uit, maar de middelbare school is er alleen voor notabelen en vermogenden. Gerrit kan alleen naar de ambachtsschool in Tiel, zeventien kilometer van huis op de afgedankte damesfiets van zijn tante Da uit Brummen. Ze betaalt ook zijn opleiding.

Vier jaar later, in 1934, is Gerrit gediplomeerd metaalbewerker. Thuis is elke cent meer dan welkom. Baantjes volgen elkaar op. Maar al gauw wordt thuis de armoede zo nijpend, dat Gerrit vervroegd in militaire dienst gaat en als soldaat wordt ingedeeld bij het Regiment Genietroepen in Utrecht. Zeventien is hij dan. Na zijn diensttijd kan hij niet naar huis, om dezelfde reden als waarom hij in dienst moest: armoede. Naar zee gaan lijkt een uitkomst, maar bij de zeevaartschool op Texel wordt hij afgewezen.

UITKIJKEN NAAR JOODSE VLUCHTELINGEN

Wel positief reageert de opleiding bij het Korps Politietroepen. Op 4 augustus 1938 mag hij zich melden bij de kazerne in Nieuwersluis. Vooral na de Reichskristallnacht van 10 op 11 november neemt de stroom van Joodse vluchtelingen uit Duitsland zulke proporties aan, dat de grensbewaking het niet meer aan kan. Gerrit Verbeek wordt daarom in Broekheurne achter Enschede gestationeerd. Bij de Duitse grenspost Knallhütte, waar hij langs de groene grens moet fietsen en naar Joodse vluchtelingen moet uitkijken.

In mei laat minister van Justitie Goseling weten dat vluchtelingen voortaan als 'ongewenste elementen voor de Nederlandse maatschappij' en dus als 'ongewenste vreemdeling' moeten worden beschouwd. Ze moeten worden geweerd en uitgezet. Gerrit weet wat hem te doen staat, maar in het veengebied langs de grens staat een turfstrooiselfabriek waar zich een Joods gezin blijkt schuil te houden: vader, moeder en twee kinderen. Voor Gerrit, net twintig, spreekt het vanzelf dat hij en zijn dienstmaat het gezin meenemen naar hun grenspost. De kinderen worden daar meteen in bed gestopt, waarna hun ouders zich aan de kachel kunnen warmen.

De volgende ochtend brengen Gerrit en zijn collega met de kinderen achter op de fiets het gezin naar de Lasondersingel in Enschede. Hier woont een medisch specialist, die Joden helpt bij hun doorreis naar Engeland. Gerrit weet dat ze de Enschedese politiecommissaris Van der Wal en diens jonge inspecteur Wim Sanders erbuiten moeten houden, want die zouden deze mensen zeker hebben laten terugbrengen naar Duitsland. Als vanzelfsprekend helpt Gerrit dit Joodse gezin, een karaktereigenschap die hem uiteindelijk in Huize Lidwina doet belanden.

BEWAKER VAN GENERAAL WINKELMAN

Een paar maanden blijft Gerrit de grens bij Denekamp en Ootmarsum bewaken. Dan wordt hij overgeplaatst naar Den Haag. In de meidagen van 1940 ziet hij als bewaker van het huis van generaal Winkelman vanuit de keuken van diens villa een auto met Duitsers aan komen rijden. Kort daarop moet hij op het Malieveld in Den Haag zijn wapens inleveren. Zijn karabijn geeft hij af, maar zijn pistool houdt hij achter. Na zijn ontslag uit het leger krijgt Gerrit van een oud-collega het pistool, dat deze net als hijzelf heeft achtergehouden. Twee handvuurwapens heeft hij nu in zijn bezit.

Na enkele maanden wordt hij weer opgeroepen. Na een korte scholing in Hattem bij de marechaussee wordt hij dan eerst in Denekamp en vervolgens in Ootmarsum gestationeerd. In november wordt Gerrit bij particulieren ingekwartierd, in Borne, waar zich in het Gebouw van Christelijke Belangen naast het gemeentehuis een nieuwe marechausseebrigade heeft geïnstalleerd.

Hier in Borne, zijn nieuwe standplaats, gebeuren al in de eerste maanden dingen die dwars tegen zijn rechtvaardigheidsbesef indruisen. Op de kamer van zijn brigadecommandant hoort hij collega Castricum, NSB'er en later SS'er, telefoneren met voormalig designchef Selbach van de textielfabriek van Spanjaard. Het gaat over de Almelose districtscommandant G.J. Le Fèvre de Montigny die door de Duitsers zal worden opgepakt. Samen met veldwachter

De jonge Gerrit Verbeek

Ebbers uit Weerselo fietst Gerrit diezelfde dag nog naar Almelo om Le Fèvre de Montigny in te lichten. Die duikt onmiddellijk onder.

In de nacht van 13 op 14 september 1941 worden bij Enschede telefoonkabels doorgesneden. Begeleid door Enschedese politieagenten worden honderdvijf Joodse jongemannen opgepakt. Ze hebben part noch deel aan deze sabotageactie. In Borne wordt ook Johan Spanjaard gearresteerd. Gerrit gaat met hem om en Selbach weet dat. De Joodse fabrikantenzoon vlucht niet, omdat hij vindt dat hij niets verkeerds heeft gedaan. Gerrit moet hem naar Enschede brengen, maar weigert dit. Een collega neemt het van hem over.
Nog geen vier maanden later wordt Johan Spanjaard niet ver van Mauthausen vergast.

DRUPPEL DIE EMMER DOET OVERLOPEN

Dan moet Gerrit Verbeek een paar dagen de in beslag genomen voorraad van de Joodse winkelier David van Gelder bewaken. In feite gaat het om de man zelf en zijn gezin. Na twee nachten meldt Gerrit zijn commandant dat hij het huilen van de moeder en haar kinderen niet langer verdraagt. De man toont zich begripvol en laat hem voorlopig dienst doen bij rijksveldwachter Van Deelen in Delden. Hier moet hij 's avonds samen met een Duitse militair door het dorp lopen om de verduistering bij de woningen te controleren. Het is de druppel die de emmer doet overlopen en Gerrit neemt op 19 augustus 1941 ontslag.

Gerrits principiële houding spreekt mensen aan die hem in Borne kennen. Enkele ambtenaren van het gemeentehuis laten hem al af en toe klusjes voor de gemeente doen. Nu bieden ze hem een voorlopig dienstverband aan. Eerst als controleur bij de distributiedienst en in het laatste oorlogsjaar als administrateur bij brandstoffenvoorziening.
Gerrit Verbeek begrijpt dat zijn diploma metaalbewerking van de ambachtsschool voor dit soort functies niet toereikend is en gaat daarom cursussen volgen. In die periode wordt hij als protestant hartelijk opgenomen in de katholieke gemeenschap van Borne, overal binnengehaald en bij betrokken.

In het gemeentehuis van Borne wordt door de ambtenaren Gé van Riel en Piet van Dijk op grote schaal met officiële documenten gerommeld. Door hun vele contacten zitten ze tot over hun oren in het verzet. Voor hen gaat Gerrit Verbeek als 'doorgeefluik' fungeren: valse persoonsbewijzen en vrijstellingsbewijzen voor de Arbeitseinsatz bezorgen, piloten verder sluizen enzovoort. Via Gé van Riel leert Verbeek dan Cor Hilbrink kennen, die hij een vals legitimatiebewijs als arts bij de spoorwegen bezorgt. Het klikt meteen tussen Gerrit en Cor, die met zijn vrouw en vader Sietze op Huize Lidwina woont. Cor is eveneens gedemilitariseerd. Hij wordt ontslagen als hij net kornet is geworden, vlak voor zijn bevordering tot luitenant. "We lagen elkaar alsof we broers waren", aldus Gerrit. "Cor en ik voelden ons allebei soldaat van de geallieerden." Gerrit geeft Cor een van zijn beide pistolen.

Enkele mannen die door Gé van Riel voor een bevrijdingsactie in Almelo zijn ingeschakeld, blijven daarna steeds vaker op Huize Lidwina bijeenkomen. Samen met Cor Hilbrink vormen zij nu de KP-Zenderen. Door zijn natuurlijk overwicht wordt Cors leiding door de anderen volledig geaccepteerd. Gerrit Verbeek is zijn 'rechterhand'. Zo wordt Gerrit Verbeek uit de Betuwe vaste bezoeker van Huize Lidwina, alleen al vanwege haar ligging een uitermate geschikt hoofdkwartier. Het is een bonte verzameling mensen daar in de zomermaanden van 1944. Op 23 september slaat daar echter het noodlot toe, niets en niemand ontziend.

Bornse kinderen tijdens de oorlog

Hoewel het vertrouwen in de neutraliteit nog groot is, worden al in 1939 dusdanig veel maatregelen getroffen dat het dagelijks leven, ook in Borne, verandert. Dat wordt er in de daarop volgende jaren na de daadwerkelijke inval van de Duitsers zeker niet beter op. Tachtigers van nu kunnen zich nog veel herinneren van hun kindertijd en het dagelijkse leven in Borne tijdens de bezetting. Hoe vergaat het tijdens de oorlog de Bornse kinderen die toevallig ook nog een Nazi als buurman hebben?

HET DAGELIJKSE LEVEN

Op 4 mei 1940 verwoordt de Bornsche Courant de gewenste neutraliteit als volgt: 'Nog sterker dan tot nu toe, werd in de afgeloopen dagen eerst door de afkondiging van den Staat van Beleg en daarna door de persverordening, ons de plicht opgelegd in onze uitingen een strikte neutraliteit te handhaven.'

Nog geen week later is Nederland en dus ook Borne bezet door de Duitsers en de toonzetting van de publicaties in de krant wordt grimmig, zoals: ´De Burgemeester der gemeente Borne brengt ter openbare kennis van een ieder, dat iedere daad van sabotage onmiddellijk met den dood bestraft wordt` , of ´De Burgemeester der gemeente Borne brengt ter openbare kennis, dat samenscholingen van meer dan drie personen verboden zijn.´

De Bornsche Courant is niet braaf genoeg en verschijnt na 4 oktober 1941 niet meer.

Voedsel wordt schaarser en voor de meeste producten zijn in het vervolg bonnen nodig. Verenigingen worden verboden, politieke partijen ontbonden, in clubverband wandelen of fietsen is niet meer toegestaan en de jeugd wordt gepakt door het verbieden van de padvinderij. De identificatieplicht zorgt ervoor dat de beklemmende druk van onvrijheid ook in Borne steeds meer gevoeld wordt.

Het wordt nog heftiger als de radio's moeten worden ingeleverd, fietsen worden gevorderd, er razzia's plaatsvinden en Bornse mannen worden opgepakt ten behoeve van de Arbeitseinsatz en, niet in de laatste plaats, bijna alle Bornse Joden worden afgevoerd naar verschrikkelijke oorden. Er gebeurt nog zoveel meer narigheid, dat je je kunt afvragen hoe de mensen dat allemaal kunnen blijven verdragen. En niet alleen de volwassenen, maar vooral….de kinderen.

NEUTRALITEIT

Er lijkt nog niets aan de hand.

Oorlogswinter in de Azelosestraat. Benny Nijhof op klompen, maar in korte broek. Op de achtergrond het koetshuis van het Witte Huis.

Dr. Panhuysen.

Benny Nijhof is net genezen van een ernstige vorm van mazelen en dat moet gecontroleerd worden. Met z'n moeder bezoekt hij dokter Panhuysen.
En terwijl de dokter hem onderzoekt hoort Benny zijn moeder zeggen: "Maar, dokter, we zijn toch een neutraal land?"
"Neutraliteit, vrouw Nijhof? Hitler heeft er lak aan, hij wil maar één ding: Das Große Deutsche Reich en als hij het écht wil, loopt hij in één dag recht naar de Noordzee", antwoordt Panhuysen. De sympathieke dokter, die zich later ontpopt als groot verzetsman, heeft het goed gezien.

Slechts een paar maanden later staan Benny en buurjongen Johan Vaalt op een mestbak te kijken naar een door de Bornerbroeksestraat trekkende colonne van allerlei vreemde legervoertuigen en vrachtwagens met daarop soldaten met rare helmen op en hun geweren tussen de knieën geklemd. De jongens zijn zes jaar oud en kijken toe hoe Borne door de Duitsers wordt bezet.

SNEL VOLWASSEN

Hoe vreemd het ook klinkt, maar min of meer neemt het leven na de schok van de meidagen in 1940 zijn gewone gang en de kinderen gaan nog naar school. Maar als ze vrij zijn worden ze betrokken bij veel huiselijke beslommeringen en karweitjes en krijgen taken toebedeeld die onder normale omstandigheden alleen weggelegd zijn voor volwassenen.
Zo halen kinderen vrachten hout uit de bossen van Twickel, sjouwen met tassen vol valappelen van Azelo naar Borne, durven kolen te jatten van een Duitse kolentrein of olie uit de opslagplaats van de V1 in de Spanjaardsfabriek, brengen koeien van de veemarkt naar de slachterij en staan tot vervelends toe alvast voor hun ouders in de rij voor het kantoor waar de voedselbonnen worden uitgegeven.
Tegenover de familie Vaalt aan de Azelosestraat woont Neukirchen. Hij is Duitser van geboorte maar een oprechte Nederlander. Hij moet terug naar Duitsland om daar te werken. Zijn vrouw voelt zich zeer onprettig bij de gedachte dat ze voor een lange tijd alleen zal zijn. Geen nood, buurmeisje Riek van de overkant en nog maar twaalf jaar oud, wordt aangewezen om 's nachts bij mevrouw Neukirchen te blijven slapen. Riek is kennelijk niet bang.

SPEL

Er wordt geknikkerd, getold, met de katapult geschoten of met een bal gespeeld en als er geen ballen meer te verkrijgen zijn, maken de kinderen ze zelf wel.
Benny vermaakt zich met figuurzagen van speelgoed uit het hout van een theekist. Als zijn laatste zaagje breekt, gaat hij met een dubbeltje op pad naar Höfte om nieuwe zaagjes te kopen. Helaas, zolang de oorlog duurt leggen de Duitsers beslag op alle grondstoffen. Er zijn geen zaagjes meer te koop.
In zijn onschuld vraagt hij zich af wat die Duitsers met al die figuurzaagjes gaan doen. Van een stuk hout en elektriciteitsbuis maakt hij een geweer en met de buurjongens in de Azelosestraat speelt hij soldaatje. Of dat zo'n goed idee is? Er lopen al genoeg marcherende soldaten door de Bornse straten.

RESPECT VOOR HET HERRENVOLK

Kattenkwaad is van alle tijden, dus ook in de oorlog. Robbie Panhuysen (zoon van de dokter), Benny en neef Leo Leushuis bevinden zich op de Bleek.
Er ligt sneeuw en de jongens hebben een sneeuwpop gemaakt die ze bekogelen met sneeuwballen.

Johan Vaalt kan goed met dieren omgaan. Hier achter de woning aan de Azelosestraat met de 'huiskoe´.

Als er iets verderop een auto voor de Bleekschool stopt en er drie Duitsers uitstappen, waarvan er één gezien zijn bijna belachelijk grote pet een officier moet zijn, geeft Robbie het sein: "Zullen we het eens proberen?" Hij gooit en Benny en Leo durven niet achter te blijven. Met z'n drieën smijten ze de sneeuwballen in de richting van het buitensporige hoofddeksel. Raak! De voltreffer van Robbie komt midden op de pet die over het voorhoofd van de Duitser schiet. Lachend zetten de knapen het op een lopen, maar dan klinkt er een schot. Er wordt wat geschreeuwd in het Duits. Robbie rent door, maar Benny en Leo blijven als aan de grond genageld staan. De hoge piet komt voor hen staan en brult wat. Ze begrijpen er geen snars van en Benny zegt zo netjes mogelijk: "Nee, meneer". De Duitser reageert woest, slaat zijn jas open, trekt een enorm pistool en slaat Benny met de lange loop van het wapen op de schouder, harder en harder. "Nah, sag was", schreeuwt hij. "Ja, meneer, jawohl", stamelt Benny. De mof laat het pistool zakken. "Wek, wek", verstaan de jongens en ze zetten het op een lopen naar huis. Intimidatie. Ze zijn er goed in, die Duitsers, ook al gaat het om een paar onschuldige kwajongens.

De Duitsers zijn goed in intimideren. Kinderen worden daarbij niet gespaard.

BEDREIGEND EN BEKLEMMEND

Natuurlijk voelen de kinderen hoe bedreigend en beklemmend het oorlogsleven kan zijn. Zeker in gezinnen waar vaders worden afgevoerd voor de Arbeitseinsatz of niet meer thuiskomen omdat ze zijn ondergedoken. En hoe kan het dat vriendjes, vriendinnetjes of buurkinderen een gele ster moeten dragen en er dan opeens niet meer zijn?
De hevigheid van de toenemende nachtelijke bombardementen van de geallieerden neemt toe. Het indringende gebrom van de overvliegende bommenwerpers is vaak beangstigend en regelmatig worden de kinderen 's nachts uit bed gehaald. Dan gaan ze de kelder in of het hele gezin wordt in een rij langs de binnenmuur gelegd. Hoe vreemd het ook klinkt, dat voelt op een of andere manier knus aan, omdat je niet alleen met angst in je bed ligt maar samen ligt te fantaseren dat het de bevrijders lukt de vijand eronder te krijgen.

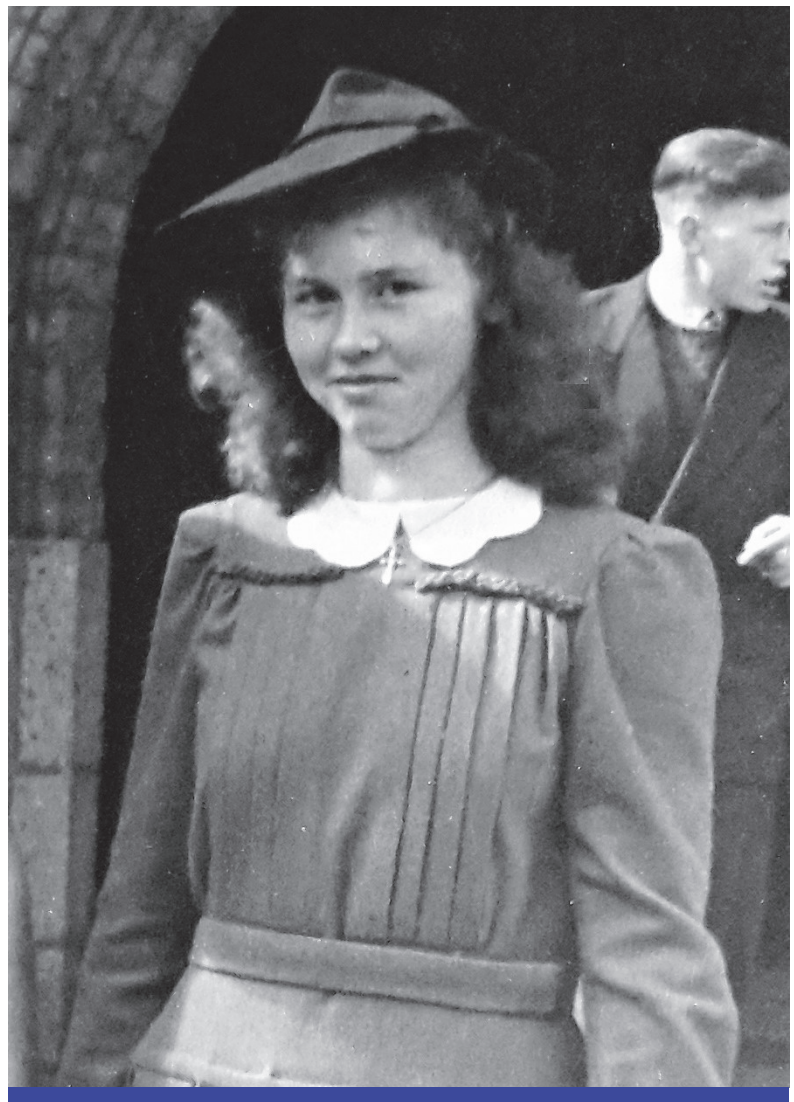
Op 28 februari 1943 vallen er door Engelsen afgeworpen bommen op de Wensinkstraat, Oude Deldensestraat en de Kanaalweg (nu Dunantstraat). Benny is op weg naar zijn opoe en als hij bij café Landkroon is aangekomen, moet hij dekking zoeken bij de kastanjeboom naast het café en tijdens het helse kabaal van de vallende bommen en onder een regen van vallend puin beleeft hij de verschrikkelijkste minuten van zijn leven.
Ja, er zijn wel degelijk momenten van angst, veel meer dan je lief is, maar het leven gaat door.

SCHOOL

De kinderen gaan al lang niet meer elke dag en regelmatig naar school. De schoolgebouwen zijn in beslag genomen en er wordt les gegeven op plaatsen die daar helemaal niet voor zijn ingericht. De leerlingen van de Jacobusschool worden onder andere onderwezen in de werkplaats van fietsenmaker Meier aan de Koppelsbrink en, hoe wrang, de synagoge. Dan staat er bovendien ook nog iemand voor de klas die rare opmerkingen maakt over Joden. Ze slaan nergens op. Niemand durft iets te zeggen en de stilte wordt gevuld met het akelige gekras van stiften op leien. Bij gebrek aan deugdelijk schrijfmateriaal is die oude meuk weer van stal gehaald.

BUURMAN OF NACHBAR?

Niet veel verder dan Neukirchen woont Selbach, een overtuigde nazi met een hoge functie bij Spanjaard, dat later door de Duitsers wordt omgedoopt tot 'Westland'. Benny's vader ziet hem vanaf dag één van de bevrijding al paraderen in een geel uniform, "de slijmbal." Zijn zoon is jachtvlieger bij de Wehrmacht. Als tijdens een luchtgevecht boven Borne een Engels vliegtuig door een Duitse jachtvlieger wordt neergehaald, klinkt vanuit de tuin van Selbach gelach en applaus. "Een beetje respect Otto, dat kan jouw zoon ook overkomen", roept Benny's vader geërgerd en met ingehouden woede. Het antwoord komt met een zwaar Duits accent: "Pas maar op, Hendriek, want dàn kom jai ok nog an de buurt."
Om die reden en omdat vader Hendrik als vrachtwagenchauffeur geen meter voor de moffen wil rijden, duikt hij onder bij

Riek Vaalt in betere tijden, niet lang na de bevrijding.

familie, halverwege Zenderen en Albergen.

Selbach is dus niet te vertrouwen, maar als buurman doet hij zijn best. Het gezin Vaalt woont aan de overkant. Vader Vaalt werkt als timmerman op het vliegveld. Elke ochtend om zes uur stapt hij op de fiets. Die kan hij echt niet missen. Als zoon Johan op een kwade dag een ritje maakt op het rijwiel wordt hij door Duitse soldaten staande gehouden en de fiets wordt gevorderd. Vader Vaalt doet zijn beklag bij Selbach. Die begeeft zich naar de Duitse gaarkeuken naast het witte huis (café van der Laan). Hij zal geweten moeten hebben dat de fiets daar terecht is gekomen. Hoe dan ook, Vaalt krijgt zijn vervoermiddel terug.

Selbach komt vaker bij de gaarkeuken en op een dag brengt hij de familie een grote zak met rozijnen. Daar wordt natuurlijk flink van gesmuld, vooral door de kinderen. De Duitser heeft er niet bij gezegd dat de rozijnen zijn geweekt in alcohol. Ondanks de omstandigheden wordt het die dag een vrolijke bende bij Vaalt.

Maar ook daar is het oppassen geblazen en helemaal als ze een onderduiker moeten herbergen. Jan Niers uit Hengelo verblijft enkele dagen op hun hooizolder, uiteraard uit het zicht van Selbach. Niers is later nog voorzitter van de volkshogeschool Het Witte Huis en van 1972 tot en met 1988 Commissaris van de Koningin in Overijssel.

OORLOGSWINTER

Ook al is het oorlog, de geboorte van een kind zorgt voor de nodige afleiding. In januari 1945 wordt zoontje Fons geboren, maar door complicaties na de bevalling moet moeder Cato Vaalt onmiddellijk naar het ziekenhuis in Hengelo. Er ligt een dik pak sneeuw en het is moeilijk om aan passend vervoer te komen. Oudste zoon Gerard slaagt erin een paard en rijtuig te regelen bij stalhouder Jansen van de Viersprong. Baby Fons wordt zolang toevertrouwd aan de zorg van tante Dien. Ook zij is pas bevallen en dat komt goed uit, want zo kan ze bij afwezigheid van zijn moeder ook het nieuwe neefje aan de borst nemen.
Enkele dagen later moet het ziekenhuis op last van de Duitsers grotendeels ontruimd worden. Moeder wordt teruggebracht naar huis in Borne, maar dan wel ……. in een bakfiets.
Na een barre winter lijkt het dan toch te gaan gebeuren, de bevrijders zijn in aantocht.
In de Azelosestraat zijn de kinderen elkaar alvast Engels aan het leren: tsjoklat, sigrets en sjoewing kum. "Wat is dat eigenlijk?", vraagt Johan zich af. "Snoepjes waar je de hele dag op kunt kauwen zonder dat ze opraken", antwoordt Arnold. "Hebben ze daar ook sigaretten van?", vraagt Johan zich af.
Er lopen mannen met geweren door de straat. Het zijn bekende Bornenaren, leden van de Binnenlandse Strijdkrachten. Benny's vader vliegt de deur uit, is binnen een mum weer terug en schreeuwt: "De Tommies, ze staan bij de villa!" (Het Witte Huis). Ook Benny gaat die kant maar eens op om zich ervan te overtuigen of de Engelsen werkelijk zoveel chocolade en kauwgom hebben meegebracht. De zusjes Vaalt weten het zeker, want Engelse soldaten die uit de richting van het spoor komen aanlopen, delen kwistig repen chocolade uit. Riek ziet nog net dat haar beide zusjes Marie van vijf en Toos van drie zich aan de overkant verschuilen in een portiek en zich daar te goed doen aan de lekkernij die ze nog nooit eerder hebben geproefd.

Op donderdag 5 april wordt de bevrijding in Borne groots gevierd. Johan, Riek en Benny begeven zich naar het centrum van het dorp. Vooraan in de Oude Almeloseweg staat een enorme Shermantank. Samen met een hele schare andere kinderen worden ze op en rond de tank geposteerd. Fotograaf Hubers maakt een foto van al die Bornse kinderen die de oorlog hebben beleefd en nu verder mogen opgroeien in een vrij land. Inmiddels kent welhaast elke Bornenaar de iconische foto, symbool van de bevrijding van ons dorp. (Zie fotopagina 32)

Op 7 april 1945 herrijst de Bornsche Courant uit haar as, in vol oranje met als opening: 'Landgenooten. Het uur der bevrijding is ook thans ook voor u aangebroken.'
Ja, met twee keer 'ook'.

De Bleek, met rechts de school en daarnaast de woning van huisarts Panhuysen op de hoek met de Korte Wensinksweg.

Van turf en petroleum naar wasgoed

Stomerij-Wasserij Korf al honderd jaar vertrouwde naam

Ergens in de archieven van Stomerij-Wasserij Peter Korf wordt verhaald over de mogelijkheid dat het bedrijf in oorsprong al vond in het begin van de twintigste eeuw.

Huidig eigenaar Peter Korf: ''Op het in 2000 geschreven briefje staat dat we de status 'koninklijk' konden aanvragen. Maar of al mijn overgrootvader de zaak ooit is begonnen, durf ik niet met zekerheid te zeggen. Wel weet ik dat mijn opa in ieder geval ergens rond 1920 is gestart met de verkoop van turf en later met petroleum en dat mijn vader dat heeft voortgezet."
Zeker is dat het bedrijf al een jaar of honderd een vertrouwde naam is in de Bornse gemeenschap.

De vader van huidig eigenaar Peter zit tijdens de oorlog in de kost aan wat nu het Welemanserf is. Daar staat de boerderij van 'Sien van 'n Stam', de familie Wienk. Hij is bezorger voor groentehandel Wittrock aan de Deldensestraat. Niet zelden wordt een deel van de beschikbare voorraad groente 'gereserveerd' voor mensen die moeten onderduiken, zoals de Joodse familie De Leeuw van de gelijknamige vleeswarenfabriek aan de Hanzestraat, waar nu Probin is gevestigd.

De moeder van Peter Korf is afkomstig uit Almelo. Bij haar thuis duiken kort voor de bevrijding enkele Canadezen onder. In Borne nemen de ouders van Peter na de oorlog het bedrijf in olie, petroleum en gas over. Al snel kunnen klanten er ook terecht met hun wasgoed, zoals de witte boorden van overhemden.

OP ZOLDER BEGONNEN

Vanaf januari 1991 runnen Peter en zijn vrouw Monique de firma in het dan net gerealiseerde nieuwbouwpand een de Tichelweg 31C. Daarvoor is Peter vijf jaar lang postbode en Monique een van de eerste conductrices van de NS. ''We hebben het huis van mijn ouders erbij overgenomen en zijn op zolder, waar een kleine wasmachine stond, begonnen met het wassen van de shirts van NEO."

In 1996 komt het huidige pand vrij aan de Oonksweg 38. ''Al ons stoomgoed ging eerst naar Scheffer in Almelo en daarna naar Accuraat en het wasgoed naar Scholten in Hengelo.
Eind jaren negentig hebben we machines en een mangel aangeschaft om zelf te kunnen wassen en stomen. Je mag gerust weten dat we best soms met tranen in de ogen hebben gestaan. Dan vroegen we ons af waaraan we in godsnaam waren begonnen. Maar als ik eenmaal A zeg, zeg ik ook B. Tegenwoordig wassen we alles, behalve vloerkleden."

Peter Korf besluit: "Begin 2020 hebben we Wasserij de Roskam in Almelo overgenomen, Dat liep goed tot in maart 2020 corona voor de nodige problemen zorgde. In Almelo werd voornamelijk gewassen voor horeca.
Tja, toen lag bijna alles stil. Gelukkig is de horeca op dit moment weer open en vanaf 25 februari is alles weer bijna normaal. Inmiddels hebben we de zaak in Borne verkocht om tijdelijk naar Almelo te verhuizen. Volgend jaar zijn we in Borne terug en we hopen op nog veel gezonde wasjaren."

Berg kolen als schuilplaats voor varken

Creativiteit viert hoogtij bij AVIA Weghorst in dreigende situaties

De historie van het familiebedrijf AVIA Weghorst vangt aan in de aanloopjaren richting Tweede Wereldoorlog. Bernard Weghorst start in 1931 als kleine aannemer, maar het uitblijven van voldoende werkt dwingt de vader van elf kinderen van koers te veranderen. Hij start met een turf- en iets later met een kolenhandel in antraciet, syntraciet, turf en bruinkool.

Weghorst is in de prille jaren van het bedrijf gevestigd aan de Grotestraat 69, waar voetbalman Albert Muizebelt (BVV Borne) en Ekkelboom Textiel buren zijn. Bernard wordt in de tweede helft van de oorlog tijdens een turftransport opgepakt. Voor zijn vrouw Dinie Veldkamp reden een beroep te doen op pastoor Scholten op Reimer van de Theresiakerk. Die slaagt erin hem vrij te krijgen onder het mom dat anders de hele turfvoorziening in Borne in het gedrang komt.

AARDAPPELKELDER

Ook zoon Johan, van de latere loodgieter Weghorst, ontsnapt aan tewerkstelling in Duitsland. De bezetters zijn naar hem op zoek omdat hij de leeftijd heeft uitgezonden te worden. Hij wordt wekenlang met succes verborgen gehouden in de aardappelkelder van de kolenschuur.
De kelder thuis is geregeld het domein voor het dertien leden tellende gezin als het luchtalarm afgaat.

Bernard en zijn ondertussen ook in het bedrijf werkzame zoon Ben (van 1928) worden tijdens de oorlogsjaren een keer staande gehouden tijdens een routinecontrole van de Duitsers. Op hun platte wagen ligt een geslacht varken verstopt onder kolen. Bernard is zo alert om meteen van de kar te springen en Ben te sommeren door te rijden, omdat klanten dringend om de kolen verlegen zitten. Thuis wordt het varken tijdelijk veilig opgeborgen onder een berg kolen.

BESCHOTEN DOOR ENGELSEN

Tegen het einde van de oorlog gaat het tweetal in opdracht van de gemeente Borne naar Vriezenveen om turf op te halen voor arme inwoners uit Borne. Onderweg worden ze beschoten vanuit vliegtuigen van de Engelsen, bij wie de juiste afstemming ontbreekt over de te treffen doelen. Het gebeurt op de dag waarop Engelsen het centrum van Hengelo bombarderen. Ook dit keer redden ze het vege lijf.
Achter het huis aan de Grotestraat, waar je in die jaren met de auto tussendoor kunt tot aan de Oude Hengeloseweg, staan in die tijd turfloodsen en is er kolenopslag. Tussen Ekkelboom Textiel en Weghorst hebben de Duitsers een veldkeuken ingericht, die doelwit is van de Engelse bevrijders. De bommen landen echter 500 meter verderop in het weiland tegenover Muizebelt.

FOCUS VERLEGD

Na de Tweede Wereldoorlog verlegt AVIA Weghorst de focus van kolen en turf naar vloeibare verwarmingsbrandstof. In de jaren zestig wordt er aardgas in Slochteren gevonden en geleidelijk worden alle huishoudens aangesloten op aardgas. De onderneming richt zich daarom op vloeibare motorbrandstoffen.
In 1960 volgt de aansluiting bij de coöperatie AVIA Nederland en in 1962 wordt het eerste AVIA-selfservicestation geopend aan de Grotestraat 69.

Inmiddels belevert Weghorst ruim 135 tankstations in Noord-, Oost- en Midden-Nederland. Behalve op de tankstations richt het zich ook op het aanbieden van brandstoffen en smeermiddelen aan bedrijven met thuistankinstallaties in de landbouw, transport en weg- en waterbouw, het in huis ontwikkelde foodconcept Hush en de verkoop van laadoplossingen voor thuis, bij bedrijven en onderweg.
Niek Weghorst vertegenwoordigt de vierde generatie bij AVIA Weghorst. Hij is in 2018 de opvolger van zijn vader Frans, die in 1983 toetreedt tot het bedrijf en in 1990 eerste man wordt.
AVIA Weghorst ontwikkelt zich nog steeds. Na turf, kolen, huisbrandolie, zware stookolie, motorbrandstoffen en petroleum is de tijd gekomen voor een volgende transitie. Daarover: "Op dit moment lijken elektra en waterstof de meest voor de hand liggende alternatieven. Wij zetten als organisatie nu volop in op elektra en bieden laadoplossingen voor thuis, bij bedrijven en onderweg. Onlangs hebben we in Enschede het meest geavanceerde laadplein van Twente en omstreken geopend."

Bertus Schabbink, een jongen uit Hertme

‘De oorlog zagen we aankomen, de bevrijding was er ineens!’

Bertus Schabbink uit Hertme overleed op 2 december 2020. Begin dat jaar sprak hij zich uit over de oologsjaren. Met toestemming van zijn familie plaatsen we de weergave van dat gesprek alsnog.

Bertus en Toos Schabbink

Bertus Schabbink kan het zich nog precies herinneren, het moment dat de oorlog uitbrak. ‘’We weten dat er iets gaat gebeuren, het zijn slechte tijden, de boeren kunnen eigenlijk niet veel meer verdienen. Ik hoor de gesprekken tussen mijn ouders en de noabers. Vooral moeder maakt zich grote zorgen.” Bertus is de oudste van zes kinderen en wordt door zijn vader dikwijls in vertrouwen genomen.

En dan opeens barst de hel los, vliegtuigen vliegen over de boerderij in Hertme, er worden bruggen opgeblazen en er is grote paniek. ‘’Het is oorlog!”, klinkt het overal. In het begin verandert er niet zo heel veel, de repetities van de muziekvereniging St.Gregorius gaan gewoon door, net als het klootschieten, maar al gauw komen er verordeningen, wordt de avondklok ingesteld en moeten de ramen verduisterd worden. ” De boerderij ligt in het buitengebied, maar is regelmatig doelwit van invallen, menig keer moet er vee ingeleverd worden. ‘’Vader slacht zelf ook wel eens een varken. Dat mag niet, dus dat moet stiekem gebeuren. Ik moet dan aan de straat gaan staan en net doen of ik aan het vegen ben. Zo kan ik alles in de gaten houden.”
Het vlees is uiteraard niet alleen voor eigen gebruik, maar wordt verdeeld. Aan Bertus en zus Truus de taak om dit weg te brengen. ‘’Naar de noabers of naar andere mensen. Meestal lukt dit, maar we zijn ook een keer aangehouden bij de grote brug door de Landwacht, de zwarten, dat waren NSB-ers. Toen moesten we alles afgeven.”
Bertus weet nog goed dat het schijnvliegveld aan de Zandbongenweg gebouwd wordt. ‘’Ik kom fietsend uit Saasveld waar ik op familiebezoek ben geweest en zie een echt vliegtuig, een hangar en rails. Later hoor ik dat het vliegveld nep is en de geallieerden op een dwaalspoor moet brengen. ’s Avonds worden er vaak lichtkogels afgevuurd!”
Ook maakt hij mee dat er fosforbommen gedropt worden en dat de boerderij van Prost 500 meter verderop in brand vliegt.
Als kind gaat Bertus gewoon naar school. Eerst naar de St. Aegidius, maar als het gebouw gevorderd wordt, gaan de lessen door in boerderijen. Twee tot drie keer per week krijgen de kinderen les op de deel en thuis moet er huiswerk gemaakt worden.

Eieren worden lachend tegen de muur gegooid

Thuis op boerderij De Daggel worden krijgsgevangenen ingekwartierd. Zeven soldaten, afkomstig uit Letland met een Duitser als bewaker. Ze verblijven in de schuur. Ook maakt hij mee dat er van alles gevorderd wordt door de bezetter. ‘’Veel materialen en spullen worden verstopt. Paarden kunnen we helaas niet verbergen en zo gebeurt het dat de trouwe viervoeter weg moet. Ik zie oom Jan nog zo met een greep voor een groepje Duitse soldaten staan! De schrik slaat ons om het hart, maar het dier moet wel mee!”
Op een dag komt er een viertal soldaten het erf op. ‘’Vader is niet thuis, ze eisen eieren, spek en worst. Moeder vliegt het hele huis door om het gevraagde te verzamelen. Als alles op de keukentafel ligt, beginnen de Duitsers te gooien met de eieren. Het struis loopt langs de muren, ze vertrappen het vlees en de worst en hebben de grootste schik!”
De ravage niet te overzien, als ze eindelijk weg gaan. Moeder zit huilend aan de keukentafel en iedereen staat als aan de grond genageld. Vader is des duivels bij thuiskomst en verklaart direct naar de Ortskommandant te zullen gaan om aangifte te doen, vooral als hij hoort dat ze dezelfde streek hebben uitgehaald bij twee noabers. ‘’Moeder smeekt hem om thuis te blijven, maar hij gaat toch! De hoge pief komt vervolgens persoonlijk bij ons op bezoek in Hertme, we moeten ons verhaal doen en we hebben die bewuste soldaten nadien nooit meer gezien!”

‘Maar liefst 28 mensen woonden bij ons op de boerderij’

Naarmate de oorlog vordert en de geallieerden hun opmars maken, weten veel vluchtelingen de boerderij van Schabbink te vinden. ‘’Ik ben zelfs mee geweest met vader om jongens die uit Amsterdam van het station te halen. Soms lukt het om via de Duitse autoriteiten een bewijs te verkrijgen dat ze op de boerderij moeten werken.” Er wordt zo goed en zo kwaad als het gaat voor iedereen onderdak geregeld. In de kapschuur, de stal, de hooimijt, overal waar maar plek is. De machines staan buiten. Zelfs het ‘hoonderhok’ wordt omgebouwd. ‘’We hebben veel evacués in huis, uit Den Haag en Amsterdam. Op een dag komt er een echtpaar met een kind en een broodmager ezeltje het erf op. Ze zoeken onderdak, maar onze boerderij zit al helemaal vol. Ze zijn uit Lobith via Duitsland naar Twente komen lopen en totaal uitgehongerd. Moeder kan het niet over haar hart verkrijgen om ze weg te sturen en vader zet een kacheltje in het kippenhok, zodat ze daar kunnen blijven.”
Na de oorlog komen ze nog een keer op bezoek bij de Schabbinks. ‘’Maar nu als directeur van een steenfabriek. We herkenden hem direct weer!”
Tegen het einde van de oorlog wonen er 28 mensen op de boerderij! In het westen wordt honger geleden, maar de bevrijding zal niet lang meer op zich laten wachten volgens de berichten. ‘’Op Eerste Paasdag vlak voor de bevrijding, zitten we met een grote groep vluchtelingen in de keuken om eieren te eten. Plotseling wordt er op de deur gebonkt en twee Duitse officieren komen binnen. Ze zijn op weg in Die Heimat en willen onderdak. Ze zijn gevlucht uit Delden en via het Twentekanaal en diverse beken in Hertme beland. Op dat moment zijn we nog niet bevrijd. We zitten verstijfd van schrik aan tafel, maar ik zie mijn vader nog zo van zijn stoel opstaan om de officieren uit te nodigen om een eitje mee te eten. Het ijs is gebroken en de heren laten het zich goed smaken!”

Duitse vlag in brand

En dan breekt het langverwachte moment aan. Tijdens het boodschappen doen in Borne treft Bertus een grote groep soldaten aan bij de brug over de Weerselosestraat. Mortieren worden opgesteld. Iets verderop bij café Kemna branden Duitse vlaggen. Er moet nog hevig gevochten worden, soms slaapt iedereen uit voorzorg beneden, maar dan rollen de tanks het dorp binnen. ‘’Een dag om nooit te vergeten. De oorlog zagen we aankomen, de bevrijding was er ineens! Van de ene dag op de andere! We rijden mee op de tanks, overal wordt gedanst, er is muziek. Sjonge wat een blijdschap! Dat heeft een gigantische indruk gemaakt.”
Het duurt echter nog een hele tijd, voordat het leven weer normaal is, er is immers gebrek aan alles. De winkels zijn leeg en veel goederen zijn nog geruime tijd op de bon. Bovendien wordt er wraak genomen op medeburgers die met de bezetters heulden. Echtgenote Toos woont aan de Oude Deldensestraat en weet nog goed hoe vrouwen kaal geschoren en mannen vernederd worden. Dat gebeurt bij de Boerenbond bij het spoor. ‘’Als kind vind je dat spannend, maar al gauw mogen we van thuis niet meer kijken!”
Ze kijken elkaar eens aan. ‘’Een nare tijd, die gelukkig ver achter ons ligt!”

Boerderij De Daggel

‘Vreemde vogel’ maakt buikschuiver

Voortijdig einde in Bornerbroek 20ste missie uss Aliquippa

De geallieerden zijn gaandeweg de Tweede Wereldoorlog heer en meester in het luchtruim boven ieder front. Hun offensief werd steeds massaler en intensiever, zonder onderbreking de klok rond, met één opdracht: de stelselmatige vernietiging van het Duitse militaire, industriële en economische systeem alsmede ondermijning van het moreel van het Duitse volk. Naar schatting ruim 5.000 Britten en Amerikanen springen met hun parachute boven bezet Nederlands grondgebied.

De bemanning van de ‘Aliquippa’. Staand vanaf links Walter Sybo, Clayton Verlo, Lawrence Anderson, Hubert O’Neill,Seymour Wolfson en Irvin Sumpter. Gehurkt Henry Roebe (piloot), Casimir Paulinski (tweede piloot), George Sokolsky en Donald MacPhee.
Lawrence Anderson werd op 11 december 1943 gedood. In zijn plaats kwam Royce McGillvary.

De crew is in de zomer op Larson Air Force Base in Moses Lake in de staat Washington begonnen aan de training op de B17 en in oktober vliegt de bemanning voor het eerst met de kist. Deze bestaat behalve uit gezagvoerder Henry Roeber uit tweede piloot Casimir J. Paulinsky, navigator Donald J. McPhee, bommenrichter George Sokolsky, hoofdwerktuigkundige Walter T.Sybo, buikkoepelschutter Clayton C.Verlo, rechter rompschutter Royce McGilvary, linker rompschutter Seymour N. Wolfson, staartschutter Irvin L. Sumpter en radiotelegrafist Hubert O’Neill van het 407ste Bomber Squadron.
Na aankomst in Engeland worden ze ingedeeld bij de 92ste Bomber Group.

Veel bemanningsleden komen in hun brandende toestel om het leven. Het overgrote deel wordt echter na korte of langere tijd door de bezetter gevangen genomen. Zij brengen de rest van de oorlog door in een krijgsgevangenkamp. Dat overkomt ook de crew van de Aliquippa. Een reconstructie.

B17-‘FLYING FORTRESS’

We schrijven 22 december 1943. Op de Engelse luchtmachtbasis Podington in het graafschap Bedfordshire, 80 kilometer ten noorden van Londen, treft de tienkoppige Amerikaanse bemanning van de USS Aliquippa, een viermotorige bommenwerper van het type B-17, voorbereidingen voor de twintigste missie boven oorlogsgebied. Doel van deze dag: het spoorwegemplacement van Osnabrück.
De B-17 is één van de meest bekende vliegtuigtypen uit de Tweede Wereldoorlog. Een zwaar bewapend toestel dat op grote hoogte kan vliegen. Een groot toestel voor die tijd, 22 meter lang, een vleugelwijdte van 31 meter en bijna zes meter hoog. Het kan een maximale snelheid bereiken van 462 kilometer per uur. Aan boord zijn niet minder dan dertien Browning machinegeweren opgesteld.

Ze hebben zowel uitzicht voorop, achteraan, onder- en bovenaan, als opzij. Vandaar de bijnaam ‘vliegend fort’. De verwoestingskracht van een vloot B-17’s is enorm.

OSNABRÜCK

De Aliquippa, de roepnaam van het toestel naar de gelijknamige stad in de staat Pensylvania, draagt de registratieletters PY-Q en registratienummer 423184. Het is de twintigste missie van de machine, zichtbaar gemaakt door het aantal geschilderde bommen op de linkerneus van het toestel. Eerder zijn Emden, Bremen en de werven van Duitse onderzeeërs in Kiel het doelwit geweest.
Voor de geplande aanval op het spoorwegemplacement van Osnabrück gaat een armada van in totaal 346 bommenwerpers de lucht in. Hiervan bereiken 234 toestellen tegen half twee ’s middags het doel.
Na de take off, waarvoor om 10.20 uur het sein wordt gegeven, trekt gezagvoerder Roeber het uiterste van de vier motoren vergend de zwaarbeladen machine moeizaam maar vastberaden van de startbaan omhoog. Koers zettend naar de Nederlandse kust.
Het vliegen van een B-17 betekent hard werken voor allen die aan boord zijn. Altijd is er de benauwende zekerheid, dat velen niet zullen terug komen. De verliezen in de loop van 1943 zijn hoog geweest. Bovendien zijn de overlevingskansen van de bemanning van een vliegtuig, dat op acht kilometer hoogte een voltreffer krijgt gering.

Nadat Sokolsky de bommenlast heeft laten vallen volgt gezagvoerder Roeber de squadronleider en draait de kist richting Engeland, als deze wordt geraakt door Flak of mitrailleurvuur uit Duitse jagers (Messerschmitt en/of Focke Wulf). Motor nummer 4, vanuit de cockpit gezien rechts, staat in brand. Het toestel verliest hoogte en moet de formatie waarin het vliegt verlaten.

Met enige trots poseren twee Duitse bewakers voor het toestel. Op de neus zijn duidelijk de negentien bommetjes zichtbaar, één voor elke succesvolle missie. Op de achtergrond is de takel zichtbaar waarmee de Duitsers het toestel geheel ontmantelen.

Terwijl Roeber en Paulinksi alles in het werk stellen om het toestel onder controle te houden, wordt ook de eerste motor door vijandelijk vuur getroffen en houdt er mee op. De bemanning vuurt daarop groene fakkelsignalen af, ten teken dat ze in moeilijkheden verkeert. Onder begeleiding van PS-38’ Lightning’s en P-47 Thunderbolds (Amerikaanse éénpersoons jagers) en steeds meer hoogte verliezend, verdwijnt het toestel in de wolken.

Om aan de voortdurende Duitse aanvallen te ontkomen doet Roeber iets bijzonders. Na de oorlog vertelt hij: ”Wij waren een makkelijke prooi voor de Duitsers (‘a sitting duck’). Als teken van overgave heb ik toen het landingsgestel laten zakken. Op dat moment verdwenen onze escorte en de Duitse jagers.”

Dan moet al snel de volgende moeilijke beslissing genomen worden. Terug naar de basis of doorvliegen en een noodlanding maken? Roeber besluit met Paulinski en Sybo aan boord te blijven van het toestel dat inmiddels in de buurt van het Duits-Nederlandse grensgebied vliegt en steeds meer hoogte verliest. De rest krijgt opdracht te springen. Ook ooggetuigen, collega-vliegers, melden na landing in Engeland de waargenomen problemen met de machine. Het toestel verliest hoogte, maar vliegt wel onder controle.

NOODLANDING IN BORNERBROEK

Na het door Roeber gegeven ‘bail-out’ worden de problemen intussen alleen maar groter.
Het toestel verliest steeds meer hoogte en brandstof. Uitzien naar een geschikte plaats voor een noodlanding is onontkoombaar. In de buurt van Borne worden de motoren, waarvan er nog slechts één in tact is, uitgezet. De machine zweeft daarna langzaam naar de aarde.
Speurend naar open velden maakt de machine tenslotte rond 14.40 uur een geslaagde buikschuiver in Bornerbroek op de akker van boer Jan Bolscher, die daar juist aan het ploegen is.

Hij hoort ineens een bommenwerper heel laag over vliegen en even daarna een enorm gekraak, waarmee de propellers van het toestel door de lage houtwal achter de akker slaan. “En toen werd het helemaal donker boven me, de paarden schrokken vreselijk”, vertelt Bolscher veertig jaar na dato.

LOTGEVALLEN VAN DE BEMANNING

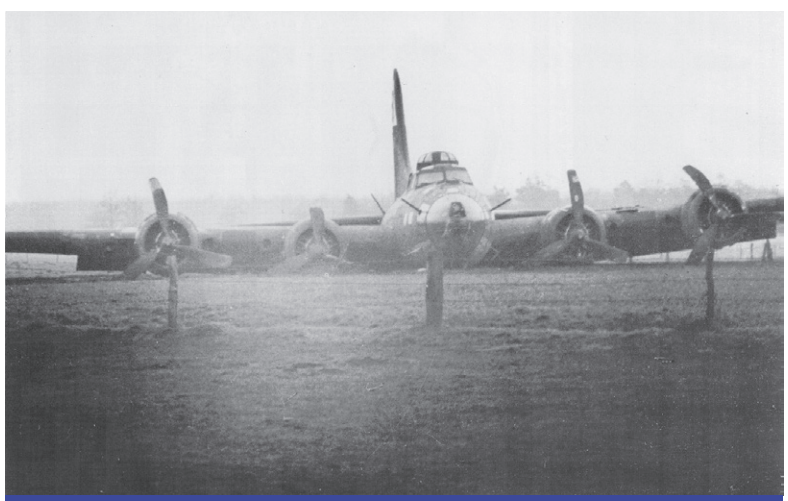
Van de crew krijgen zeven mannen opdracht te springen. Drie van hen, Wolfson, McPhee en Sokolsky, worden al snel na de landing gearresteerd in Itterbeck, tien kilometer van de Nederlandse grens. O’Neill en Wolfson worden overgebracht naar ‘Stalag XVIIB’, een krijgsgevangenkamp in Krems in Oostenrijk.

Sokolsky en MCPhee gaan naar ‘Stalag Luft I’, een krijgsgevangenkamp in Barth aan de Oostzee. Clayton Verlo komt in de buurt van Vriezenveen aan de grond en krijgt onderdak bij notaris J.C.M Kruisinga. Door onvoorzichtigheid wordt hij op 24 december gearresteerd door de Gestapo en overgebracht naar Zwolle. Via Frankfurt belandt ook hij in Krems. Daar worden ze, met het naderen van de Russische troepen, begin april 1945 geëvacueerd naar een 300 kilometer verderop gelegen kamp bij Braunau en op 3 mei 1945 bevrijd door de dertiende US-pantserdivisie.

gangslager der Luftwaffe’, een doorgangslager en ondervragingskamp voor de geallieerde luchtmacht. Het is gelegen in Oberstedten/Oberursel, vlak bij Bad Homburg. Korte tijd later wordt hij in een veewagon naar Stalag Luft 4 in Gross Tychow (Polen) gebracht.

Door het naderen van de geallieerden en talloze air raids, wordt hij op 3 april 1945 naar Stalag 7A in Moosburg overgebracht, een groot krijgsgevangenkamp ten noorden van München, een barre tocht van ruim160 kilometer. Hier wordt hij op 29 april door legers van generaal Patton bevrijd.

Een paar maanden later wordt ook McGillvary in België gepakt en vastgezet. Hij zal echter nooit een krijgsgevangenkamp bereiken. Op 2 september 1944, als de geallieerden reeds op meerdere plaatsen de Belgische grens hebben overschreden, wordt hij samen met ongeveer veertig andere luchtmachtsoldaten en ongeveer 1500 hoofdzakelijk Belgische burgers naar het station van Brussel gebracht en op de trein gezet met bestemming Duitsland. Dankzij het verzet van spoorwegarbeiders heeft de trein echter nimmer het station van Brussel verlaten. Deze tragedie, die de volgende dag eindigt met het binnentrekken van de geallieerde legers, staat bekend als ‘De spooktrein van Brussel’.

De Aliquippa op de akker van landbouwer Bolscher. Goed zichtbaar zijn de enorme afmetingen van het toestel.

SUMPTER EN MCGILLVARY

Sumpter ziet de Aliquippa op een akker liggen als hij, na landing aan z’n parachute, naar een schuiladres wordt gebracht. Daar wordt hij ook herenigd met McGillvary. Na een tijdje besluiten ze ieder hun eigen weg te gaan. Met hulp van het Nederlands en Belgisch verzet kunnen ze een aantal weken uit handen van de bezetter blijven.

Uiteindelijk wordt Sumpter op 18 april 1944 in Brussel door de Gestapo gearresteerd en overgebracht naar de beruchte gevangenis in St.Gilles (bij Brussel). Daarna belandt hij in ‘Dulag Luft’, afkorting voor ‘Durch-

CRASH EN NASLEEP

Na het toestel ongedeerd te zijn ontvlucht en zich enige tijd schuil te hebben gehouden in een bos begeven Roeber, Paulinski en Sybo zich na het invallen van de duisternis op weg terug naar hun basis in Engeland. De nacht wordt doorgebracht in een kippenhok van spoorwegwachter Pieters, gelegen aan de spoorlijn Goor-Zutphen. De volgende dag worden ze, door het verzet voorzien van een burgerkloffie, op weg geholpen richting Utrecht. Zover komen ze echter niet.
Ergens tussen Goor en Zutphen komen ze bij een kerk. De priester, die geen woord Engels

Irvin Sumpter (met hoed), Walter Sybo en Hubert O’Neill zijn terug in Borne. Tijdens de gedenkwaardige bevrijdingsoptocht van 5 mei 1985,wordt hen het buitgemaakte staartwiel van de ‘Aliquippa’ aangeboden. Een memorabel moment.

spreekt noch verstaat, verwijst hen door naar een nabij gelegen klooster. Daar proberen ze aan enkele nonnen duidelijk te maken dat ze hulp nodig hebben. Mogelijk bang voor de gevolgen wordt dat verzoek geweigerd.

Rammelend van de honger gaan ze op Eerste Kerstdag in Zutphen een eetgelegenheid binnen. Het interieur vinden ze er verdacht uitzien door een groot portret van Adolf Hitler aan de muur. Als de uitbater wel erg lang wegblijft om wat eten te maken, vertrekken ze snel, maar eenmaal buiten worden ze aangesproken door een Nederlandse politieman op een fiets en overdragen aan de Duitse autoriteiten. Na verhoor worden ze op transport gezet naar ‘Dulag Luft’.

Hier scheidden hun wegen zich. Sybo wordt overgebracht naar Stalag XVIIB in het Oostenrijkse Krems. Roeber en Paulinski blijven samen en verhuizen ook, evenals eerder Sokolsky en McPhee naar ‘Stalag Luft 1’ in Barth aan de Oostzee, een kamp speciaal voor de geallieerde luchtmacht.

Daar zijn Henry Roeber en Casimir Paulinski nauw betrokken bij de voorbereidingen van een ontsnappingspoging door het graven van een tunnel.

Paulinski vertelt daarover in het boek ‘Çasey & the Flying Fortress’. “We hebben dit plan uitvoerig besproken, getekend en gepland. Een opzet die bijna was gelukt, hoewel ons aanvankelijk de haalbaarheid onmogelijk leek onder het toezicht van zoveel bewakers. Een van de obstakels was dat de barakken op een verhoging stonden, hetgeen ontsnappen moeilijker maakte. Graven was een gevaarlijke, smerige en claustrofobische ervaring met weinig kans op succes. Je kon je uniform niet ondergronds dragen, omdat het smerig zou worden en argwaan van de bewakers zou wekken. Dus in plaats daarvan bewaarden wij ons lange ondergoed in de tunnel, dat was ons werkuniform.”

De staart van het toestel. Zichtbaar zijn de twee Browning mitrailleurs van staartschutter Irvin Sumpter.

Wegens gebrek aan frisse lucht op een diepte van 1,80 meter worden voedselblikken gespaard. Hiervan wordt, om de werkzaamheden zoveel mogelijk doorgang te laten vinden, een soort luchtpijp gemaakt die naar boven wordt geleid.
Het zand wordt in tinnen kannen gedeponeerd, die als een streng aan elkaar zijn verbonden en naar boven worden gebracht. Daar worden ze in de latrine geleegd of over de daken van de barakken verspreid.
Vijf maanden is er gewerkt aan de tunnel, 24 meter lang, eindigend achter de kampomheining van prikkeldraad. Alles is goed voorbereid, de nazi- en burgerkleding gemaakt door een soldaat die kleermaker is. Er is geld en voeding, alsmede een plan voor het geval de actie zou mislukken. De tunnel wordt ontdekt op 26 januari 1945 en als gevolg daarvan worden de gevangenen opgesplitst en herverdeeld over de barakken. Roeber en Paulinski worden van elkaar gescheiden.

Bij de bevrijding door Russische troepen op 30 april 1945 bevinden zich circa 9000 krijgsgevangenen in het kamp: 7588 Amerikanen en 1351 Britten. De Aliquippa krijgt regionaal veel bekijks en wordt na de noodlanding bewaakt door Duitse soldaten. Het toestel is een gouden vangst voor de Duitsers en wordt in z’n geheel ontmanteld en gestript bij het ‘Zerlegerbetrieb’ in Utrecht.

Casimir Paulinski geflankeerd door twee Russische soldaten, na de bevrijding van ‘Stalag Luft 1’ door Russische troepen op 30 april 1945.

Nog altijd het buikspek als in de oorlog

Hele buurt overnacht soms in schuilkelder Slagerij Jacobs

Begin jaren zestig overlijdt Jan Albert Jacobs, sinds 1931 slager aan de Azelosestraat, op jonge leeftijd. Zijn zoon Dick moet hem opvolgen, maar is op zijn zeventiende opgeroepen om in Duitsland gestationeerd te worden. Via de burgemeester krijgt hij vrijstelling van militaire dienst, al heeft dat nog wel wat voeten in de aarde. Enkele jaren later komt ook zijn broer Hans terug naar Borne om in de zaak te helpen.

Thomas Jacobs tussen het buikspek dat hangt te drogen in het kantoor.

"Pa moest de slagerij wel overnemen toen mijn opa ziek werd", verklaart Thomas, die ondertussen al vijftien jaar aan het roer staat van Slagerij Traiteur Jacobs. "Opa en oma hielden met heel beperkte middelen mensen aan het eten en niet altijd legaal. Toen mijn vader het overnam waren de middelen nog beperkt, maar hij ging door met de aandacht voor de klant en het ambacht. Ook bij hem stond vooral de zorg voor de gemeenschap centraal. Hij was altijd prima op de hoogte van het leven van zijn klanten. Oom Hans was een werker, hij zorgde voor de worstmakerij, zijn liefhebberij."

STIEKEM SLACHTEN

De moeder van vader Dick is Duitse. In 1936 zijn er verkiezingen bij de oosterburen en volgens de uitslag heeft honderd procent van de kiezers op Hitler gestemd. Onmogelijk volgens de oma van Thomas: 'Dat kan niet, want ik heb dat niet gedaan.' Iedereen van haar familie wordt naar Nederland gestuurd en hier leert ze haar man Jan Albert kennen. "Ze zijn 33 jaar getrouwd geweest. Omdat ze Duits sprak, kwam ze gemakkelijk aan kolen. Die haalde ze met de kruiwagen op bij het station. Opa slachtte stiekem. Hij ging naar de boer met een schietmasker op en in de kelder werden de weckflessen gevuld. Hij is nooit gepakt, maar had vreselijk mazzel dat het allemaal goed is gegaan. Als het alarm ging, dook iedereen hier de kelder in. De hele buurt heeft hier overnacht, soms wel met dertig man tegelijk."

Achter het Joods kerkhof komt tijdens een bombardement een vliegtuig in een van de kleigaten terecht. Jongeren proberen er van alles uit te vissen, tot vanwege nieuwbouw van woningen in de jaren zestig, zeventig de vijvers worden dichtgegooid.

WECKRING ALS BROEKRIEM

Aan het eind van de oorlog is de vader van Thomas zo mager, dat hij een weckring moet gebruiken om zijn broek op te houden. "Zijn ribben staken er uit. Bij de bevrijding was hij drie en oom Hans vijf. Toen de Tommy's kwamen, kregen ze te horen dat ze naar de treinen moesten omdat er allemaal chocola uit werd gegooid. Dat was natuurlijk een enorme traktatie."

Thomas Jacobs doet zijn verhaal in het kantoor van de Slagerij aan de Azelostraat. Het is de plek waar zijn opa met het bedrijf begon. Nog altijd wordt er buikspek gedroogd. "We hebben tegenwoordig veel ambitieuze producten, maar het proces van buikspek maken is niet veranderd. Mijn vader deed het net zo als zijn opa en zo doe ik het nu nog.

Het 'oorlogsspek' is te koop voor de prijs van 1945.

Pa was mijn leermeester van het ambacht zoals ik het nu ken. We hebben een echt familiebedrijf, waarin ik altijd wel heb geholpen. Mijn pa zei altijd: 'Dit is vrijwilligerswerk'. Het maken van rauwe ham, runderrookvlees en worsten was vroeger meer handwerk. Machines hebben wel wat dingen overgenomen. Maar het ontbijtspek wordt nog altijd met de hand gezouten, zoals vroeger in de kelder. De familierecepten zitten in mijn hoofd. Dat breng ik nu over aan onze medewerkers. De werkwijze is er zo ingepeperd, dat krijg je er bijna niet meer uit."

IJzers smeden om Duitsers te laten ontsporen

Autobedrijf Tinselboer sinds 1946, onderneming dateert al van 1918

Autobedrijf Tinselboer kent z'n oorsprong in het jaar 1918. Herman Jansen begint dan aan de Marktstraat met zijn handel in rijwielen, naai- en wasmachines, motoren, olie en benzine. Ook vervoert hij met zijn taxi mensen uit Borne en omgeving.

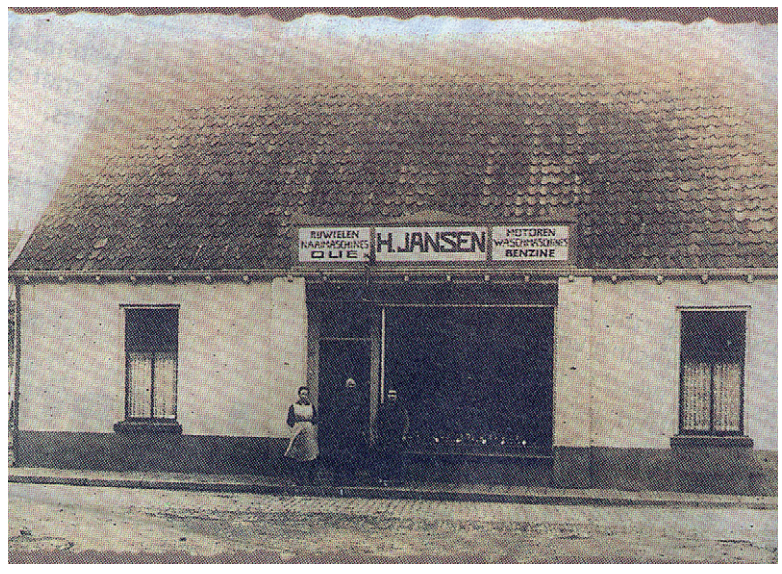
In de oorlog maakt Herman Jansen kennis met Antoon Tinselboer uit Zenderen, die zijn oog heeft laten vallen op Hermans dochter Dien. Antoon heeft al op veertienjarige leeftijd, net als zijn twee jaar oudere broer, het overlijden van zijn vader moeten verwerken en samen met hem diens werk in de smederij en fietsenhandel voortgezet.
Tinselboer smeedt niet alleen voor klanten, maar maakt ook deel uit van het verzet door ijzers te fabriceren om de treinen van de Duitsers te laten ontsporen. Na de oorlog raakt hij per toeval in gesprek met een Duitser uit de buurt van Coevorden. Die vertelt dat het aan hem te danken is dat hij nog leeft en dat de Duitsers precies wisten wat ze hier aan het doen waren. Ook dat zijn vaak gewone boerenjongens. Geen echte soldaten, ze moeten.

Een Ford voor een bon
De naam Jansen verdwijnt van de gevel aan de Marktstraat als Dien, de dochter van Herman, snel na de Tweede Wereldoorlog in het huwelijk treedt met Antoon Tinselboer. Omdat de bezetter tijdens de oorlog twee taxi's opeist, wordt in 1946 voor een bon een nieuwe Ford gekocht van 5.600 gulden. Hoewel daar al snel 13.000 gulden voor wordt geboden, wil Tinselboer het voertuig niet missen. Het is zijn taxi.

WERKPLAATS VOOR ONDERHOUD EN REPARATIE

Mede gesteund door de economische vooruitgang, realiseren Antoon en Dien Tinselboer in de prille jaren vijftig een werkplaats voor het onderhoud en reparaties van auto's, motoren, bromfietsen en fietsen.

Vanaf 1955 komt er de verkoop van bromfietsen en vanaf 1964 die van auto's bij. Als het dragen van een helm op de bromfiets verplicht wordt

gesteld, worden er veel minder gemotoriseerde tweewielers verkocht. Vrouwen willen geen helm op, boeren vinden een dergelijk hoofddeksel niet stoer genoeg. Bovendien gebeuren er steeds vaker ongelukken met bromfietsen en worden ze ook snel aanzienlijk duurder. Voor een Zündapp bijvoorbeeld stijgt de prijs in korte tijd van 1.000 naar 3.200 gulden.

Eind jaren zestig volgt Clemens zijn vader Antoon op. Al gauw blijkt het pand aan de Markstraat te klein. Een in 1977 voorgenomen uitbreiding met het overigens behoorlijk verwaarloosde naastgelegen pand, waar de hal van Bons en Evers is gevestigd, gaat uiteindelijk niet door.

Het assortiment fietsen wordt afgestoten en bekende bromfietsmerken als Zündapp en Berini verdwijnen uit de winkel. De ontwikkelingen in Oud-Borne en steeds strengere milieueisen maken het noodzakelijk uit te kijken naar een andere locatie.

ALLE MERKEN

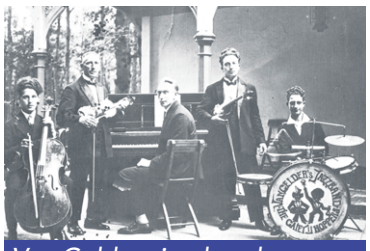
De noodzakelijke verhuizing na tachtig jaar Markstraat laat op zich wachten tot 1999. In dat jaar betrekken Clemens en zijn vrouw Marian hun fraaie nieuwe en huidige pand op de hoek van de Bekenhorst en Von Bönninghausenstraat. Daar worden alle merken auto's verkocht en gerepareerd, compleet met fabrieksgaranties.

Mede door de gezondheid van Clemens is de leiding van het autobedrijf ondertussen alweer enkele jaren in handen van zoons Bert en Hugo. Bert is sinds 2008 actief in de zaak en Hugo alweer ruim zeven jaar. Beiden hebben ze hun opleiding autotechniek afgerond en beschikken ze over de diploma's om als APK-keurmeesters te mogen optreden.

De klantenkring van vader Clemens en moeder Marian, beiden nog vaak aanwezig in de zaak, is hen trouw gebleven. Niet in het laatst vanwege de persoonlijke aandacht die ze er traditiegetrouw krijgen.

De Joodse gemeenschap van Borne

VOOR DE TWEEDE WERELDOORLOG

Van Gelders jazzband

Voor de Tweede Wereldoorlog woonden er verschillende Joodse families in Borne. Er waren zes families Lievendag in het dorp gevestigd en evenzoveel Van Gelders. Je had de conservatieve Joden met een wat andere levensstijl, zoals het gezin van de rabbijn Hes en de familie Lievenboom. De Lievenbooms waren in goeden doen, ze runden een confectiefabriek. Opvallend was zeker ook de familie Spanjaard met haar textielfabriek en villa's. Maar de meeste Joden waren gewoon buurtgenoten. Je kwam bij elkaar over de vloer, dronk koffie of een borrel en de kinderen speelden samen op straat. Op school of bij de gymnastiekvereniging hadden katholieke en protestantse kinderen Joodse vriendjes en vriendinnetjes. Dokter Stomps zat als kind bij enkele Joodse jongens in de klas en vertelde na de oorlog dat hij toen niet eens wist dat ze Joods waren. Ook op de werkvloer kwamen Joden en niet-Joden elkaar tegen, vooral in de fabriek van Spanjaard.
Joden die het financieel moeilijk hadden, zoals weduwes, werden door de familie Spanjaard geholpen met tweede keus textiel. Joodse manufacturenzaken waren daarom talrijk in Borne. In de Brinkstraat bijvoorbeeld verkochten de families Van Gelder en Lievendag stoffen aan huis. Buren kochten daar hun lappen stof en wisselden buurtroddels uit. Er waren in Borne vier Joodse slagers en daar kochten niet alleen de Joden hun vlees.
De Van Gelders waren muzikaal. De inwoners van Borne konden genieten van het optreden van de jazzband 'The Gaiety Hoppers', van Aron van Gelder en zijn zonen. Of van het meer klassieke 'Borne's strijkje', waarin Aron en zijn broer David speelden, naast niet-Joodse muzikanten. Of van de Bornse Harmonie, waar weer een andere Van Gelder – Karel – de dirigent was. Karel voetbalde ook bij de Bornse Voetbal Vereniging.
Eind jaren '30 kondigde de

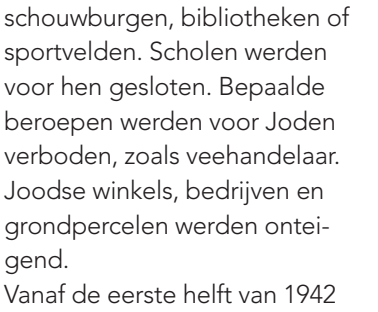

Karel van Gelder met kampioensbord

oorlog zich al aan, in ieder geval voor de Duitse Joden. Veel Bornse Joden hadden familie in Duitsland en omdat de situatie daar steeds nijpender werd, probeerden ze familieleden naar Borne te halen. Dat lukte lang niet altijd: naast een familierelatie moest ook aangetoond worden dat de situatie zeer schrijnend was en dat hun onderhoud niet ten laste zou komen van de Bornse gemeenschap.

TIJDENS DE OORLOG

Tijdens de oorlog raakten Joden en niet-Joden van elkaar vervreemd door allerlei voorschriften die alleen voor Joden golden. De invoering van die verordeningen ging geleidelijk, want de bezetter probeerde protesten te voorkomen. De eerste maatregel die de nazi's namen was de uitzetting van Joden uit openbare functies. Ze moesten ook hun eigendommen laten registreren. Gemeentes werden verplicht een lijst op te stellen met namen en adressen van Joodse inwoners: begin 1941 telde Borne 117 Joodse personen. De mobiliteit van de Joden werd in de loop van 1941 verder ingeperkt: ze mochten niet naar markten, parken, cafés, schouwburgen, bibliotheken of sportvelden. Scholen werden voor hen gesloten. Bepaalde beroepen werden voor Joden verboden, zoals veehandelaar. Joodse winkels, bedrijven en grondpercelen werden onteigend.
Vanaf de eerste helft van 1942 mochten Joden niet langer niet-Joden bezoeken. Ze mochten geen vervoermiddelen gebruiken en ook telefoneren was verboden. Inkopen moesten ze doen op vastgestelde tijden in daartoe aangewezen winkels. Trouwen of seksuele omgang met niet-Joden was verboden. Joden verloren hun banktegoeden. Met ingang van 3 mei 1943 moesten Joden de gele ster dragen.
Joden werden door al deze maatregelen afgesneden van de niet-Joodse inwoners.
Verschillende Joden streefden ernaar zich in te dekken tegen het naziregime. Ze probeerden te bewijzen dat ze niet 100% Joods waren. Anderen organiseerden dat ze konden onderduiken. De oude Izak Zilversmit vergaarde antiek, om de onderduik voor zijn kleinzoon Iwan te regelen. Arnold van Gelder had zijn onderduikadres al voor de oorlog rond. Juliette Spanjaard weckte groenten om een voedselvoorraad voor de onderduik te hebben. Andere Joden wilden wel onderduiken maar hadden niet de contacten of contanten. Sommigen dachten dat het allemaal zo'n vaart niet zou lopen: ze hadden niemand kwaad gedaan, dus waarom zou men hen kwaad willen doen? Ze vertrouwden op God, of ze waren

Fieke van Emden getekend door haar vader

Persoonsbewijs Samuel Zilversmit

gezagsgetrouw of bang om in verzet te komen.
Het oppakken van de Joden gebeurde niet in één keer, maar in etappes. Ook nu weer om eventuele tegenstand zoveel mogelijk te voorkomen.
In september 1941 waren er razzia's in Twente, als vergelding voor een verzetsdaad.
wToen vielen de eerste Joodse slachtoffers in Borne: Hanny en Dirk Spanjaard.
Bijna een jaar na het oppakken van Hanny en Dirk, in augustus 1942, werden veertien mannen tussen de 18 en 60 jaar gedwongen naar een werkkamp gestuurd in Kesteren in de Betuwe. Dit waren niet alle mannen in die leeftijdscategorie; een flink aantal was ondergedoken, soms samen met hun dierbaren. Zij voorzagen dat dit een hinderlaag was. Het ging namelijk niet om werkverschaffing: ruim een maand later werden hun gezinnen opgepakt en lieten de vrouwen zich meenemen in de hoop op hereniging met hun man. Niemand overleefde.
De groep Joden die daarna nog in Borne achterbleef, bestond vooral uit ouderen, maar ook uit enkele jonge ongehuwde vrouwen die zich ongetwijfeld over deze ouderen ontfermd hebben.
De volgende slag vond in april 1943 plaats. Alle provincies met uitzondering van Noord- en Zuid Holland moesten 'Judenrein' worden. Nu werd de hele groep achtergebleven Joden naar Kamp Vught vervoerd (een enkeling ging via het getto in Amsterdam). De 90-jarige Izak Zilversmit was de oudste, de 5-jarige Alfred Auerbacher de jongste (zijn vader was al op leeftijd). Al-fred en alle ouderen vertrokken daarna naar Sobibor, waar ze bij aankomst gelijk vergast werden. Enkele jongeren uit deze groep werkten nog in werkkampen tot de zware arbeid, honger en kou hen sloopten. Slechts één persoon uit de Vught-groep overleefde.
Nu woonde alleen Karel van Gelder met zijn gezin nog in Borne: zij waren bezig met een afstammingsonderzoek. Ook verbleven er in de doopsgezinde pastorie nog twee meisjes uit Wenen; dat ze Joods waren konden de nazi's niet bewijzen.
Dit kleine groepje Joden deelde Borne met verschillende onzichtbare Joden. Zij kwamen van buiten Borne en zaten hier ondergedoken onder meer in diezelfde pastorie. Maar ook een aantal Bornse Joden zat in het

Slagerij De Leeuw

dorp ondergedoken. De families De Leeuw en de twee neven Bram en Hugo Lievendag werden opgevangen door de families Bos, Koehorst, Leushuis en Roelofs. Met gevaar voor eigen leven zorgden zij voor hun Joodse medeburgers. Ook de verloofdes van de jonge mannen konden hier onderduiken.
Een aantal andere Bornse Joden was in deze tijd voortvluchtig, zij bevonden zich buiten Borne. Enkelen werden later toch opgepakt, zoals de gezinnen Lievendag en Zilversmit, die samen in een kippenschuur bij Juninck in Dulder (Weerselo) zaten.

NA DE OORLOG

Vijf vrouwen keerden na de oorlog uit de kampen terug. Ruim twintig Bornse Joden overleefden via de onderduik. Allen hadden zij veel familieleden te betreuren en moesten ze hun eigen oorlogservaringen verwerken, zonder dat ze op veel begrip en steun vanuit de Bornse gemeenschap of de nationale autoriteiten konden rekenen.
In Borne zijn 75 Stolpersteine gelegd voor vermoorde Bornse Joden en vijf voor Joden van buiten Borne die hier ondergedoken zaten, maar verraden werden.
Ook voor Joseph Reinhold, loodgieter bij Spanjaard, was er een steen gelegd.
Enkele jaren geleden werd bekend dat hij ruim tweeëneenhalf jaar in concentratiekampen had overleefd.
Zijn steentje is weggehaald en wordt bewaard in de synagoge.

Korps Nationale Reserve

Vrede lijkt vanzelfsprekend, derteinde eeuw waren er vrijwillige, bewapende burgers die de openbare orde handhaafden. Hier was sprake van vrijwilligers die daarnaast een burgerbaan hadden. Precies zoals de huidige Natres-militairen.

De vrijwillige reserve-eenheid werd onmisbaar toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak. In de onrustige jaren naar de vooravond van de Tweede Wereldoorlog werd het korps uitgebreid van 6.000 naar 90.000 leden. Ruim de helft heeft meegevochten voor onze vrijheid in de meidagen van 1940. In deze ongelijke strijd, waarbij het Duitse leger zonder oorlogsverklaring Nederland binnenviel, zijn velen van dit korps gesneuveld. Deze gebeurtenis wordt ieder jaar op 4 augustus herdacht door het Korps Nationale Reserve bij het monument 'Als 't moet' op het Militair Ereveld Grebbeberg. Het toont symbolisch de bereidheid van de burger (de landarbeider met spade in de grond en geweer op de rug) om bij dreiging de overheid en bevolking hulp te bieden.
De Nationale Reserve werd opgericht op 4 augustus 1914. De eenheid groeide tijdens de Koude Oorlog uit tot een volwaardig, breed inzetbaar deel van de Koninklijke Landmacht. In 1983 kreeg de Nationale Reserve de status van Korps, omdat de eenheid zich onderscheidt met een speciale taak. Een jaar later reikte koningin Beatrix het korps een eigen vaandel uit. Doordat de opkomstplicht voor de militaire dienst in 1997 werd opgeschort werd het belang van het Korps Nationale Reserve extra groot.

Tot op heden worden de militairen van het Korps Nationale Reserve geregeld ingezet. De militairen zijn bijvoorbeeld ingezet bij de bestrijding van duinbranden in Schoorl, de vuurwerkramp in Enschede, de hoogwaterdreiging in Groningen en de beveiliging van de Nucleair Security Summit (NSS) in Den Haag. Meer recent leverden Natres-militairen ondersteuning tijdens de zoektocht naar Anne Faber en het opruimen van de stranden van Schiermonnikoog. Daarnaast werkt het Korps samen met andere eenheden van de Koninklijke Landmacht en ondersteunt met bewakings- en beveiligingsopdrachten.

Wil jij ook een bijdrage leveren aan onze vrijheid en een deeltijdbaan bij Defensie? Ben je fysiek fit? Regionaal heeft het korps eenheden in Enschede en Eibergen.
Kijk op www.werkenbijdefensie.nl/reservist of mail naar mailadres 10natresbat.fcie@mindef.nl voor meer informatie.

NEDERLAND MAG 77 JAAR VRIJHEID VIEREN!

Dit mede dankzij de militairen van het Korps Nationale Reserve. Het Korps zal zich blijven inzetten voor vrede en veiligheid van ons vaderland!

Een koffer vol met messen en specerijen

Keuren levend vee aanloop succesvolle onderneming Van Uhm

De Tweede Wereldoorlog is net voorbij als Albertus (Bertus) van Uhm in 1946 met zijn bakfiets met voorop een mand en achterop een koffer met messen, specerijen en vol ondernemerszin naar slagerijen in de wijde omgeving trekt, tot in Drenthe en Groningen. Hij legt daarmee de basis voor Handelsonderneming Van Uhm, anno 2022 een full-service dienstverlener voor de foodsector.

In juni 1944 trouwt Bertus en met zijn echtgenote gaat hij wonen aan de Almeloscheweg 48 te Borne, het adres dat later zal veranderen in Grotestraat 248. In de oorlog is hij keurmeester van levend vee en op slachthuizen. In 1944 en 1945 wordt het echtpaar twee keer uit huis gezet, als het door de Duitsers wordt gevorderd. De inboedel wordt opgeslagen in de oude winkel van (Hendrik) Morselt Mode en de familie gaat inwonen bij de familie Scholten op de hoek van de Wensinkstraat en Aanslagsweg.

Vlak na de oorlog mag Bertus van Uhm zich al snel verheugen in een brede klantenkring. De kwaliteit van zijn handelswaar is uitstekend. De specerijen worden in houten vaatjes afgeleverd op het station, waar Jopke Schoenmaker, de 'Van Gend en Loos' van Borne, ze van adresstickers voorziet. Waarna de goederen gedistribueerd worden bij de diverse bedrijven in het land.
Het bedrijf wordt in 1963 via de Prins Bernhardlaan voortgezet aan De Bieffel, de huidige locatie.

AANPAKKEN EN OPLOSSINGEN ZOEKEN

Die instelling van 'aanpakken en oplossingen zoeken' zit de familie Van Uhm in het bloed. In 1969 komt Albertus' zoon Jan in het bedrijf. Mede door zijn handelsgeest groeit het bedrijf flink. De verkoop van machines voor de foodsector en de daaraan gelieerde inventaris wordt dan de belangrijkste activiteit, naast de verkoop van superieure kruiden en specerijen..

Omdat de slagers ook om koeling vroegen, begon Bertus met de verkoop van koelmeubelen onder de naam Kovu (Koeling Van Uhm). In 1987 neemt zoon Jan de teugels van vader Bertus over.
Jan: "De verkoop van kruiden hebben we op een lager pitje gezet, omdat er van overheidswege steeds strengere regels gingen gelden. Alle ingredienten moesten gedeclareerd worden.
We hebben echter nog altijd hele boeken en mappen vol met handgeschreven recepturen."
Sinds 1990 heeft Handelmij Van Uhm BV ook een vestiging met de naam Habuba in Volendam.

In september 2013 neemt Stephen, zoon van Jan, het bedrijf van zijn vader over. Bij zijn start als verantwoordelijke man zegt hij het fantastisch te vinden dat er nu een derde generatie Van Uhm aan zet is om dit bedrijf voort te zetten. Met de steun van zijn vader en het hele team is hij bovendien vastberaden de onderneming te laten groeien en de continuïteit te waarborgen.

INNOVATIES BLIJVEN VOLGEN

De markt waarin Van Uhm actief is, is de laatste jaren sterk veranderd. De focus is verlegd van de ambachtelijke slager naar de complete Nederlandse voedselverwerkende industrie.
Stephen van Uhm: "Natuurlijk vergeten wij het ambachtelijke kanaal niet, maar het aantal slagers in Nederland is de laatste jaren sterk afgenomen. Door veranderingen in ons portfolio aan merken bieden wij de voedselverwerkende industrie schitterende oplossingen die haar onder meer veel tijd in de productieprocessen bespaart. Samen met onze leveranciers blijven wij innoveren om processen te optimaliseren en eindproducten welke aan consumenten worden geleverd te verbeteren."

"We leveren niet alleen de apparatuur, een belangrijk onderdeel is ook het verlenen van service. Mijn vader en mijn opa hadden service altijd hoog in het vaandel staan en daarmee willen we ons ook heden ten dage blijven onderscheiden. Behalve op vlees richten wij onze aandacht ook steeds meer op vegetarische producten, zuivel, vis, diervoeding en dergelijke. We leveren bijvoorbeeld machines voor het produceren van de bekende roomkaas of voor het snijden van kaas in blokjes. Ook worden onze machines gebruikt in het productieproces van bijvoorbeeld chocoladepasta. We zijn niet gebonden aan één product en zijn exclusief importeur van diverse merken machines. Eén ding veranderen we echter niet: de no-nonsense aanpak waarmee we gekomen zijn, waar we nu staan en zoals mijn opa het altijd zei: 'Je kunt het niet alleen'. Daarom ben ik blij en trots op het team waarmee we dagelijks werken."

Grote gevolgen voor textielfabriek Spanjaard

De Duitse bezetting heeft grote gevolgen voor textielfabriek Spanjaard. De Duitsers zien de firma als een Joodse onderneming. Ze stellen een Verwalter aan om het 'vijandelijke' vermogen te beheren, wat een eufemisme is voor onteigening en roof. Ook de productie is moeilijk omdat de katoenaanvoer al snel hapert en uiteindelijk stilvalt.

Even een aanloop. Salomon Jacob Spanjaard (1783-1861) belandt in 1793 vanuit het Duitse Bodendorf in Borne, waar hij in 1811 huwt met Sara David van Gelder. Na eerst gehandeld te hebben bouwt Salomon vanaf 1828 een textielfabriek op waar hij de wevers laat weven. Zijn zoons Jacob en Levie bouwen het bedrijf verder uit en schakelen over naar machinale textielproductie. Onder hun beheer bepalen de fabriek én de familie Spanjaard het aanzien van Borne. Onder Salomons kleinzoon Jacob (1873-1934), bekend als 'de God van Borne', bereikt de Spanjaard-dynastie het toppunt van haar macht en invloed in Borne. Na Jacobs dood in 1934 krijgen zijn zonen en neven - Isaac, Karel en Leo - de leiding. Bij het begin van de bezetting is Johan Spanjaard (1907-1941) een van de directeuren van de fabriek. Er werken dan 850 mensen.

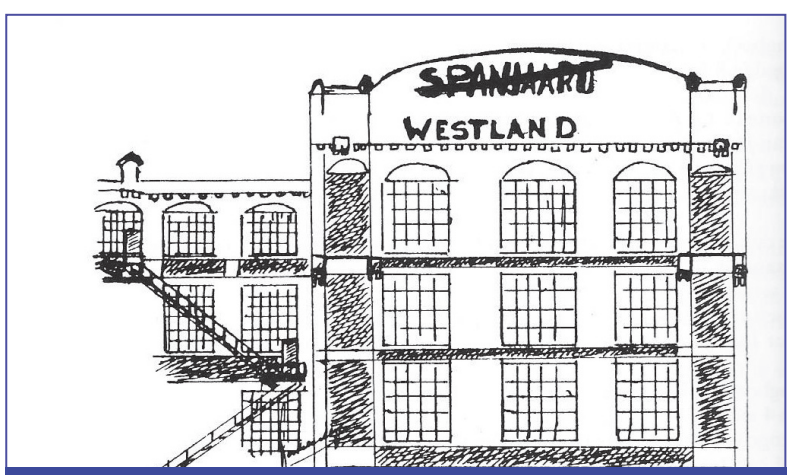
ARISERING VAN JOODSE BEDRIJVEN

In het kader van het plan alle Joden uit het economische leven te verwijderen, start de Duitse bezetter al snel met het 'ariseren' van Joodse bedrijven. Ondernemingen waarvan meer dan 75 procent van de aandelen in Joodse handen is, moeten zich registreren. Zo ook de N.V. Stoom-Spinnerijen en -Weverijen voorheen S.J. Spanjaard. De Spanjaards proberen nog

Dirk Spanjaard

het bedrijf uit Duitse handen te houden door hun aandelen te verkopen aan een consortium onder leiding van J.H. van Heek in Enschede, met de belofte van terugkoop na de oorlog. Dit mislukt door Duitse tegenwerking. De Spanjaards moeten zich terugtrekken als directeur en commissaris. De fanatieke Duitse nazi Franz Reible krijgt het als 'Verwalter' voor het zeggen. Vermoedelijk op zijn advies worden Johan Spanjaard (33 jaar) en zijn achterneef Dirk Spanjaard (30) in september 1941 bij een razzia gearresteerd, afgevoerd naar Mauthausen en al in december vergast. Zij zijn de eerste Bornse Joden die worden gedeporteerd en omgebracht. De in Borne geliefde Johan, in de volksmond Hanny genoemd, had kunnen vluchten of onderduiken, maar vertrouwde erop snel weer vrij te komen omdat hij 'toch niemand kwaad heeft gedaan'. Van de drie andere directeuren Spanjaard overlijdt Isaac (1876-1944) op zijn onderduikadres aan de Oude Hengeloseweg, waar hij voorlopig wordt begraven in een kippenhok. Leo (1896-1945) sterft kort na de bevrijding en Karel (1876-1960) komt redelijk gezond van zijn onderduikadres terug. Jacobs vrouw Olga overleeft concentratiekamp

Op Duits bevel moest Spanjaard Westland heten

Johan Spanjaard

Theresienstadt dankzij een uitwisseling van 300 Joden tegen Zwitserse medicamenten.

APRIL-MEI STAKING

Terwijl de Duitse invloed in het bedrijf toeneemt, proberen bedrijfsleiders Cornelis Brasser en Marinus Neurdenburg het met veel moeite gaande te houden, ook om zo mensen uit Duitsland weg te houden. Dat lukt tot op zekere hoogte. Op 29 april 1943 komt de bezetter echter met de oproep dat alle voormalige Nederlandse militairen alsnog in krijgsgevangenschap in Duitsland moeten om daar te werken in de oorlogsindustrie. Uit verzet hiertegen beginnen nog diezelfde middag stakingen bij machinefabriek Stork in Hengelo en om vier uur 's middags ligt ook bij Spanjaard het werk stil. De Duitsers stellen zich hard op en eisen dat iedereen op 1 mei weer aan het werk gaat. Voor weigeraars dreigt de doodstraf. Er rijden overvalwagens van de SS-Polizei door het dorp die mannen oppakken. Pas op 3 mei wordt het werk bij Spanjaard hervat. Toch worden die avond de heren Brasser en Neurdenburg gearresteerd en naar Hotel De Keizerskroon gebracht, waar de SS-Polizei is gehuisvest. Later die nacht worden zij samen met een willekeurige Almelose slager gefusilleerd op de Hengelosestraat ter hoogte van de Wheele-school. 'Auf der Flugt erschossen' is de lezing. Deze verklaring wijkt echter duidelijk af van de plekken waar kogels hun lichaam zijn binnengedrongen, aldus getuigenverklaringen. Hun dood leidt tot grote consternatie in Borne, waar beiden een leidende rol vervullen in de luchtverdedigingsdienst, waarvan lange tijd de stoomfluit van Spanjaard dient als alarmsignaal.

Plaquette voormalig Spanjaardkantoor met namen slachtoffers Spanjaard

Brasser is tevens voorzitter van BVV Borne. Na de oorlog wordt niemand voor hun dood veroordeeld. Een gedenkteken aan de rondweg gedenkt de brute moord.

VERLOOP PRODUCTIE

Na de bezetting gaat de productie aanvankelijk gewoon door, maar omdat de aanvoer van katoen steeds verder terugloopt en uiteindelijk stopt, gebruikt men alternatieven als celvezel, vlas, lompen en zelfs papier. Vezels die verkleven in de rollen en waarvoor de machines moeten aangepast. Voor het hechten van de vlasvezels wordt pectine toegevoegd om een verspinbare vezel te produceren. Het levert cotonine op, dat wordt vermengd met celvezel. Het werk is stoffig en levert nogal onregelmatig garen op waarvan imitatielinnen wordt gemaakt.

Gedenkteken rondweg executie C. Brasser M. Neurdenburg en J. Jansen

Toch is het weefsel redelijk en slijtvast. De spinnerij draait goed tijdens de oorlog. De verkoop gaat gemakkelijk, omdat er veel vraag is naar de doeken. Naarmate de oorlog vordert, wordt alles moeilijker en moet men meer op z'n woorden en daden letten vanwege de pro-Duitse spinnerijbaas.
Uiteindelijk wordt het bedrijf door de bezetters onteigend en krijgt het de naam Westland. Door schimmige transacties roven de Duitsers ruim een miljoen gulden uit het bedrijf en laten het, na hun vlucht op Dolle Dinsdag, leeggeroofd achter. In 1944 wordt de slagmachine van de voorspinnerij door een Engelse bom getroffen. Daarbij worden onder meer twee Cotonia-machines vernietigd. Ook het katoenpakhuis vliegt in brand. Het lastige bluswerk duurt vier dagen. Gelukkig vallen hierbij geen doden.

NA DE OORLOG

Na de oorlog telt de fabriek nog 246 medewerkers. Karel Spanjaard en Charles Gielen herstellen het chaotisch achtergelaten bedrijf. Op 27 juli 1945 komt er voor het eerst na de oorlog weer katoen in Borne. Een jaar later werken er al 1096 medewerkers. Al snel komt er een bedrijfsschool om te zorgen voor voldoende goed kwalitatief personeel dat de concurrentie met 'het oosten' aankan. Bij de herdenking van de oorlogsslachtoffers op 3 mei 1946 wordt een gedenkplaquette onthuld met daarop de namen van negentien werkgevers en werknemers van Spanjaard: Robert en Johan Spanjaard, Cornelis Brasser en nog zestien anderen. De plaquette is nog altijd te zien in het pand Het Spanjaard van Building Design aan de Stationsstraat.

Bij de herdenking spreekt Karel Spanjaard de woorden: "Bedenken moeten wij steeds, dat deze bevrijding tot doel moet hebben het streven naar een betere wereld. Een wereld zonder haat, doch van verdraagzaamheid. Zonder dreiging, doch van gezamenlijk overleg. Maar bovenal een wereld, waar het onrecht moet wijken voor het recht, waar dwang moet wijken voor vrijheid. De steen moet een blijvende herinnering zijn, opdat wij nooit vergeten!"
Karel treedt in 1950 terug. Hij is de laatste directeur met de naam Spanjaard. Bij zijn overlijden in 1960 trekt de begrafenisstoet langs de fabriek, klinkt de fabrieksfluit en wordt het hele bedrijf twee minuten stilgelegd. De Spanjaardfabriek beleeft hierna nog kort haar hoogtijdagen, waarin er meer dan 2.000 mensen werken, die befaamde kwaliteitsproducten maken als *Cinderella en Rheumanella-lakens, Teddy-luiers en Kenmore-overhemden.*

Van thuiskruidenier tot grote supermarkt

Kiem Plus Huls van den Nieuwboer gelegd in klein huisje aan het spoor

De kiem voor Plus Huls van den Nieuwboer -en Huls Schilderwerken- wordt gelegd in een klein huisje aan het spoor. Aan de Parallelweg begint Grada Nijenweide in 1912 met de verkoop van tabak en koffie. Ze is getrouwd met Frederik van den Nieuwboer, die verantwoordelijk is voor het tijdig neerlaten en ophalen van de spoorbomen.

Nog maar 39 jaar jong overlijdt Frederik in 1918, net als twee van hun kinderen, aan de Spaanse griep. Grada moet zich vanaf dat moment alleen redden en vier kinderen in hun onderhoud voorzien. Dat lukt, mede omdat ze vanaf 1922 vanuit een grotere huiskamer aan de Oude Hengeloseweg 42 haar assortiment kan uitbreiden. Als kruidenier kan ze rekenen op de onvoorwaardelijke steun van dochter Sien.

OOK EEN EIGEN ZAAK

Tussen Sien van den Nieuwboer en de aan de overkant van de straat wonende vakschilder Hendrik Huls slaat de vonk over. Het leidt tot een huwelijk, zij het onder Sien's voorwaarde dat Hendrik ook zelf een eigen zaak moet beginnen. Zo ontstaat de huidige naam Huls van den Nieuwboer.

Ze worden verrijkt met twee zoons en twee dochters. Van de jongemannen wordt Gerard kruidenier en Jan schilder.

Terwijl de kruidenierswinkel door draait, vecht Hendrik in de oorlog op de Grebbeberg, waar veel slachtoffers vallen. Hij verblijft anderhalf jaar in een kamp in Duitsland, wordt er zwaar ziek, maar overleeft.

Op enkele meters afstand van het blok van twee huizen, van waaruit de schilderszaak en het kruidenierswinkeltje worden gerund, verrijst in 1967 nieuwbouw. Aan de Oude Hengeloseweg 36, de huidige locatie op de hoek van de Europastraat, wordt Huls van den Nieuwboer een zelfbedieningswinkel. De leiding van de supermarkt komt in handen van Gerard Huls en zijn vrouw Ria Westerik. Vijf weken voor zijn twee jaar oudere vrouw Sien overlijdt Hendrik in 1995 op 87-jarige leeftijd.

NOOIT MEER NAAR SCHOOL

Ondertussen zwaait Gerards zoon Hendrik-Jan alweer ruim vijftien jaar de scepter over Plus Huls van den Nieuwboer, samen met zijn vrouw Erna ten Dam. Als vertegenwoordiger van de vierde generatie werkt hij al sinds zijn schooltijd mee in het bedrijf. "Minder dan zes maanden nadat ik was begonnen met mijn slagersopleiding aan de Slavakto, kreeg mijn vader een ongeluk tijdens de verbouwing van de winkel. Ik moest thuis helpen en ben nooit meer naar school geweest. In gedeeltes hebben Erna en ik het bedrijf van hem overgenomen. In je eentje lukt het niet met zo'n zaak. En natuurlijk ook niet zonder je medewerkers."

De levensmiddelenwinkel van Huls van den Nieuwboer aan de Oude Hengeloseweg. In het rechtergedeelte is Huls Schilderwerken gevestigd.

Huls van den Nieuwboer heeft er anno 2022 zo'n 140, veelal parttimers. Supermarkten mogen door de week open tot tien uur en op zaterdag tot acht uur. "Later sluiten brengt alleen maar meer risico's met zich mee. Nu al hebben we op zes avonden werkzaamheden om de winkel weer vol te krijgen. Veiligheid wordt steeds belangrijker."

Het is een gegeven waarvan hij sinds 18 maart 2017 alleen maar meer bewust is. Een overval op een van de caissières is niet meer uit zijn geheugen weg te branden. "Maar zo'n overval, hoe vervelend ook, kun je natuurlijk in de verste verte niet vergelijken met wat mensen in de oorlog hebben gevoeld. Als je soms naar de televisie kijkt, mogen we blij zij hoe veilig we hier mogen wonen. Dat is niet vanzelfsprekend. Bezet zijn en je niet vrij kunnen voelen is het ergste dat je kan overkomen. De oma van Erna is in de oorlog in de tuin van haar woning gedood door een neerstortend vliegtuig in Bornerbroek. Haar opa moest alleen verder met dertien kinderen. Een groot drama met een gigantische impact. Hulpverlening kende de generatie van toen niet of nauwelijks. Je moest gewoon sterk zijn en je eigen bontjes doppen."

Met ladder op de fiets naar Hengevelde

Huls Schilderwerken in oorlogstijd te voet of per tweewieler naar klanten

Hendrik Huls begint op zijn 24ste met zijn schildersbedrijf aan de Oude Hengeloseweg. Alfons Kuipers uit dezelfde straat wordt na zijn schoolperiode het eerste personeelslid van Huls Schilderwerken. Hun uitrusting bestaat uit niet meer dan enkele potten verf, kwasten en een ladder. In oorlogstijd gaan ze voor een opdracht meerdere keren op de fiets naar Hengevelde, met de ladder op de nek. Of ze lopen er zelfs met materialen naar toe en terug. Op een neer zijn ze er zeker een halve dag mee zoet.

Jan Huls is acht jaar aan het eind van de oorlog. Hij herinnert zich: "Na de bevrijding kregen we meerdere klanten in Borne en omstreken, vaak boeren en bedrijven." Een bijzondere opdracht is het opknappen van het vermaarde Hotel De Wereld in Wageningen, waar de Duitse bezetters in 1945 hun capitulatie bevestigen. Meerdere Bornse schildersbazen, onder wie vader Hendrik, werken mee aan het project 'Ruiten Troef', waarbij onder meer nieuw glas moet worden gezet.

Na de oorlog komt eerst de Solex, dan de Kapitein Mobilette en vervolgens de eerste auto, een Renault R4 als eerste vervoersmiddelen. "Mijn vader heeft veel werk verzet, maar is ook een groot deel van zijn leven als maagpatiënt beperkt geweest in zijn gezondheid. Als familie hielden we ook de winkel op de been. In 1956 heb ik uiteindelijk de leiding van hem overgenomen."

Bornse schildersbazen aan het werk bij De Wereld. Geheel links Hendrik Huls.

Jan Huls is in die jaren vijftig eerst nog actief in militaire dienst. "Alleen riep de familie me geregeld naar huis als mijn vader wegens zijn gezondheid niet goed in orde was. Dan kreeg ik altijd wel vrij. Maar ik moest wel mijn diensttijd gewoon afmaken. Daar heb ik al met al dus een behoorlijke periode over gedaan…"

Op nummer 42 van het dubbele pand wordt de schilderswinkel na het vertrek van kruidenier Huls van den Nieuwboer naar de huidige plek van de supermarkt uitgebreid met een werkplaats achter het huis.

Jan Huls over die periode: "We hadden hier opslag in de schuur en garage en ook een opslaghal elders in Borne, deze vooral voor het glas en alle klimmaterialen. Achter de werkplaats was ook het kantoor gevestigd. Dat was enigszins behelpen, maar het kon allemaal net. We hadden in die tijd meerdere mensen aan het werk en een deel daarvan kwam altijd op vrijdag even langs, bijvoorbeeld om het loonzakje op te halen. Konden ze uiteraard meteen een biertje drinken en de week even doornemen. Dan zat vaak de hele keuken vol".
Als veel later zoon Han als negentienjarige van school komt, treedt ook hij toe tot het bedrijf. Volgens zijn vader neemt hij op zeker moment geruisloos de leiding over. "Dat verliep heel gemakkelijk. Bij wijze van spreken ongemerkt, als vanzelf."

Rond 1990 verhuist Huls Schilderwerken naar de huidige locatie aan de Aanslagsweg. "Daar hebben we het pand van de Woningbouwvereniging Borne overgenomen. Waar nu de winkel van Huls Kleur en Interieur staat, is een blok van twee woningen gesloopt en weer opgebouwd tot het pand zoals het nu nog is. Zo hadden we alles op één adres en onder één dak en waren we dus klaar voor de toekomst.."

De dood laat een steekje vallen

Ton Arts ontsnapt op wonderbaarlijke wijze aan executie

Een ongelooflijk verhaal over een man die de oorlog nooit is kwijtgeraakt. In de loop van 1944 worden de Duitsers steeds meedogenlozer in de bestrijding van vermeende vijanden. Na het zogenaamde 'Niedermachungsbefehl' van Hitler van 30 juli 1944 kan de Sicherheitsdienst (SD) iedereen die de Duitsers een strobreed in de weg legt, zonder vorm van proces executeren. De Duitsers, geholpen door Nederlandse trawanten, hanteren deze represaille-tactiek om verzetsdaden te wreken en verzetsstrijders met proportioneel geweld af te schrikken. De hoofdrolspeler in dit verhaal is zo'n 'Todeskandidat'.

Het is 28 augustus 1944. In Ootmarsum stapt Ton Arts, de 23-jarige zoon van de postcommandant van de marechaussee in Bornerbroek, in de namiddag op de fiets richting Tilligte voor een vergadering in de pastorie aldaar. Hij is lid van de verzetsgroep Jan Buiter alias 'Blok', een student die weigerde de voor studenten verplicht gestelde loyaliteitsverklaring te ondertekenen. In plaats daarvan duikt hij onder, samen met zijn broer Harm, om in de illegaliteit verder te werken.

Zij beginnen met het opzetten van een verzorgingsorganisatie en onderhouden contacten met distributiekantoren, arbeidsbureaus en fabrikanten voor financiële ondersteuning. Arts houdt zich hoofdzakelijk bezig met het opzetten van een steunpunt in Ootmarsum en is daarvoor speciaal van Bornerbroek naar het stadje verhuisd. Eerder heeft hij daarvoor de eerste contacten gelegd met Guus Klaas, ambtenaar van het distributiekantoor in Ootmarsum.

ARRESTATIE

Na afloop van de vergadering, even na middernacht, is hij nog maar net op de terugweg. Drie landwachters uit Ootmarsum houden hem staande.
Zij staan op de wegsplitsing Denekamp-Ootmarsum-Breckelenkamp en zijn in afwachting van de terugkeer van een auto, die enige tijd daarvoor in de richting van de grens is gereden. Bedoelde auto met KP'ers (knokploeg), onder wie Johannes ter Horst, is onderweg naar een droppingsterrein in Tilligte, codenaam 'Acacia, en is niet ver van het afwerpterrein dwars door een versperring van de landwacht gereden, waarop een schietpartij volgt. De dropping gaat niet door. Het vliegtuig, een Stirling van het 138 Squadron LK194 RAF met gezagvoerder Lt. A.Levy, crew, twaalf containers en drie pakketten aan boord, moet na enkele keren te hebben rondgecirkeld onverrichterzake naar Engeland terugkeren. Er zijn geen signaallampen ontstoken.

Arts, die zich 'Alferink' noemt, wordt door de commandant van de landwacht Ootmarsum op zijn papieren gecontroleerd, terwijl de andere twee hem onder schot houden. Nadat deze in orde zijn bevonden mag hij doorrijden, maar amper twee meter verder voelt hij plotseling een heftige ruk aan de bagagedrager van zijn fiets, die hem tot stoppen dwingt. Over zijn schouder kijkend ziet hij dat de landwachter grote interesse heeft voor zijn fietstas, die hem blijkbaar niet eerder is opgevallen.

'Postenführer' E.K.A.Schöber (SD Enschede)

Triomfantelijk toont deze even later zijn collega's het onder badkleding verstopte materiaal: illegale bladen, foto's van het Koninklijk Huis, Z-kaarten, een persoonsbewijs en de schema's voor het verantwoorden van gelden, die aan illegalen zijn uitgekeerd.
Nadat hij vervolgens aan een uitgebreide fouillering is onderworpen, wordt hij naar de marechausseekazerne in Ootmarsum gebracht.

Ton Arts

SD ENSCHEDE

Een half uurtje later wordt Schöber, de baas ('Postenführer') van de SD Enschede, in kennis gesteld van de arrestatie. Dezelfde nacht meldt hij zich in gezelschap van een Nederlandse SD'er in Ootmarsum om zich over Arts te ontfermen. Tijdens de terugweg naar de Dienststelle in Enschede begint Schöber dadelijk aan een verhoor. Daarbij vallen rake klappen en worden allerlei bedreigingen geuit. De volgende morgen rijdt hij met Arts naar diens woning in Ootmarsum, op zoek naar meer belastend materiaal. Tijdens dat onderzoek rijdt er plotseling in hoge snelheid een auto door de straat. Dat moet naar Schöbers overtuiging de gezochte auto zijn geweest.

Aanleiding voor hem om Arts voor nader verhoor opnieuw naar de Dienstelle van de SD in Enschede over te brengen. Daar wordt hij voortdurend onder druk gezet en met de dood bedreigd. Hoewel hij aanvankelijk probeert de volmaakte onschuld te spelen, geeft Arts tenslotte toe lid te zijn van de illegaliteit.

KUIPERBERG

Vervolgens speldt hij Schöber een verhaal op de mouw dat hij dezelfde avond om 8 uur op de Kuiperberg een afspraak zou hebben met zijn opdrachtgever. De SD-chef, niet zonder argwaan, verzekert Arts, dat het slecht met hem zal aflopen, als het verwachte bezoek niet zal komen opdagen. Tegen zeven uur draait de dienstauto van Schöber de parkeerplaats op van hotel Tubantia.

Ton Arts zit met zijn sinistere begeleider tot tien minuten over half negen in de heide, in afwachting van de dingen die zullen komen. Hij beseft dat het er slecht voor hem uitziet. Als om kwart voor negen nog niemand is komen opdagen, maakt Schöber zijn dreigement waar en haalt twee keer de trekker over.
De kogels troffen Arts in zijn longen, waardoor hij voorover op de grond valt. Als Schöber voor de derde keer de trekker wil overhalen, weigert zijn pistool. Met een tweede wapen, dat hij bij zich draagt, kaliber Parabellum, sommeert hij zijn slachtoffer in de richting van de bosrand nabij de Hezeberg te lopen. Als Arts wankelend in die richting loopt, jaagt Schöber hem nog twee kogels achterna, die in zijn lichaam dringen waardoor hij in elkaar zakt. Vervolgens maakt de SD-chef op nog geen meter afstand 'het karwei' met een gericht nekschot af, althans in die veronderstelling verkeert hij als hij zijn slachtoffer verlaat.

Een misrekening naar later zou blijken, want hoewel Arts zwaar gewond is en veel bloed heeft verloren, raken de kogels geen vitale delen in zijn lichaam .Door duisternis omgeven komt hij enige tijd later bij zijn positieven en begint om hulp te roepen.
Dat trekt de aandacht van enkele burgers die ijlings een dokter en de marechaussee waarschuwen. Aangekomen in het ziekenhuis in Oldenzaal constateren artsen, dat hij dringend een bloedtransfusie nodig heeft. Deze wordt hem, na een aanvankelijke weigering door dokter Pelser toegediend. Voor het geval het verzet een bevrijdingspoging zou ondernemen, worden twee bewakers voor het bed van Ton Arts geposteerd.

KAMP VUGHT

De volgende dag, 30 augustus 1944, wordt hij onder protest van dokter Pelser in een personenauto overgebracht naar Vught: 'Konzentrationslager Herzogenbusch', een modelkamp voor de SS. De Nederlandse SD'er die hem begeleidt krijgt uitdrukkelijk het consigne mee dat, als het verzet onderweg alsnog een poging zal ondernemen hem te bevrijden, hij onmiddellijk moet worden doodgeschoten. Zover komt het niet.
Maar in kamp Vught, waar pas de twee kogels uit zijn longen worden verwijderd, wacht hem een nieuwe hel.
Vijf dagen later zal 5 september de geschiedenis ingaan als 'Dolle Dinsdag'. De dag van het grote gerucht dat de geallieerden de Nederlandse grens hebben overschreden, brengt grote paniek bij de Duitsers teweeg. Als gevolg daarvan moeten alle zieken en gewonden, die maar enigszins vervoerd kunnen worden, naar Kamp Amersfoort worden overgebracht.
Wat de Duitsers met de rest van plan was, zal spoedig blijken.

‘Befehl ist Befehl’, het enige excuus

Begin oktober 1944 krijgt het ‘Kommando Gerbig’ Almelo als standplaats aangewezen. Door de snelle geallieerde opmars vanuit Frankrijk in de septemberdagen van 1944 is dit ‘Sonderkommando’ in Twente terecht gekomen en vestigt het zich aan de Bornsestraat 96 in Almelo. Onder leiding van tweede man Untersturmführer Paul Hardegen, die in februari 1945 het commando van Gerbig heeft overgenomen, wordt een genadeloze jacht geopend op alles wat Deutschfeindlich is.

Ook Bote van der Wal en Gerald Hood vallen in handen van dit beestmens en zijn handlangers.
Zij worden kort voor de bevrijding, respectievelijk op 21 en 24 maart 1945, op de Elhorst-Vloedbeld in Zenderen doodgeschoten.

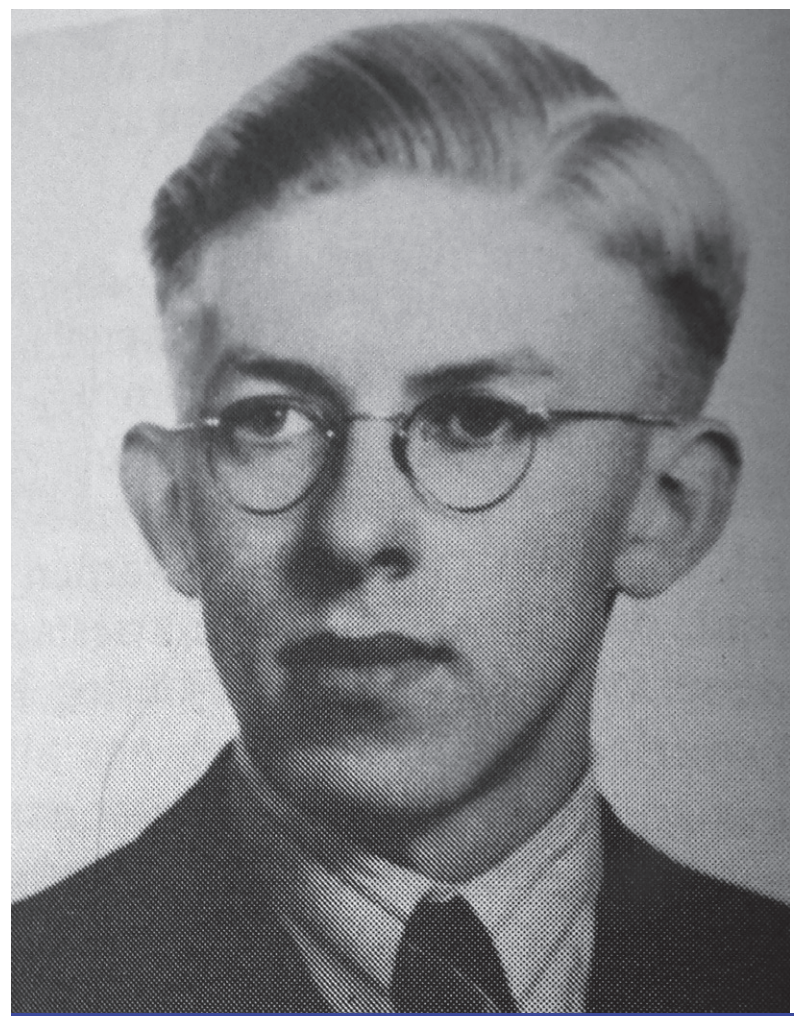
Navigator Flying Officer Gerald Hood behoort tot de achtkoppige bemanning van een Avro Lancaster, een viermotorige Britse bommenwerper. Het is de LM658 van het 100 squadron RAF, die op 13 augustus 1944 ’s avonds om kwart voor tien is opgestegen van de basis Waltham in Lincolnshire voor een bombardement op Braunschweig.

Gerald Hood

Neergestort in Bergentheim
Op de terugweg wordt het toestel door een Duitse nachtjager aangevallen en stort het neer in Bergentheim. Hood kan net als drie andere bemanningsleden het toestel tijdig per parachute verlaten. Hij is gewond aan beide benen. Een dag na zijn landing in de buurt van Nijverdal wordt hij door verzetsman Piksen bij de familie van der Wal gebracht, aan de Joncheerelaan 51 in Nijverdal. Een gastvrij adres voor menig onderduiker. Zoon Bote, een 23-jarige student in de Franse taal, is thuis ondergedoken omdat hij geweigerd heeft de loyaliteitsverklaring te tekenen, die de Duitsers voor studenten verplicht hebben gesteld. Met een onderbreking van een verblijfsperiode bij de familie Ter Avest, trekt Gerald Hood tot aan de dag van zijn dood op met Bote van de Wal.

Door verraad van een buurtbewoonster doet een groepje Nederlandse leden van de Grüne Polizei een inval in de woning van weduwe Van der Wal. Bij de huiszoeking die volgt worden Hood en Van der Wal, die een schuilplaats hebben tussen het dak, ontdekt. Als door het dak wordt geschoten, komen beiden tevoorschijn en worden ze gearresteerd. Het tweetal wordt verschillende keren verhoord. Op bevel van Hardegen wordt Hood op 21 maart 1945, staande voor een bomtrechter, met een gericht nekschot neergeschoten. Het stoffelijk overschot wordt begraven in de omgeving van een niet ontplofte bom, om zo ontdekking te bemoeilijken. Op 24 maart 1945 ondergaat Bote van der Wal hetzelfde lot.

Bote van der Wal

VEROORDEELD DOOR SPECIALE KRIJGSRAAD
Acht maanden later, op 24,25 en 26 november 1945, staan vier SD ‘ers in Almelo terecht en worden ze tijdens het eerste proces in Nederland veroordeeld door een speciale geallieerde krijgsraad. Twee van hen worden veroordeeld tot de strop, de andere twee krijgen vijftien jaar cel voor medeplichtigheid.

Helaas kan Hardegen, verantwoordelijk voor de dood van tientallen mensen, niet worden gepakt, ondanks de verbeten jacht die na de oorlog op hem wordt gemaakt. De man, Kriminal Kommissar van beroep, ontloopt zijn aardse rechters. In Duitsland wordt hij op 31 december 1945 dood verklaard…

Vervolg De dood laat een steekje vallen van pagina 19

Duitse SS’ers jagen ruim 3500 gevangenen van het kamp in treinen naar de concentratiekampen Ravensbrück en Sachsenhausen. Een dokter verbiedt Arts en twee zaalgenoten te reizen. Zij blijven achter en zijn er getuige van hoe zich een massa-executie van ernstig zieken en gewonden voltrekt. Ook een zaalgenoot van Ton Arts wordt slachtoffer.

DE DANS ONTSPRONGEN
Hij zelf ontspringt de dans. De Duitsers hebben in paniek grote delen van de administratie verbrand. Naam, adres en reden van arrestatie moeten opnieuw worden geregistreerd. Dat wordt door hem dusdanig afgezwakt, dat hij even later tot zijn stomme verbazing te horen krijgt dat hij in vrijheid zal worden gesteld. In de loop van de dag, 11 september 1944, wordt hij naar het ziekenhuis in Vught overgebracht. Daar wordt hij op 24 oktober door de geallieerden bevrijd. Na lange tijd herstelt hij, maar zijn leven nadien gaat gebukt onder de druk van zijn oorlogservaringen. Er zijn veel momenten dat hij het vreselijke van toen opnieuw beleeft.

Ton Arts, tot aan zijn dood werkzaam geweest bij de gemeente Borne, overlijdt op 17 juni 1988 in Almelo.

PROCES
Schöber is in het dagelijks leven werkzaam als ‘Kriminal Sekretär’ bij de politie van Keulen. Op 7 januari 1942 wordt hij aangesteld als zogenaamde ‘Postenführer der Sicherheitspolizei’ in Enschede. Behalve voor de ‘zaak Arts’ is hij verantwoordelijk voor talrijke andere oorlogsmisdaden in Twente. Hij voert een waar schrikbewind.

De openbare aanklager van het Bijzonder Gerechtshof in Almelo veroordeelt hem conform de eis, op 23 juni 1949 tot tien jaar Rijkswerkinrichting met aftrek van vier jaar voorarrest. Schöbers verweer: “Ik handelde in opdracht van mijn superieuren.” Een onbegrijpelijk lage boetedoening. Zijn chef, Erwin Knop, Kriminalkommissar en opdrachtgever van het bevel ‘Terrorist umlegen’, is al op 15 mei 1946 in de gevangenis van Hameln (Dld) door de Engelse beul Albert Pierrepoint door ophanging gedood.

BRONNEN

- Klaas G. en anderen, Ootmarsum 1940-1945, Dinkeldruk 1990. CABR Nationaal archief.
- H. Noordhuis, G.P. ter Braak, M.F.S. Kienhuis, ‘In Verdrukking, Verzet en Vrijheid’, Hengelo 1990.
- Nationaal Archief, Stichting 4 en 5 mei, Twentsch Dagblad Tubantia.
- Foto’s: gemeentearchief Borne, Nationaal Archief, Het Parool.

‘Had ik maar bij jullie aangeklopt’

Over vermissing, vergelding en vriendschap

Over een paar weken is het weer 4 en 5 en vijf mei. Twee dagen van herdenken en vieren. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, maar hebben ieder afzonderlijk hun eigen specifieke karakter, betekenis en plaats in de Nederlandse samenleving. Voor de oudere generatie staan vaak de eigen ervaringen en herinneringen centraal. Voor jongeren, die de Tweede Wereldoorlog niet hebben meegemaakt, krijgen 4 en 5 mei betekenis uit verhalen van anderen. Dit is zo’n verhaal.

Op zondag 19 november 1944, het loopt tegen de middag, landt een parachutist in buurtschap ’t Hesseler in Hasselo, even over de gemeentegrens met Weerselo.** Toegesnelde nieuwsgierigen zien nog net, hoe de man zich na de landing van zijn parachute en cap kan ontdoen en zich vervolgens uit de voeten maakt. Met 500 man van een in Borne gelegerd detachement Fallschirmjäger wordt daarop onmiddellijk de omgeving afgezet en uitgekamd.

De zoekactie levert geen bruikbare aanwijzingen op en dat wekt zo’n grote woede op bij de Duitsers, dat wordt overgegaan tot willekeurige gijzeling van zes personen, die worden overgebracht naar het politiebureau in Hengelo. Later in de middag wordt op last van de Sicherheitspolizei Enschede nog de heer P.A. van Dijk aan het bureau gebracht. De 56-jarige vader van gemeenteambtenaar Piet van Dijk is actief in het verzet. De Duitse autoriteiten stellen het gemeentebestuur aansprakelijk voor het gebeurde en dreigen met executie van de gijzelaars als de parachutist niet zal worden gevonden. Volgens hen zit Borne vol met hulpverleners aan de vijand. De woede en frustratie daarover bereiken dezelfde avond nog het kookpunt en daarvan wordt Jan Vonk, een 23-jarige jongen en verzetsman uit Borne, het slachtoffer. Hij wordt standrechtelijk geëxecuteerd achter het oude gemeentehuis.

Ondanks grote inspanningen van burgemeester Van den Toren, kan niet worden voorkomen dat G.J. Boomkamp (31), H.F. Roetgerink (29) en P.A. van Dijk (56) een week later hetzelfde lot ondergaan. Op zaterdag 25 november drijven de Duitsers, onder invloed verkerend, hun slachtoffers naar een weiland. Dicht bij de plek waar de parachutist bijna een week daarvoor is neergekomen. Een aangetreden executiepeloton doorzeeft de mannen met kogels.

Boomkamp en Roetgerink wonen vlakbij de plek des onheils. De heer Van Dijk wordt gedood als represaille voor de bevrijding van zijn zoon Piet, een verzetsstrijder, uit de gevangenis in Almelo. Onwetend, 46 jaar na dato, kan de parachutist in kwestie worden getraceerd en opgespoord. Hij, Flight Lieutenant Harold James Strickland (Jimmy) Taylor, is op 19 november opgestegen van vliegveld Melsbroek in België voor een fotoverkenningsvlucht boven het Duitse Rheine. Hij vliegt in een Spitfire (FR.IXPL957) behorend tot het 16e squadron RAF en heeft geen wapens aan boord, maar wel twee grote camera’s. Door motorproblemen moet hij het toestel verlaten.

Flying Officer Harold James Strickland Taylor.

Na landing aan zijn parachute kan hij vluchten en aanvankelijk, zonder hulp van anderen, uit handen van de Duitsers blijven. Maar bijna een week later wordt hij, na omzwervingen via Delden, Zutphen en Houten, op 24 november in Rhenen gearresteerd. Hoe bizar, een dag vóór de executie van de drie onschuldige mannen! Na arrestatie wordt hij overgebracht naar ‘Stalag Luft 1’, een concentratiekamp bij Barth aan de Oostzee.

Taylor is altijd onwetend geweest van de vreselijke gebeurtenissen op 19 en 25 november. Een telefoontje in 1990 met die wetenschap, zet zijn leven op de kop. De gedachte dat hij door zich aan te geven, het leven van onschuldige mensen had kunnen redden, is voor hem een grote schok. Zijn leven is het niet waard ingeruild te worden tegen een enkele Nederlander, laat staan tegen dat van drie. “Had ik maar bij jullie in ’t Hesseler aangeklopt.” Anderzijds voelt hij zich niet schuldig omdat hij van niets wist, met niemand heeft gesproken en door niemand verborgen is gehouden.

VRIENDSCHAP

Op 28 augustus 1991 ontmoet hij voor het eerst de nabestaanden van de slachtoffers. Een bezoek waar hij tegenop ziet, hij haalt zich alle mogelijke verwijten in het hoofd die men hem zou kunnen maken. Dat pakt anders uit. Uit dit eerste contact groeit warme vriendschap. De vermiste piloot is terecht! Tot aan zijn dood op 24 december 2016 in zijn woonplaats Leeds staat hij jaarlijks op 4 mei, in het bijzijn van nabestaanden, twee minuten stil tijdens de herdenking bij het landkruis op ’t Hesseler, vlak bij de plek waar hij aan zijn parachute neerkwam. De NOS en de BBC besteden respectievelijk in 1994 en 2011 aandacht aan het verhaal van Taylor en zijn ervaringen als ‘Spitfire Photo Reconnaisser’.

Foto genomen tijdens de RAF-opleiding in Amerika. Rechts Jimmy’s vriend Peter Thorne (‘Little Peter’). Beiden krijgen een link met Borne. Jimmy Taylor op 19 november 1944. Peter Thorne wordt op 28 juli 1943 met een Halifax bommenwerper boven Hamburg neergeschoten. Hij wordt gepakt, maar kan later uit krijgsgevangenschap ontsnappen. In een kolentrein komt hij Nederland binnen en het Bornse verzet vangt hem op en helpt hem verder. Op 2 november 1944 wordt hij op een onderduikadres gepakt. Hij verliest het leven als hij na zijn tweede arrestatie wil ontsnappen door uit een rijdende trein te springen. Hij ligt in Doetinchem begraven.

De documentaire van de NOS (‘De onwetendheid voorbij) leidt naar de plek waar zijn Spitfire op 19 november 1944 is gecrasht. Restanten daarvan kunnen in 1995 worden opgegraven. Over wat er aan vooraf ging en over de nasleep van deze onuitwisbare tragedie, schrijft Taylor in zijn indrukwekkende boek ‘One Flight too Many’, dat in 2012 is verschenen. De gemeente Borne eert Taylor en slachtoffers door in 2015 een straatnaam naar hen te vernoemen in ‘De Bornsche Maten’, niet ver van het monument aan de Tuinlaan. Jimmy Taylor: “All the years it feels like I have more friends in Holland than in England, they all are a huge part in my life.”

VERANTWOORDELIJKEN

Tijdens het verhoor van Kriminalkommissar Erwin Knop, in september 1944 aangesteld als ‘Postenführer der Sicherheitspolizei’ in Enschede, vertelt deze: “Van de tijd in Enschede herinner ik me dat we in de herfst van 1944 van de veldgendarmerie een melding kregen dat bij Borne een geallieerde vlieger was neergekomen. Toen soldaten ter plaatse kwamen was de vlieger verdwenen. Wel stond er een aantal mensen. Op bevel van Sturmbahnführer Deppner moest ik de burgemeester meedelen dat, als de vlieger niet zou opduiken, dezelfde dag er zes gevangen zouden worden geëxecuteerd. Ik kon in overleg met Deppner de termijn enige dagen oprekken. Toen de vlieger niet gevonden werd kreeg ik van hem de opdracht de zes gegijzelden dood te schieten. Het lukte me het getal met drie te verminderen.”

Op de dag van de executie is Kriminal Sekretär Hadler in Borne. De executie wordt door een Ordnungspolizeikommando voltrokken. Zowel Erwin Knop als Wilhelm Hadler probeert zich te onttrekken aan verantwoordelijkheid voor misdaden, door zich op een overheidsbevel te beroepen. Zij worden tot de strop veroordeeld. Erich Deppner, wel heer over leven en dood genoemd, verdwijnt na de oorlog van de radar, hij ontloopt zijn aardse rechters. Later gaat hij werken voor de Amerikaanse inlichtingendienst…..

***Door een grenswijziging sedert 1971 Borns grondgebied.*

Bron: ‘In Verdrukking, Verzet en Vrijheid’ - H. Noordhuis, G.P. ter Braak. M.FS. Kienhuis – Twentsche Courant - Hengelo 1990. Nationaal archief.
Foto’s: archief gemeente Borne, Stichting 4 en 5 mei.

Fred Nachbaur, de eenzame bevrijder

Engelsman, slechts gewapend met geweer, moederziel alleen Borne binnen

In november 2019 ontmoet de naar Canada geëmigreerde Marc van der Pas in Ottawa een sympathieke man van 93 die ontroerd raakt als hij hoort dat Marc uit Hengelo komt. Hij is tijdens de bevrijding soldaat in Hengelo, maar vooral ook in 'Boorn'. Marc besluit met de oud strijder in gesprek te gaan en neemt alles op. Het resultaat is een boeiend relaas van de belevenissen van een jonge Engelsman tijdens de bevrijding van Nederland en Borne in het bijzonder.

Dit verhaal is geheel gebaseerd op de gesprekken met Fred Nachbaur, infanterist van het Dorsetshire regiment ten tijde van de bevrijding van Borne op 3 april 1945. Na 75 jaar zal Fred als eregast van de gemeente Borne weer de plek bezoeken waar hij, enkel gewapend met een geweer, vooruit werd gestuurd en moederziel alleen Borne kwam binnenlopen.

PASEN, APRIL 1945

Tijdens de paasdagen wachten de Bornenaren in spanning op wat komen gaat. In de verte zijn de geluiden van de strijd te horen en de geallieerde troepen moeten uit de richting van Hengelo komen. De bevrijders zijn in aantocht, maar wanneer en hoe ze in Borne zullen aankomen is nog zeer onzeker.

3 APRIL 1945

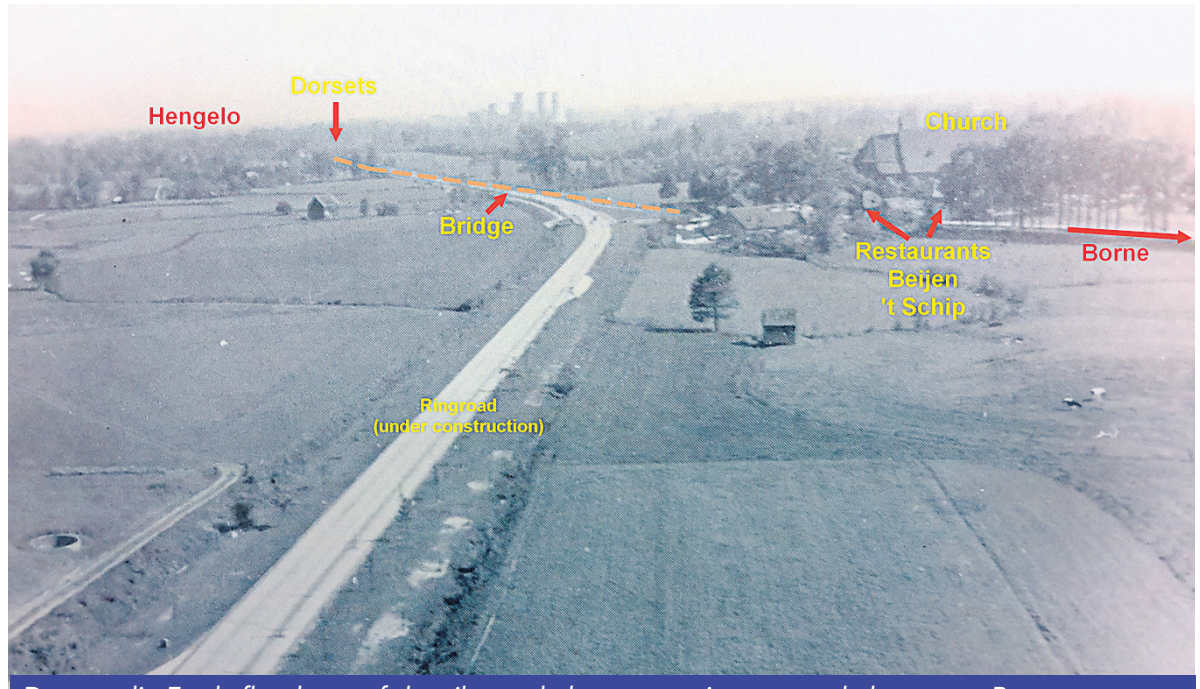
Het vijfde bataljon van the Dorsets heeft Hengelo bevrijd, en de Engelse soldaten zwermen uit over de stad. Private soldier Fred Nachbauer, 4th Batallion D-Company, Dorsetshire Regiment, bevindt zich in een colonne in één van de zogenaamde Ram-tanks. Dat zijn Sherman-tanks die zijn gestript en waarvan de koepel is verwijderd. Zo is er een soort pantservoertuig gecreëerd waar zo'n elf mannen met bewapening en bepakking in kunnen. Ze worden ook wel Kangaroos genoemd. De tanks zijn bestemd voor het vervoer van infanteristen.

Een lange rij van Ram-tanks, gewone tanks en andere voertuigen wurmt zich uiterst moeizaam door de grote menigte uitzinnige mensen in Hengelo. Fred vertelt hierover: "Er stonden honderden mensen op straat en je kon er bijna niet door zonder bij wijze van spreken er een heleboel dood te rijden. Je kon bijna niet bewegen."

Toch moeten ze door en ze begeven zich in de richting van Borne. Fred en zijn kameraden zitten in de tweede tank in een colonne van ruim vijftig voertuigen, een rij van meer dan een mijl lengte. De communicatie verloopt niet over de radio, maar via soldaten op motoren. Ze brengen al rijdend langs de tanks berichten over, op papier of mondeling. Maar op dit moment weet eigenlijk niemand, ook de commandant niet, wat er gaande is en wat er te melden valt. Op de weg tussen Hengelo en Borne wordt er gestopt en de hogeren in rang proberen erachter te komen 'what the hell' er aan de hand is. Er komt een groepje Nederlandse mannen op fietsen uit de richting van Borne naar hen toe. Alle tanks zijn gestopt en een fietser maakt duidelijk dat hij niet echt veel informatie kan geven, behalve dan dat het gerucht gaat dat de Duitsers de brug verderop willen opblazen.

De toenmalige weg van Hengelo naar Borne, met de Theresiakerk en daarvoor de Welemansbrug.

De weg die Fred aflegde vanaf de stilstaande legervoertuigen, over de brug naar Borne (streepjeslijn).

Het duurt niet lang of er klinkt een knal. Volgens Fred de grootste en hardste klap die hij tijdens de hele oorlog gehoord heeft. Het lijkt er inderdaad op dat de Duitsers de brug hebben vernietigd. Dat het hier om de Welemansbrug over de Bornse beek gaat, is voor de militairen nog niet duidelijk.

De jonge Fred Nachbaur, infanterist van het Dorsetregiment in 1945.

De leidende tanks zijn zo'n vijfhonderd meter van de brug verwijderd en achter hen staat de lange rij voertuigen van de Dorsets stil. De mannen in de eerste tanks klimmen eruit om de benen te strekken en omdat Fred daar ook bij is, kan hij het gesprek volgen dat binnen een kleine groep gevoerd wordt. Mogelijk dat daar ook de compagniescommandant bij is.

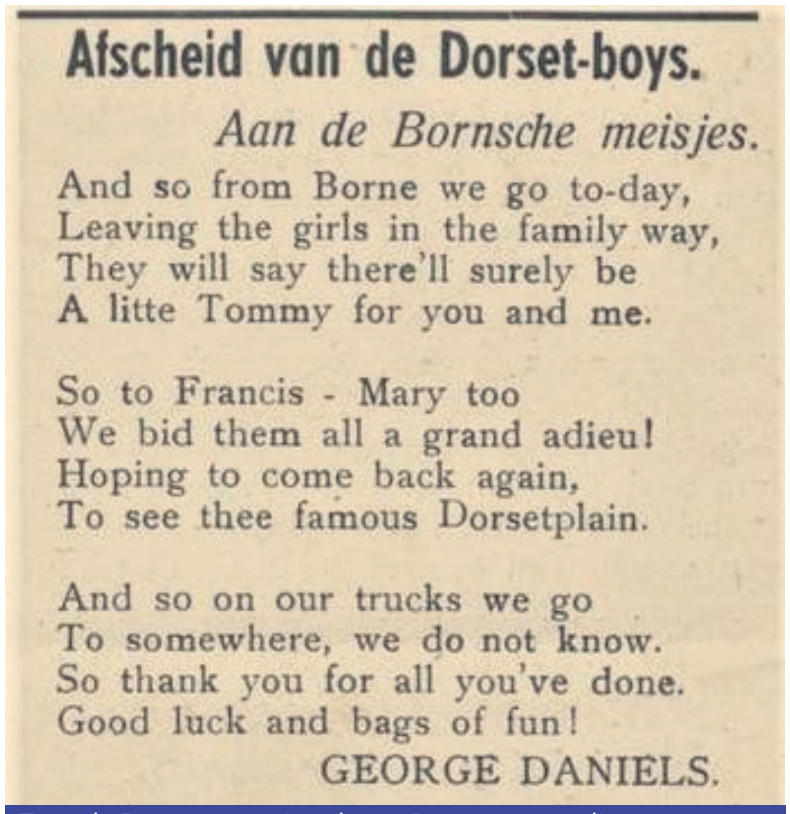
Er wordt besproken wat er gebeuren moet en in overleg met een majoor besluit één van de commandanten dat moet worden uitgezocht wat er met de brug is gebeurd. Kunnen de troepen er nog over? Ook moeten ze weten hoe diep het water is van de vermeende rivier (de Bornse beek). Er wordt besloten iemand vooruit te sturen om een idee te krijgen van de situatie rond de brug.
Waarom hij wordt uitgekozen weet hij niet, maar mogelijk is Fred de enige in het peloton van wie de commandant de naam kent. Hoe dan ook, hij draait zich om en zegt: "You, Nachbaur, jij gaat naar de brug, kijk hoe het hele verhaal eruit ziet en hoe erg de situatie is. Kunnen we erover of niet?" De commandant denkt dat het misschien toch mogelijk is om de kangoroos erover te krijgen en hopelijk nog meer, want verderop in de colonne bevinden zich de grote tanks met 17-pounder kanonnen en alles erop en eraan. Hoe dan ook, Fred is aangewezen om in z'n eentje op verkenning uit te gaan. Daar valt niet over te discussiëren. "Off you go……, now!", luidt het bevel, "er naartoe en opschieten!"

IK WAS BANG

Fred heeft een geweer, waarvan hij niet zeker weet of dat wel het juiste wapen is voor de klus. Hij ruilt het voor het geweer van een van zijn strijdmakkers en kijkt of het geladen is. Dat is inderdaad het geval en hij gaat op pad. Als hij het kleine groepje verlaat, roepen een paar maten nog: "We dekken je wel vanaf hier". Fred Nachbaur moet daar nu nog om lachen: "Toen ik zo'n vijftig meter op weg was en me omdraaide, zag ik helemaal niemand meer, nog geen glimp van hun gehelmde hoofden. Waarschijnlijk lagen ze allemaal weggedoken in het lange gras en in de bosjes."

Hij is nu moederziel alleen. Hij kijkt in de richting van de brug en vervolgt zijn weg, deels door hoog gras en onkruid. Nachbauer: "Ik was bang, ik was zo bang. Het leek alsof mijn haren mijn stalen helm wel vijf centimeter omhoog tilden." Maar verder gaat het, langs een gebouw aan de linkerkant van de weg. Gordijnen wapperen in de wind, omdat er een paar ramen openstaan. Hij vraagt zich af wat dat kan betekenen. De Duitsers zijn Hengelo uitgejaagd en hebben zich in de richting van Borne begeven. Ze hebben alles wat maar enigszins op wielen rijdt gevorderd en zijn op de vlucht geslagen. Gestolen paarden trekken de karren met al hun spullen erop in de richting van Borne en vandaar door naar Almelo. De toestand is hoogst onzeker en nog niet alle Duitsers zijn weg.

Misschien zijn er vanuit het gebouw wel geweren en mitrailleurs op hem gericht, klaar om afgevuurd te worden. Hij weet dat hij zijn uiterste best moet doen om zijn doel, de brug, te bereiken, maar hoe groot zijn z'n kansen? Behoedzaam loopt hij verder en vanaf heuphoogte richt hij zijn geweer telkens in de richting van waar hij een beweging meent te zien, een deur open of dicht hoort gaan of wat dan ook.

Afscheid van de Dorset-boys.

Aan de Bornsche meisjes.

And so from Borne we go to-day,
Leaving the girls in the family way,
They will say there'll surely be
A litte Tommy for you and me.

So to Francis - Mary too
We bid them all a grand adieu!
Hoping to come back again,
To see thee famous Dorsetplain.

And so on our trucks we go
To somewhere, we do not know.
So thank you for all you've done.
Good luck and bags of fun!

GEORGE DANIELS.

Toen de Dorsets na enige dagen Borne weer verlieten, verscheen dit gedichtje in de Bornsche Courant. Als dank voor de goede zorgen van de Bornenaren, vooral de meisjes.

DE BRUG

Zo komt hij aan bij de brug. Hij schat de breedte van de beek op zo'n twintig meter. In het ondiepe water liggen een paar bommen. De brug is beschadigd en smeult nog na. Het is nog geen kwartier geleden dat de Duitsers de boel tot ontploffing hebben gebracht. De leuningen zijn totaal weggeblazen en midden in het wegdek is een groot gat geslagen, maar het lijkt erop dat de bevrijders met voertuigen en al erover kunnen.

DE MAN IN HET GRIJZE PAK

De weg verbreedt zich en Fred besluit nog een stuk verder te lopen, over de brug in de richting van Borne. Dan komt hij in de buurt van een aantal huizen. Ineens hoort hij geluid vanuit een deuropening. Er is duidelijk sprake van enige commotie. Hij staat stil en richt zijn geweer op de deur. Juist op dat moment komt er een man naar buiten. Hij is lang en slank van postuur en draagt een keurig grijs pak. Kennelijk zonder angst loopt hij Fred tegemoet. Deze richt zijn geweer op de man en roept: "Hold!" De meneer in het grijze pak stopt en spreekt een paar woorden, onverstaanbaar voor Fred, geen Engels in ieder geval. Fred is zich ervan bewust dat dit alles zich afspeelt binnen twintig, dertig seconden, maar een halve minuut lijkt op dit moment een eeuwigheid. De man begint weer zijn kant op te lopen. Met het geweer nog steeds op hem gericht schreeuwt Fred opnieuw dat hij moet stilstaan. De man stopt en kennelijk zegt hij iets tegen andere mensen die zich ook in het huis bevinden. Dan komt hij toch weer dichterbij. "Is die vent suïcidaal of zo?" vraagt Fred zich af, "ïk hoef de trekker maar over te halen en hij gaat neer." Dan ineens klinkt het bevrijdende Engelse zinnetje: "Who are you?", gevolgd door: "Are you English?" En hoewel Fred al wat Engelse woorden van hem heeft gehoord, schreeuwt hij in de verwarring terug: "Do you speak English?" Hij moet er nog om lachen. Natuurlijk sprak die man Engels!

ZE ZIJN ER EINDELIJK

Fred realiseert zich dat hij niet roekeloos moet gaan handelen. Het lijkt allemaal in orde, maar stel dat het een foute Nederlander is? Nogal verbaasd over de verschijning van maar één dappere strijder stelt deze de vrij logische vraag: "Waar is de rest van uw leger?" Waarop Fred antwoordt: "Oh, ergens daarginds verderop tussen het lange gras. Ze houden de boel in de gaten."
Hij probeert razendsnel te bedenken wat hij nog meer moet zeggen. Voor het geval dat dit niet is wat het lijkt, is het niet slim om te vertellen waar de troepen zich precies bevinden. De man draait zich om in de richting van het huis waar hij vandaan is gekomen, zegt iets en de deur zwaait open.
Er komen mensen naar buiten, zo'n veertig in getal die elkaar verdringen op weg naar de eenzame soldaat. En de man roept: "De Engelsen, de Engelsen, ze zijn er eindelijk", en dan tegen Fred: "We hebben jullie de afgelopen drie dagen en nachten gehoord. We wisten dat jullie zouden komen."
- Fred Nachbaar is nadien nooit te weten gekomen wie de man in het grijze kostuum was. Hij herinnert zich ook geen naam, maar het moet de eerste Bornenaar zijn geweest die een bevrijder tegen het lijf liep.- Fred: "Hij was degene die mij het eerst in Borne ontmoette en ik hem."

Fred in gesprek met onze koningin.

BORNE BEVRIJD

De in het hoge gras liggende soldaten die hadden beloofd Fred te zullen dekken, wachten in spanning op een teken van hem dat alles oké is. Vanuit de verte zien ze een bijzonder tafereel. Dat moet het signaal zijn dat alles veilig is. De Bornenaren zijn rond Fred komen staan, ze tillen hem op hun schouders en in een vrolijke optocht nemen ze hem mee naar een dichtbij gelegen restaurant. De bevrijders, vijfhonderd meter verderop, willen dat feestje maar wat graag meemaken en de colonne zet zich in beweging.
In het restaurant wordt Fred op de biljarttafel gezet, samen met een meisje dat de hele tijd om zijn nek blijft hangen. Ze kust hem en Fred kust haar terwijl ze worden aangemoedigd door een juchende menigte. De man in het grijze pak, mogelijk de eigenaar van het restaurant, staat nu achter de bar, deelt drankjes uit en spreekt mooie woorden ter ere van de geallieerde soldaat, terwijl de tanks Borne binnenrijden en de bevrijders uitbundig worden begroet door dolgelukkige Bornenaren. Dezelfde avond is heel het dorp bevrijd.

Fred Nachbaur: "It was a very happy evening."

In 2015 maakte Fred Nachbaur, dan 88 jaar, kennis met koningin Maxima tijdens een bijeenkomst van het koninklijk paar en oud-strijders in Ottawa (Canada).

Zware vergelding voor groeiend verzet

Negen miljoen Nederlanders ondervinden in de jaren 1940-1945 de Duitse bezetting aan den lijve. Aanvankelijk gaat het leven gewoon door. Mensen gaan nog naar hun werk, naar de sportclub en het theater. Maar langzaam veranderen er dingen. Voelbaar wordt de schaarste van levensmiddelen, brandstof, kleren en schoenen. Er is de rompslomp van de distributiebonnen en de invoering van beperkende maatregelen zoals het persoonsbewijs, de verduistering gedurende de nacht en de avondklok. Maatregelen om het leven in ons land te reguleren.
Later worden er dingen gevorderd die belangrijk zijn voor de Duitsers: fietsen, kerkklokken, paarden en je radio worden ingepikt. Langzaam groeit de weerstand, het verzet tegen de 'Nieuwe Orde'. Eerst is het onschuldig, klein of symbolisch verzet, zoals naar Radio Oranje luisteren, of de letter V (van Victorie) op een muur kladderen. Gevaarlijk wordt het als je onderdak biedt aan onderduikers of illegale krantjes in je bezit hebt of verspreidt.
Vooral na de April-mei staking van 1943 wordt de oorlog steeds grimmiger. Meer verzetsgroepen saboteren verbindingen en telefoonlijnen, blazen gebouwen en spoorwegen op. Soms is het verzetswerk ook minder geweldadig, zoals het bieden van hulp bij het onderduiken van joden, het smokkelen van bonnen en vervalste legitimatiepapieren. Dankzij droppings van wapens en munitie door de geallieerden krijgt het gewapend verzet vorm.
Het antwoord van de Duitsers is meedogenloos. Geholpen door Nederlandse trawanten worden verzetsstrijders vaak zonder proces gevangen gezet, gemarteld of geëxecuteerd. Onschuldige burgers of gevangenen, die niets met de illegaliteit hebben uit te staan, worden terechtgesteld om verzetsdaden te wreken en verzetsstrijders af te schrikken. Een represailletactiek die in de laatste oorlogsjaren steeds vaker wordt toegepast. Ook Borne wordt opgeschrikt door een aantal vergeldingsacties door de bezetter, zoals blijkt uit indringende verhalen over proportioneel geweld tegen doorsnee Nederlandse burgers en verzetsmensen.

De bevrijding van Borne

Herinneringen aan een veteraan: 3 april 1945

**Wellicht ben u ook getuige geweest van de herdenkingsbijeenkomst in 2015, waar op het Dorsetplein gesproken is door de 90-jarige Engelse veteraan, captain David Render.
Zijn woorden maakten grote indruk op de aanwezigen.**

Als jonge luitenant commandeerde hij in 1944 vanaf Normandië een Engels tankpeloton, bestaande uit 3 Shermantanks dat deel uitmaakte van het tankregiment de Sherwood Rangers Yeomanry. Mede dankzij zijn tankregiment is Borne op 3 april bevrijd.

VERGETEN BEVRIJDERS

Captain David Render

Tot nu toe zijn de Sherwood Rangers niet genoemd wanneer er geschreven en gesproken wordt over de bevrijding van Borne. Zo worden in het boek 'In Verdrukking, Verzet en Vrijheid' geschreven door Noordhuis, Ter Braak en Kienhuis, geen namen van tankeenheden vermeld.
In dit artikel worden de namen van die tankeenheden die betrokken zijn geweest bij de bevrijding van Borne, beschreven. Deze eenheden waren geen onderdelen van het Dorsetregiment zoals vaak gedacht wordt, maar waren zelfstandige regimenten die ondermeer ingezet werden ter ondersteuning van de infanteristen zoals de Dorsets.
Het betreft het verkenningsregiment 1e Royal Dragoons en het tankregiment The Nottinghamshire Sherwood Rangers Yeomanry, kortweg genoemd Sherwood Rangers. Na 75 jaar krijgen deze bevrijders eerherstel.
De Rondweg krijgt op 3 april 2020 twee nieuwe namen: Royal Dragoons en Sherwood Rangers in aanwezigheid van vertegenwoordigers van deze regimenten.

TERUG NAAR 3 APRIL 1945

Oost-Nederland, te weten de Achterhoek en Oost-Twente, is het strijdgebied van Engelse divisies: Guards Armoured Division, 3e British Infantry Division, 43e Wessex Infantry Division, 51 Highland Infantry Division. Meer in noordwestelijke richting opereren Canadese divisies. Voor Borne is de 43e Wessex Infantry Division van belang.
De bevelhebber, generaal Thomas, heeft haast. Zijn divisie moet nodig gelijke tred houden met de Guards Armoured Division die via de 'Achterhoekroute' succesvol oprukt, inmiddels Enschede heeft bereikt en op weg is naar Lingen. De 43e Wessex Divisie heeft vertraging opgelopen bij het Twentekanaal waar een bruggenhoofd gevormd zou worden. Na enkele vergeefse pogingen om het kanaal over te steken besluit generaal Thomas dat de 43e Wessex Divisie met haar toegevoegde tanks om het Twentekanaal in Enschede heentrekt.

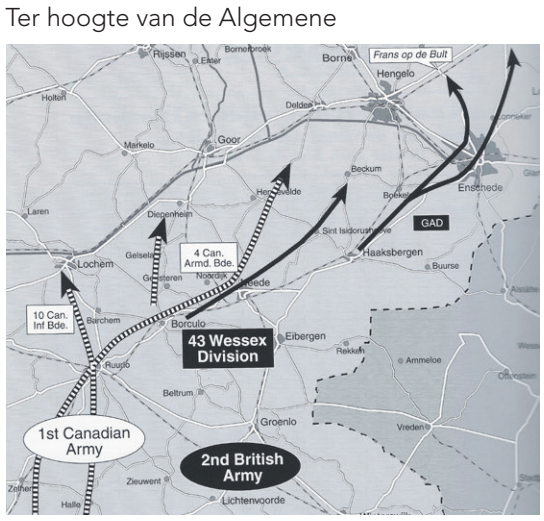
OPMARS NAAR BORNE VIA HENGELO

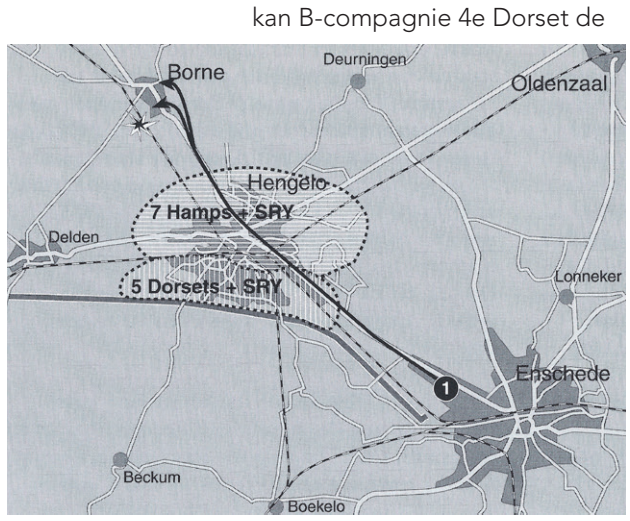
De ronding van het kanaal door de 43e Wessex Divisie is een hele klus voor de militaire politie maar verloopt zonder grote problemen. Op 3 april om 09.00 begint de opmars naar Hengelo die moet eindigen in Borne.
Hengelo wordt vanuit twee richtingen benaderd: via de Enschedesestraat en via Driene - Bosweg – Oldenzaalsestraat.
De tanks van ondermeer de Sherwood Rangers spelen een belangrijke rol met hun vuurkracht, bepantsering en afschrikwekkende verschijning. Toch sneuvelen drie Dorsets: Butler, Carver en Parkinson tijdens hun opmars via de Hengelosestraat ter hoogte van café-restaurant De Kettingbrug.
Ter hoogte van de Algemene Begraafplaats aan de Oldenzaalsestraat wordt een tank door een pantservuist buiten gevecht gesteld. Alleen pelotonscommandant luitenant Gaiger raakt gewond aan zijn hand.

Lt. Gaiger

Gedurende deze operatie blijven andere eenheden aan de oostelijke kanaalzijde actief om daarmee de vijand te misleiden en mogelijke vluchtpogingen af te snijden. Een van de eenheden is het C-eskadron 1e Royal Dragoons.
Met de bevrijding van Hengelo is de militaire operatie nog niet ten einde. Er moet aansluiting gemaakt worden met de oprukkende 2e Canadian Infantry Division die in de nacht van 3 april Delden bereikt moet hebben.
Generaal Thomas kiest voor de Bornse operatie als tankondersteuning het C-eskadron van de Sherwood Rangers en daarnaast de verkenningseenheid C-eskadron 1e Royal Dragoons. Een heel speciale eenheid die toegevoegd wordt, is het C-eskadron 49 APC (Armoured Personnel Carrier) Royal Tank Regiment, bedoeld om infanteristen van het 4e Dorset over grote afstand veilig te verplaatsen in Kangaroos (tanks zonder toren). Het 4e Dorset bevindt zich op 2 april in Borculo.
In het afwachtingsgebied (1) in Enschede staan de eenheden startklaar om die aansluiting te realiseren. Geschut van 112e Field Regiment Royal Artillery in de omgeving van Beckum staat in gereedheid.

Het is 16.15 uur. Vanuit Enschede verlaat de kolonne het afwachtingsgebied. Voorop gaan de Royal Dragoons in hun lichte pantserwielvoertuigen. Hun opdracht is vijandelijke posities waar te nemen. Daarachter rollen de 14 Shermantanks van de Sherwood Rangers, gevolgd door de Kangaroos van het Royal Tank Regiment die elk zeven7 infanteristen van het 4e Dorset verplaatsen. Bij de nadering van Borne zal 4e Dorset de Kangaroos verlaten en Borne te voet binnentrekken onder dekking van tanks van de Sherwood Rangers.
De tocht door Hengelo zorgt echter voor enige vertraging. De troepen worden onderweg toegejuicht en vorderen daardoor langzaam.

EEN VERSLAG UIT EEN BORNS DAGBOEK

De Engelsen zijn om half 3 de stad (Hengelo) binnengetrokken en om 3 uur was Hengelo al bijna bevrijd. Toen konden we horen dat het geschut dichterbij kwam. Wij hoorden ze dichterbij komen, plotseling een vreselijke knal en de Refinet op de Deldensestraat hebben ze in de lucht laten vliegen. Toen kwam het eerste gevechtsautootje ons Borne binnenvliegen (…) precies kwart over zes.

Om 18.15 uur melden de Royal Dragoons dat de brug over de Bornsche Beek ondanks lichte beschadiging intact is: tanks kunnen eroverheen. Tijdens het binnentrekken van Borne ontmoeten zij tegenstand en vragen om bijstand. De Sherwood Rangers naderen met de infanteristen van de D-compagnie 4e Dorset. Zij trekken door in zuidelijke richting, nemen daar posities in en laten de C-compagnie 4e Dorset ondersteund door tanks van de Sherwood Rangers de noordelijke zone bevrijden. Tegen 19.00 uur is de gehele linkerflank gezuiverd en kan B-compagnie 4e Dorset de omgeving van de Spanjaardfabrieken veroveren. Tot aan de spoorlijn is Borne bevrijd, maar daarachter bieden Duitsers nog weerstand die A-compagnie 4e Dorset vanuit hun carriers weet te breken.

UIT EEN ENGELS DAGBOEK

De blije burgers waar we ondergebracht waren, boden ons hun bedden aan en we werden als eregasten behandeld. Een stoet van kleine jongens kwam me de eerste dag en de daaropvolgende dagen bezoeken met het verzoek een Tommie in huis te mogen hebben. Het speet mij zeer dat we niet genoeg soldaten hadden om alle huizen te bezoeken.

Om 20.00 uur is Borne in handen van de Engelsen. Het Witte Huis wordt het regimentshoofdkwartier van 4e Dorset, onder andere voor de regimentscommandant Lt.-kol. Roberts. Borne is bevrijd en haalt opgelucht adem. Een periode van feesten breekt aan.

CANADESE SUCCESSEN

De 2e Canadese Infanterie Divisie boekt successen met het vormen van een bruggenhoofd over het Twentekanaal bij Delden (boerderij 't Rannink) waar de genie onmiddellijk begint met het leggen van een baileybrug.
Hierdoor kunnen de tanks van de 4e Canadese Pantserbrigade verder oprukken. Zij trekken op 4 april Delden binnen en vandaaruit door naar Borne, waar zij de posities van de Sherwood Rangers overnemen. Deze trekken zich vervolgens terug op Hengelo en blijven daar twee dagen.
De Engelse divisies trekken verder Duitsland in. Hun posities in Nederland worden overgenomen door de Canadezen.

BRONNEN

- Onze vergeten bevrijders/ Our forgotten liberators, J.A.G. Pol, H.M. Troelstra, S.G. Groot, Hengelo z.j. (2000)
- "In verdrukking, Verzet en Vrijheid", H. Noordhuis, drs. G.P. ter Braak, drs. M.F.S. Kienhuis, Borne 1990
- An Englisman at War, The Wartime Diaries of Stanley Christopherson DSO, MC, TD, James Holland, London 2014

Bornsche Courant 'van zijn kluisters bevrijd'

Drie dagen na de bevrijding komt op zaterdag 7 april 1945 de Bornsche Courant uit, de veertigste jaargang, nummer 1. De uitgevers, J. Over & Zoon melden het met 'een groot genoegen'.

Na het verbod van uitgave van ons blad in 1941, in verband met het in de oogen van het Persgilde niet braaf genoeg zijnde, is het thans ons een groot genoegen ook onze krant bevrijd te zien van zijn kluisters.
Het formaat van de 'courant' is beperkt. Door stroom- en gasgebrek, verontschuldigen de uitgevers zich voor de twee pagina's afgedrukt op oranje papier, dat jarenlang speciaal bewaard is.
De krant opent met een proclamatie van koningin Wilhelmina. Zij hoopt spoedig op Nederlandse bodem terug te keren om met haar verantwoordelijke raadgevers de leiding van de landszaken weer op te nemen. Dat Gods zegen op u allen ruste, roept ze uit. Nederland herrijst. Leve het vaderland!
In een kort L.S. blikken Over & Zoon terug. Ze reppen over het grote leed van hongersnood. Over wat de mensen kwijtraakten. Over razzia's, vorderingen en ontvoeringen van mannen. Ze bedanken de ondergrondse organisatie. Ze verwelkomen onderduikers. En…

Nu de eerste uitbundige vreugde geluwd is en plaats heeft gemaakt voor een innige vreugdevolle belevenis, denken wij toch ook met weemoed aan degenen die ons in deze jaren door den moordzucht der moffen zijn ontvallen en aan hen die door het oorlogsgeweld zijn omgekomen.

De plaatsruimte gedoogt niet verder in te gaan op velerlei gedachten die nog verder om ter schriftstelling vragen.

Laten we thans met ijver en enthousiasme onze arbeid aanvatten. Opbouwend werk wordt gevraagd, goed, pakken wij dan allen aan om zoo spoedig mogelijk weer tot een opbloeiend volk te ontwikkelen; een volk dat nog steeds tot parool voert: Een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst.

Veertigste jaargang — Zaterdag 7 April 1945 — No.

BORNSCHE COURANT

Uitgevers: J. OVER & ZOON, Borne

Proclamatie

Landgenooten

Het uur der bevrijding is ook thans ook voor U aangebroken.

Het oogenblik, waarop Ik en U met zooveel spanning en ongeduld gewacht hebben, is daar.

Ik weet van de bittere beproevingen, waaronder Gij, afgesneden van een deel van ons Vaderland, deze laatste maanden hebt geleefd.

Die druk heeft thans een einde genomen.

Ik weet ook van den bovenmenschelijken moed, waarmede Gij de zwaarste ontberingen hebt gedragen.

Talrijke handen zijn uitgestrekt om het einde Uwer nooden zooveel mogelijk te bespoedigen, maar veel zal daarbij afhangen van Uw rustige en eendrachtige houding in de komende dagen.

Werkt allen mede deze een vlotte verloop te geven.

Gehoorzaamt stipt de bevelen van het geallieerde Opperbevel, waarmede de Regeering een regeling heeft getroffen. Luistert naar de aanwijzingen van Uw Nederlandsch Militair Gezag, dat krachtens die regeling onder leiding en verantwoordelijkheid der Nederlandsche regeering, zijn taak in overleg met het geallieerde Opperbevel verricht.

Te zijner tijd zullen wij persoonlijk onder U verschijnen om met mijn verantwoordelijke raadgevers de leiding van 's Lands zaken weer op Mij te nemen.

Dat Gods zegen op U allen ruste, Nederland herrijst.

Leve het Vaderland!

WILHELMINA

L.S.

Vroolijk wappert van welhaast alle huizen de Nederlandsche driekleur met het alom geliefde Oranje. De blijheid straalt van ieders gelaat, er worden handen gedrukt. Groote dankbaarheid is in aller hart, dat wij zoo gespaard zijn gebleven, dat wij nu weer vrij zijn, weg onder de tergende en beangstigende dwingelandij van het „tuig" dat ons bijna 5 jaar geknecht en getracht heeft te onderdrukken en ons het voorbeeld gaf van een nieuwe beschaving en opvoeding die ons in 't geheel niet paste.

Zoo juist hebben wij Paschen gehad, waarvan de gedachte „Hoop en Herrijzenis" een grondslag ligt. Nooit, maar dan ook nooit, is deze Hooge Gedachte beter beantwoord dan juist in deze dagen.

Nu de eerste uithundige vreugde geluwd is en plaats heeft gemaakt voor een innige vreugdevolle belevenis, denken wij toch ook met weemoed aan degenen die ons in deze jaren door den moordzucht der moffen zijn ontvallen en aan hen die door het groote leed van hongersnood zooals in de groote steden van ons land; het op groote schaal evacueeren der bevolking en leegroo-den der woningen; het . . . neen, dat alles hebben wij Gode zij dank niet meegemaakt. Wij zijn als geheel voor veel, heel veel narigheid gespaard gebleven.

Zeker, wij zijn de radiotoestellen kwijt, de auto's, de fietsen, zeer veel paarden, een groot deel van onze veestapel, maar dat weegt niet op tegen wat anderen, ook Nederlanders, hebben moeten afstaan en meegemaakt hebben.

Wij hebben gehoend de gijzelaars, wij hebben razzia gehad en daarna nog eenige vorderingen en ontvoeringen van mannen, geselecteerd uit gezin tot zoogenaamd te werk te worden gesteld.

Het groote werk van de ondergrondsche organisatie, die vele jaren maar vooral de laatste dagen, zulk belangrijk werk heeft verricht, waarvoor thans ook de groote sluier nog moet hangen, dient met groote dankbaarheid gereleveerd te worden.

Een woord van welkom aan degenen die zoolang moesten onderduiken en thans vrij kunnen loopen, tevens aan hen die deze menschen zoovele jaren onderdak hebben verschaft. Wat dit beteekent kan vrijwel niemand beseffen.

De plaatsruimte gedoogt niet verder in te gaan op velerlei gedachten die nog verder om ter schriftstelling vragen.

Laten wij thans met ijver en enthousiasme onze arbeid, die de laatste jaren meestal verre van prettig genoemd kon worden, aanvatten in het besef dat wij niet alleen hiermede ons zelf, maar ook het geheele volk van dienst en nut zijn.

Opbouwend werk wordt gevraagd, goed, pakken wij dan allen aan om zoo spoedig mogelijk weer tot een opbloeiend volk te ontwikkelen; een volk dat nog steeds tot parool voert:

Een volk dat leeft,
bouwt aan zijn toekomst.

Aan alle ingezetenen

Na het verbod van uitgave van ons blad in 1941, in verband met het in de oogen van het Persgilde niet braaf genoeg zijnde, is het thans ons een groot genoegen ook onze krant bevrijd te zien van zijn kluisters.

Door stroom- en gasgebrek moeten wij de uitgave tot een klein formaat beperken, wij hopen binnen niet te langen tijd in staat te zijn de krant in zijn oude format te doen verschijnen.

Eveneals voorheen zullen wij de Bornsche Courant huis aan huis doen bezorgen. Waar ons in den tijd van niet verschijnen herhaaldelijk gebleken is dat de Bornsche Courant voor geheel Borne in een behoefte voorziet en ook thans allerwegen

Advertenties voor het volgende numm
zien wij gaarne tegemoet.

Omerzijds zullen wij alles in het w
stellen om de krant te maken tot
blad „waarnaar men Zaterdag gra
grijpt", zooals de uitspraak van ve
luidt. DE UITGEVERS

In groote dankbaarheid jegens G
zal steeds den 3en April 1945 in o
herinnering blijven. Dankbaarheid, om
God Borne zichtbaar voor het oorlo
geweld heeft gespaard door ons de
vrijding te schenken, zonder dat wij m
schenlevens behoeven te betreuren of
onze huizen en eigendommen aanzienl
schade hebben geleden. Wie of wat
ook zijn, wij zullen eerlijk moeten
kennen, dat wij deze groote bevoorre-
ting boven zoovele andere plaatsen
streken niet hebben verdiend. Daar
welt ons een hartelijk: Te Deum L
danm, U God loven wij, naar de k
en de dankbaarheid ontwringt ons h
de belofte, om door een beter en ch
telijker leven de beste en meest sol
bouwstoffen te leveren voor een niet
en betere maatschappij en een du
zamen vrede.

JOH. H. A. FRANK
past

Staat in de vrijheid.

Wij genieten elken dag opnieuw
kinderen van het kostbare geschenk on
vrijheid, dat ons in den schoot gewor
werd. 10 Mei 1940 werden we be
bijna onbewust van wat geheerde.

3 April werden we vrij, ook bij v
rassing — echt per gratiam Dei, d
de vriendelijkheid van God.

Nu mag de vrijheid groeten word
ook gebruikt in overeenstemming met
wenschen van den Gever. Is dat mogel
Zeker — indien we tevens de innerl
geestelijke, vrijheid aanvaard hebb
Ook deze mag aanvaard. Aanvaard
Een Hand, die geschouken en toegewor
heeft.

Wie het evangelie kent, ziet die Ha
ziet het geschenk, neemt het, wordt v
alle tyrannie, ook die van het eigen
vrijgemaakt.

En dan wordt het een kinderlijk, a
loos gemeten van vrijheid . . . .
telkens weer mogen drinken uit
bron van levend frisch water . . . .
Grijp toe, en verzuim het niet!

Dat ik toch vroom mag blijven,
Uw dienaar 't aller stond;
De tyrannie verdrijven,
Die mij mijn hart doorwondt.

Ds. J. VAN DER TOUW
A. DUBBELDAM.
Ds. LEIGNES BAKHOV

Wij konden de predikanten van
Geref. en Baptisten gemeenten, in

De pastoor komt aan het woord en de predikanten. De tweede pagina is helemaal gewijd aan De lotgevallen dezer week. Waarin de bevrijding van ons dorp van het Duitsche juk zeker wel in 't kort vermeld mag worden.

Berichten en geruchten over de voortgang der geallieerde troepen bereikten ons aan het eind der vorige week. Verlangend keken wij uit naar de eerste tanks, dit des te meer, omdat wij 2de Paaschdag als straf voor het doodschieten van een Duitscher in huis moesten blijven en wie weet wat voor andere gevolgen deze zogenaamde. terroristische daad zou hebben… Maandag gingen enkelen stiekum weer op straat.
Wat hebben wij deze eerste troepen dankbaar begroet. Bloemen en drinken werden de ferme kerels aangeboden, vele ingezetenen kregen alras cigaretten, bonbons, chocolade. Het werd al donker, maar ieder hoste met oranje getooid door de straten. De bevrijding was een feit geworden.
Op woensdag 4 april kwam het Oranjecomité bij elkaar. Besloten werd op donderdagmiddag een eenvoudige optocht te houden. Op het bordes van het gemeentehuis hield waarnemend OC-voorzitter L. Loo een toespraak. De bevrijding moet ons brengen tot een hechter aaneensluiten, wars van alle partijgedoe, er naar strevende dat wij Nederlanders zijn en dat het snoer eenmaal gelegd in dagen van bloed en tranen "God, Nederland en Oranje één", vastgehouden wordt.
Na de rondgang door Borne, waar de route door doortrekkende colonnes gewijzigd moest worden, vonden later in een aantal hotels en cafés bals plaats, waarvan een gretig gebruik werd gemaakt.

…opeens een hard gejuich en geschreeuw

Zijn dochter schreef een boek over hem, over Jan van den Toren Burgemeester in bezet Borne. Het is gedeeltelijk verteld vanuit Van den Torens eigen dagboek en deels gebaseerd op hoe dochter Christien de bezettingstijd als kind heeft ervaren, tot en met de blijdschap van de bevrijding. "We zaten angstig en wel in de kelder en hoorden opeens een hard gejuich en geschreeuw."

Op 3 april 1945 schrijft Van den Toren in zijn dagboek het volgende (ingekort en cursief).

TROEPEN

11.30 uur. *Door S.S.-Gestapo opgehaald per motorrijwiel en gebracht voor den plaatselijken Ortskommandant, die mededeelt, dat het straatverbod wordt opgeheven van 15-17 uur, opdat de inwoners brood, melk enz. kunnen halen. Een en ander per omroeper bekend gemaakt.*

13 uur. *Het geschutvuur leeft weer op, in den loop van den middag wordt het vuren heftiger en wordt ook het vuren van kleinere wapens gehoord, Engelsche vliegtuigen cirkelen boven het dorp Borne en omgeving.*

17 uur. *Als gevolg van het straatverbod is er geen mensch meer op straat. Meerdere Duitsche troepen trekken zich terug, zich in de straten achter elkaar langs de huizen begevende, ter dekking tegen aanvallen uit de lucht. Kleinere Duitsche militaire onderdeelen posteren zich op de pleinen en in de gangen naast de huizen…..*

20 uur. *"Hoera"-geroep! Het ongelooflijke is waarheid, de eerste tanks der Geallieerden rollen binnen, de eerste Tommies arriveeren. Evenwel, er zijn nog nesten van verzet. "Strijdend Nederland", hetwelk onmiddellijk in actie is getreden, doet de menschen hun woningen weer binnengaan…..*

21 uur. *Borne bevrijd! De zware druk van 5 jaren bezetting glijdt van de menschen af, tranen van vreugde breken zich baan, het vreugdegeroep is niet van de lucht en terwijl het gevecht zich verplaatst in de richting naar Zenderen en om één weerstandsnest in Borne nog heftig wordt gevochten, komt het rood-wit-en-blauw voor den dag en tooien de menschen zich met Oranje…..*
(Er is nog een tweede versie. Veel eenvoudiger. Maar Van den Toren vermeldt daarin wel dat hij en de gemeente-secretaris op non-actief zijn gesteld.)

OPSTEL

Tussen de papieren die burgemeester Jan van den Toren heeft bewaard vindt dochter Christien een opstel: De bevrijding, door Stien van den Toren. Ze moest het op school schrijven. Ze vermoedt in mei of juni 1945. Ze kreeg er een 8 voor (voor schrijven een 5). Uit het opstel dit fragment.
Dinsdag, 3 April was de Bevrijdingsdag van Borne. 's Avonds tegen 6 uur werd het schieten nog te erg en kropen we in de kelder. Mitrailleurs werden op de Bleek opgesteld, Duitsers kropen in de bosjes weg en gingen bij de mensen in huis bewapend met Pantzerfaust en Pantzerschreck, machine- en repeteergeweren. Om 8 uur sloeg het uur der verlossing. We zaten angstig en wel in de kelder en hoorden opeens een hard gejuich en geschreeuw. We vlogen op, maar dorsten nog niet naar buiten te gaan, daar er nog verscholen Duitsers waren. Door een geopend raam vroegen we aan de buren wat er aan de hand was. Dezen deelden ons mede, dat de eerste tanks Borne binnenreden. Het gejuich was niet van de lucht. De vlaggen werden al uitgestoken, doch "Vrij Nederland" zei dat ze weer moesten worden binnengehaald daar er nog "nesten van verzet" waren. Ieder was met Oranje getooid. Een goede 20 Duitsers waren in de Nes gevlucht, maar ze werden er wel uitgemitrailleerd. Zo had het uur van verlossing voor Borne geslagen…..

‘Een band voor het leven’

Jan Kolner en Hans Mulder werken aan een tweede oorlogsfilm

“De bevrijding heeft mij niet kunnen ontdoen van de angsten die zich in mij hadden vastgezet. Het gevoel dat je niet tot de normale mensen behoorde, dat je voorzichtig moest zijn, dat je zomaar kon worden uitgescholden, dat je uitschot was, bleef voortbestaan. Dat gevoel overheerste alles, daar werd ik ieder moment van de dag aan herinnerd. Het hing als een schaduw over alles heen. En ’s nachts kwamen de dromen met herinneringen aan die angstige ervaringen alles overheersend terug”.

Het zijn enkele zinnen uit het verslag dat Max van Trommel schreef over zijn ervaringen als acht jarige jongen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het zijn herinneringen aan zijn tocht uit Scheveningen naar Twente en zijn verblijf op twee boerderijen en de bijzondere band die hij heeft ontwikkeld met onze regio.
Een verslag dat je raakt als je leest dat na jaren pas duidelijk werd dat de grootouders van Max in maart 1943 afgevoerd werden naar Sobibor in Polen en daar op de dag na aankomst werden vermoord. Een verslag dat je even naast je neerlegt als je leest dat de zus van Max op 21-jarige leeftijd een eind aan haar leven maakte en een brief achter liet met de verontschuldiging dat zij dit moest doen omdat ze niet normaal was. Een verslag dat Max 80 jaar na dato schreef over de pijnlijke gebeurtenissen in de oorlog. Een mengeling van angst en geborgenheid die in hem zijn samengesmolten tot een band voor het leven. De verschrikkingen van de oorlog. De impact!

Tijdens de opnames van de oorlogsdocumentaire “Nooit verteld” (2018) hebben de makers Jan Kolner en Hans Mulder, Max van Trommel leren kennen. Na het lezen van het verslag “Een band voor het leven” is in overleg besloten om zijn herinneringen te verfilmen. Er werd een projectplan geschreven, een begroting opgesteld en het dekkingsplan en marketingplan moesten helpen voldoende financiële middelen te genereren. Gezien haar doelstellingen was Stichting Heemkundegroep Hertme onmiddellijk bereid dit unieke project te ondersteunen.

Een angstige Joodse Max

‘Ausweis bitte’

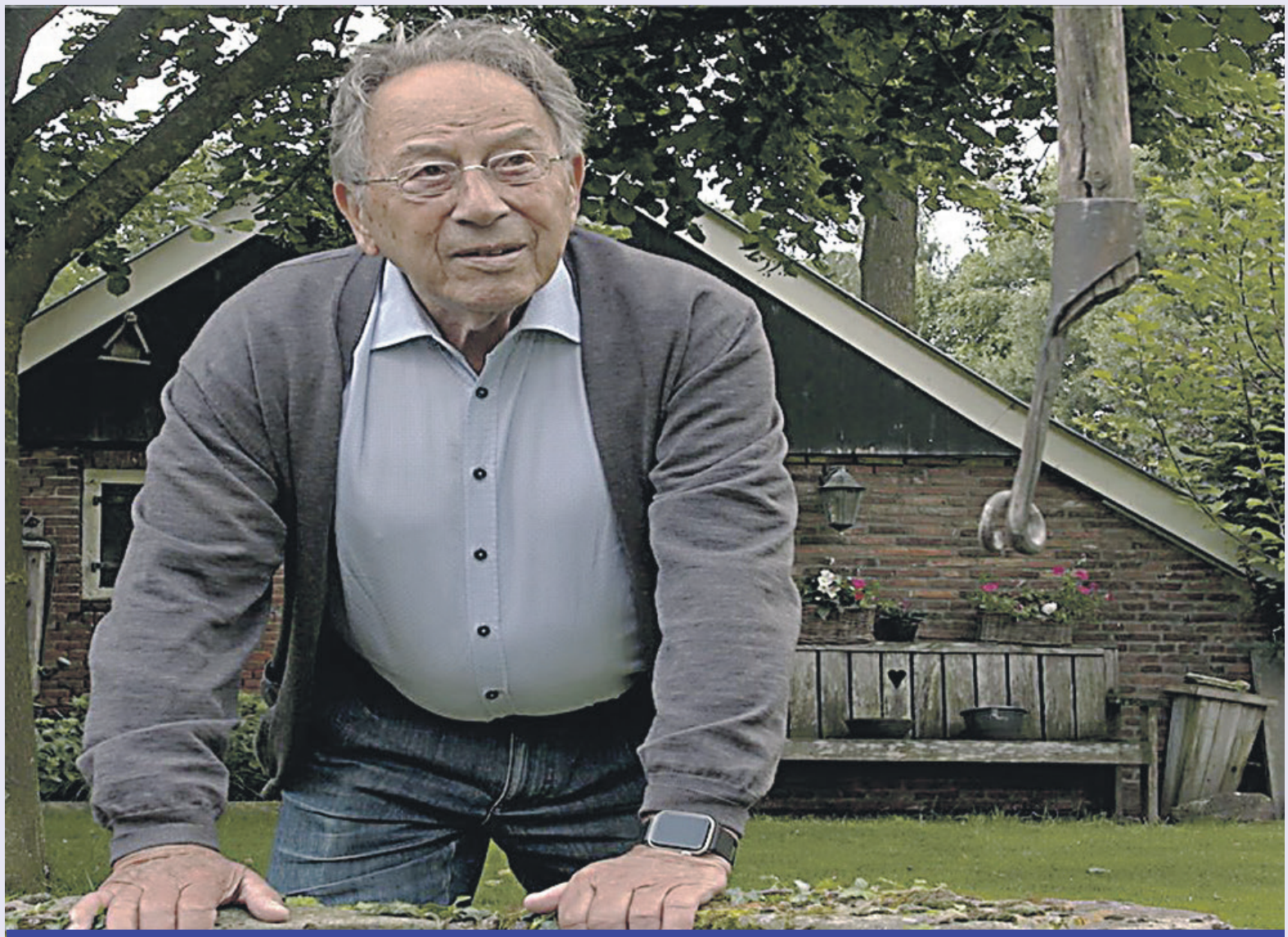
Naast Keep Them Rolling en Die Volksgrenadiere hebben o.a. de gemeente Borne, het Rabofonds, het Prins Bernard Cultuurfonds, het Stimuleringsfonds Bornse Evenementen, Stichting Kringloop en meerdere bedrijven, instellingen en particulieren hun medewerking en of financiële ondersteuning toegezegd. Ook is er een eerste contact met omroep Max gelegd.
Inmiddels zijn de eerste opnames in Rotterdam, de huidige woonplaats van Max, en op bijzondere plaatsen in Twente gemaakt.
Op 3 april wordt de bevrijding van Borne gefilmd in de Brinkstraat. In juni 2020 is al met de gemeente Borne gesproken om er vooral voor te zorgen dat de bevrijdingsscenes in dit deel van Borne waarheidsgetrouw kunnen worden opgenomen. Na deze opnames volgen in de maanden april tot het najaar de opnames van de overige scenes.
Er zal hard worden gewerkt door de cast en crew om er voor te zorgen dat de film in 2023 in première kan gaan.
Meer dan 6 miljoen Joden werden in de oorlog op een gruwelijke wijze vermoord door de nazi’s, vergast of geëxecuteerd. Ongeveer 1.5 miljoen van de Joodse slachtoffers waren kinderen.

Driekwart van de Europese Joden overleefden de oorlog niet in eén van de grootste catastrofes in de geschiedenis van het Joodse volk. Herinneringen aan deze traumatische oorlog blijven de Nederlandse samenleving sterk beïnvloeden. Daarom herdenken we op 4 mei de oorlogsslachtoffers, wordt op 5 mei de vrijheid gevierd en wordt de film ‘Een band voor het leven’ gemaakt.

NOOIT VERTELD

Zoals in het voorgaande stuk gemeld, hebben Jan Kolner en Hans Mulder eerder al de documentaire Nooit Verteld gemaakt.

Aan de hand van gesprekken met inwoners van Hertme kwamen gebeurtenissen naar boven die zoals de titel zegt nog nooit eerder gepubliceerd waren.
Het schijnvliegveld aan de Zandbongenweg heeft een prominente rol gespeeld in de Tweede Wereldoorlog. De bunker staat er nog steeds en het verhaal gaat dat er een houten vliegtuigje op rails heen en weer werd getrokken als afleidingsmanoeuvre voor de geallieerde bommenwerpers.

Max van Trommel even terug in Saasveld

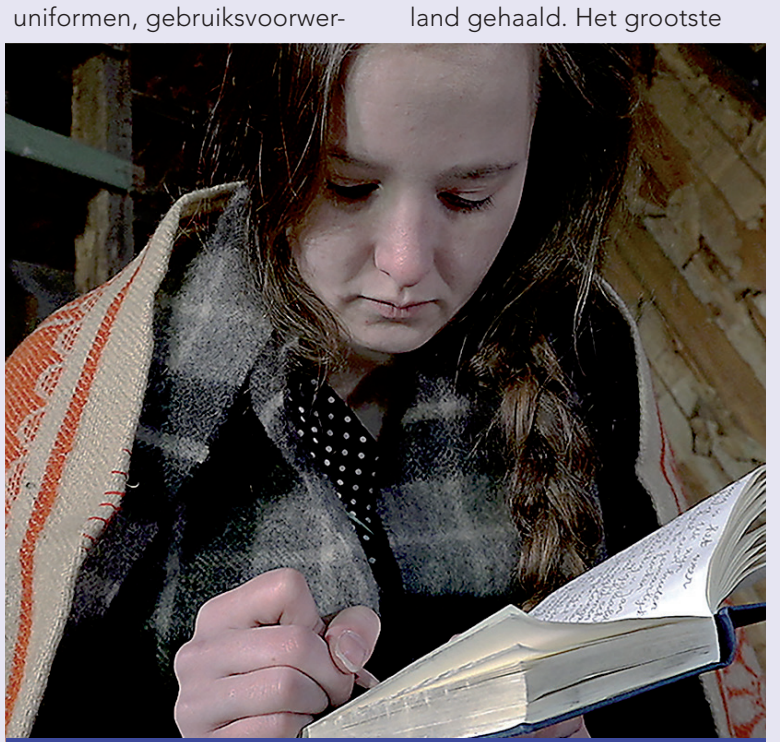
SUCCES

Bijna drie jaar zijn de heren met het hele project bezig geweest. Ze hadden echter nooit verwacht dat het zo'n succes zou worden. ''De groep mensen die de oorlog heeft meegemaakt wordt steeds kleiner. Er is in die vijf jaar ontzettend veel gebeurd in Hertme en als we er nu niets mee doen, gaan deze herinneringen straks verloren!" Denk aan de bezetting van de Duitsers, de vordering van de pastorie en de school, het verzet, het verbergen van Joodse onderduikers, het commando van de V1 en de werkzaamheden aan deze raket die in het geheim werden uitgevoerd. Het opvangen van evacuées tijdens de hongerwinter in '44-'45, het is slechts een greep uit de vele onderwerpen, die in de documentaire aan bod komen.

ACTEURS

Een bezoek van Keep them Rolling ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van de bevrijding, vormde uiteindelijk de directe aanleiding tot het maken van de opnames. ''Ik wilde mensen niet alleen hun verhaal laten vertellen, maar tegelijkertijd scenes na laten spelen. Daar had ik acteurs, maar ook authentieke vervoersmiddelen, uniformen, gebruiksvoorwerpen etc voor nodig uit die tijd. Alles moest wel zo authentiek mogelijk lijken!" Dat gaf meteen de nodige problemen voor de makers, want wie heeft er nog spullen uit die periode? Jochem Kolenbrander, een verwoed verzamelaar van oorlogsvoorwerpen en expert op het gebied van Duitse uniformen en materieel, bood aan te helpen. Hij bleek bovendien ook over een enorm netwerk te beschikken in de toneelwereld en bracht Kolner in contact met onder meer Jan Riesewijk en Jos Brummelhuis. Uiteindelijk werden zeventig acteurs aangenomen, professionele en goede amateurs.

Kleding werd uit het hele land gehaald. Het grootste probleem vormden de Duitse voertuigen.
''We hebben echt stad en land afgezocht. Bovendien was ons budget niet zo groot, maar af en toe hadden we geluk met behulp van een sponsor en een beetje subsidie." Soms moesten attributen zelf gemaakt worden, omdat ze niet meer te krijgen zijn, maar door vasthoudendheid komen stukje bij beetje alle benodigde attributen bij elkaar, waarna er gestart kon worden met de opnames. Op meerdere locaties wordt er gefilmd, waaronder Erve 't Bartelink en zelfs bij Hassels Monning in Borne.

Joodse onderduikster

TOEVAL

''Het was een enorme klus, maar wel eentje waar we heel veel plezier aan beleefd hebben en die ons ontzettend veel voldoening heeft gegeven." Bij toeval komt Kolner tijdens de opnames in contact met Max van Trommel uit Rotterdam, die als jongetje van joodse afkomst in Hertme ondergedoken heeft gezeten. Ook hij wil graag meewerken en vertelt zijn ervaringen in de documentaire. Een indrukwekkend relaas. ''Als we scenes terugzien, raken we zelf menig keer geëmotioneerd", haakt Mulder in. ''Het is echt een heel aangrijpende documentaire geworden.

We hopen dat de film over Max van Trommel net zo mooi gaat worden."

Het schijnvliegveld moest de aandacht van Vliegveld Twente afleiden, aldus Jan Kolner(r) en Hans Mulder

Twee motorrijders bij de bevrijding

Wapendistributie

Bevrijd, maar tegen welke prijs

‘Nog geen knoop om aan te naaien’

“Als je dan terug komt bij je vernielde huis, kom je er pas achter wat er allemaal weg is. Je hebt nog geen knoop om ergens aan te zetten, dat is raar”, vertelt Gerard Slot over zijn geboortehuis aan de Hoeselderdijk in Bornerbroek. Ruim 30 gezinnen zijn door oorlogshandelingen in april 1945 alles kwijt. Wat gebeurde er in Bornerbroek in de nadagen van de oorlog? Na de bevrijding is daar direct hulp nodig. Hoe ging dat toentertijd, wie hielpen er en wat deed de overheid?

Begin april 1945 zijn de zuidelijke provincies en delen van Gelderland bevrijd van de Duitse overheersing. Koningin Wilhelmina is terug in Nederland. De opmars van de bevrijdingslegers is niet meer te stoppen.
In Twente wordt strijd geleverd door Britse legeronderdelen die optrekken vanuit de Achterhoek. Via Enschede gaat het op 3 april richting Borne. Dezelfde dag nog wordt Borne bevrijd, Zenderen en een klein deel van Bornerbroek op 4 april. Canadese legeronderdelen hebben op 4 april Delden bevrijd, zij trekken door naar Borne en nemen de posities over van de Britten.

De bevrijding van het overige deel van Bornerbroek lijkt nabij, maar niets is minder waar. Er volgt nog een aantal dagen van felle strijd. Een groep fanatieke Duitsers heeft stelling genomen ter hoogte van de Hoeselderbrug en de brug in de Entersestraat van het Twentekanaal en verdedigt zich met man en macht. Zij worden bestookt door geschutstellingen van de Canadezen vanaf het Tusveld en daardoor liggen grote delen van het dorp in de vuurlinie. De gevolgen zijn dan ook verschrikkelijk. Mensen ontvluchten hun huizen. Veel wordt zoveel mogelijk elders ondergebracht. Er zijn twee dodelijke slachtoffers te betreuren: de kleine Johan Ooms en mevrouw Platenkamp-Tiehuis.
In de nadagen van de oorlog zijn in onze gemeente op circa 37 adressen gebouwen geheel of gedeeltelijk verwoest, waarvan zeker 30 boerderijen. Het grootste gedeelte ervan ligt in Bornerbroek.

Het dorp is bevrijd op 8 april maar betaalde een hoge prijs. Veel boerenbedrijven lopen grote schade op. Postcommandant A.W. Arts van de Rijkspolitie te Bornerbroek schrijft een rapport over de boerderij van de familie Haarhuis: “De boerderij toebehorende aan de gebroeders Haarhuis, bestaande uit woonhuis en daarin aanwezige veestallen alsmede de daarachter staande schuur met daarin aanwezige varkensstallen, in de dagen van 4 tot en met 8 april 1945 door oorlogsgeweld geheel zijn afgebrand, waarbij zo goed als de gehele inventaris bestaande uit huisraad, vee, varkens en gereedschappen verloren is gegaan. Bedoelde boerderij lag in de nabijheid van het Twentekanaal, waar de Duitsers langs de dijk lagen opgesteld en kwam alzo in de vuurlinie te liggen van de Canadezen. Het was onmogelijk om deze boerderij in die dagen te naderen en kon er in het geheel geen hulp geboden worden.”

BORNSE WERKWILLIGEN AAN DE SLAG IN BORNERBROEK8)

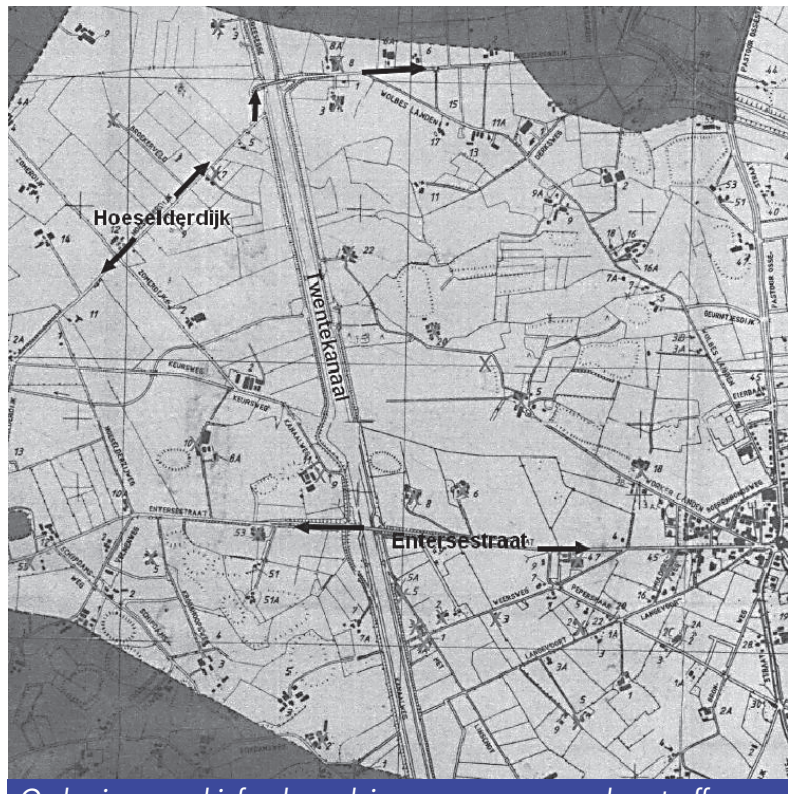

Hulpverleening
Bornerbroek

Bornerbroek is door het oorlogsgeweld in bijzondere mate getroffen. Velen zijn dakloos en beroofd van alles wat zij aan have en goed bezaten. Vanzelfsprekend zal van overheidswege gezorgd worden voor een billijke schaderegeling. Momenteel dienen echter deze getroffenen zoo snel mogelijk geholpen te worden met het meest noodzakelijke, waarbij voornamelijk de verzorging met lijfgoederen de aandacht vraagt.

De waarnemend Burgemeester doet dientengevolge een beroep op de ingezetenen van Borne om ten spoedigste **kleedingstukken, in het bijzonder onderkleeding,** te willen afstaan, opdat een directe hulp aan de slachtoffers mogelijk wordt. Voorloopig moeten een 200-tal kinderen en 100 mannen en vrouwen van het allernoodigste voorzien worden. Aan het adres van de zuivelfabriek (de heer Roling) kunnen de kleedingstukken worden bezorgd, terwijl tevens een aantal jongeren uit onze Gemeente huis aan huis de ter beschikking staande goederen zal ophalen. Wacht U echter hun komst niet af, doch brengt zelf reeds Uw giften aan genoemd adres!!!!!!

Direct na de bevrijding van Bornerbroek geeft het gemeentebestuur opdracht om de getroffenen te helpen door de inzet van een groep van zogenaamde werkwilligen. De gemeente onderneemt snel actie omdat de nood hoog is en “van Wederopbouw-zijde kon de eerste tijd daaromtrent niets verwacht worden”, aldus gemeentearchitect Van Hal. Met ‘Wederopbouw-zijde’ bedoelt hij het Bureau Wederopbouw Boerderijen van het toenmalige ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.
De Bornse werkwilligen gaan onder leiding van een medewerker van de gemeente en L. Huisman, een voorman van de Grontmij aan het werk bij 30 door oorlogsgeweld gedupeerde boerderijen. De mannen ruimen puin en sorteren nog bruikbare materialen. Ze worden bewaard voor hergebruik bij tijdelijke huisvesting en stallen.
Landbouwgronden die door tanks en granaten zijn omgewoeld worden geëgaliseerd en afrasteringen worden hersteld. Kadavers van omgekomen vee worden begraven. Door de inspanningen van de Bornse mannen kunnen de boeren hun tijd besteden aan hun familie en aan de verzorging van vee en land want het is noodzakelijk dat er ingezaaid en begraasd kan worden. Landelijk gezien is het zeer slecht gesteld met de voedselvoorziening.
De groep werkwilligen bestaat gemiddeld uit 30 personen. Hun loon, 49 cent per uur, wordt betaald door de gemeente. De laatste loonbetalingen dateren van 19 mei. Dit zou betekenen dat de groep, hetzij in wisselende samenstelling en grootte, ruim een maand in Bornerbroek heeft geholpen.
De gemeente zorgt ook voor de maaltijden. In de fabrieks-keuken van Spanjaard in Borne worden de maaltijden bereid voor de zogenaamde ‘opruimingsdienst’. De mannen eten hoofdzakelijk erwten- en veldbietensoep, zuurkool en koolraap. De eerste maaltijden zijn verstrekt op 9 april 1945, de laatste op 5 mei.
Dankzij de hulp wordt de basis gelegd voor vervangende onderkomens voor mens en dier, de zogenaamde noodboerderijen en noodstallen. De herbouw van deze onderkomens en na verloop van tijd de permanente bebouwing, worden gecoördineerd door het Bureau Wederopbouw Boerderijen. Over de wederopbouw wordt verderop in dit artikel meer verteld.
Er is hulp nodig, niet alleen bij opruimwerkzaamheden. De burgemeester doet op 14 april een oproep in de Bornsche Courant aan de ingezetenen om zoveel en zo snel mogelijk kleding in te zamelen voor de getroffenen in Bornerbroek. Landelijk gezien komt het Rode Kruis in actie.

Op basis van archiefonderzoek is aangegeven waar de getroffen boerderijen lagen

HARK

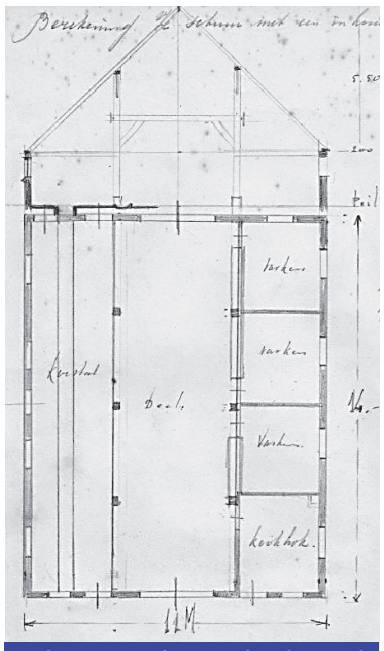
Het Rode Kruis organiseert in de zomer van 1945 haar HARK-Hulp Aktie. De afkorting staat voor Hulpactie Roode Kruis.
Een nationale actie met als doel ‘Helpt ieder Nederlandsch gezin weer op te bouwen’. In de zomer van 1945 worden lokale comités in het leven geroepen voor het inzamelen van geld maar vooral ook goederen. Alles is welkom: huisraad, kleding en ook gereedschappen. In Borne, Hertme, Zenderen en in Bornerbroek worden comités gevormd die voortvarend aan de slag gaan. De taken worden verdeeld. Er zijn verschillende sub comités die zorgen voor de inzameling van goederen, voor opslag en sortering en voor de inzameling van geld. Dit laatste wordt bijeengebracht door giften maar vooral ook door acties van bijvoorbeeld de padvinderij en een voetbalwedstrijd.
In totaal levert de HARK-actie in onze gemeente een bedrag op van fl. 13.385,81 en 25 vrachtwagens met goederen. Met de gelden worden spullen gekocht en de goederen worden zorgvuldig verdeeld. Alles wat overblijft gaat naar andere geteisterde gebieden in Nederland.
Bij het parochiehuis in Bornerbroek worden vrachten huisraad bezorgd. De familie Slot aan de Hoeselderdijk ontvangt een kastje. Niet de gevraagde kledingkast maar een wat kleiner model. Nu is deze kast een pronkstuk in het huis van een kleindochter.
Zoals we hiervoor hebben kunnen lezen is in de eerste maanden na de oorlog de hulp aan Bornerbroek vooral lokaal georganiseerd. De overheid neemt landelijk de wederopbouw voor haar rekening. Zeer belangrijk in de eerste maanden na de bezetting is het herstel van bedrijfsgebouwen en de boerderijen. De economie moet weer gaan draaien en er is voedsel nodig. Het Bureau Wederopbouw Boerderijen (BWB) is verantwoordelijk voor het plaatsen van de zogenaamde noodboerderijen als tijdelijke voorziening en voor het realiseren van de latere permanente bebouwing.

Affiche van de H.A.R.K.-actie

HET PLAATSELIJK BUREAU WEDEROPBOUW

Ook in onze gemeente wordt een kantoor van BWB gevestigd. Het wordt gehuisvest in het gemeentehuis en bemand door H.J. Oude Lansink (van beroep opzichter/tekenaar) uit Zenderen en G.J.W. Overdijk (van beroep aannemer, bouwkundig opzichter) uit Bornerbroek. Oude Lansink begint eind mei 1945 met zijn werkzaamheden, Overdijk begint een paar weken later.

Schets van de noodstal van de familie Slot

De werkzaamheden van de heren houden verband met het organiseren van noodvoorzieningen:

- maken van plattegronden van de boerderijen met bijbehorende materiaalstaten;
- betalen van bouwmaterialen en leveranciers;
- administreren van de aanvragen incl. de kosten van de noodvoorzieningen;
- aanvragen van bouwmaterialen bij de Dienst Landbouwherstel.

In de periode mei 1945 - januari 1946 zorgt het plaatselijke bureau ervoor dat alle aanvragen voor noodvoorzieningen zijn verzonden en de aannemers en toeleveranciers aan de slag kunnen. De bouw moet zo snel mogelijk beginnen om een behoorlijk onderdak voor het begin van de winter te realiseren.
Het is niet duidelijk hoe lang het plaatselijke bureau heeft bestaan, in ieder geval was het nog in functie in januari 1946. Medio augustus 1946 heeft gemeentearchitect Van Hal de leiding over de wederopbouw.

WEDEROPBOUW IN DE PRAKTIJK

Een noodvoorziening kan van alles zijn. Een uit puin gebouwde woning, een houten barak of zoals bij de families Slot en Schuttenbeld het geval is, een kippenschuur die voor bewoning geschikt wordt gemaakt. Deze schuren zijn afkomstig van Koedijk uit Almelo. De woonvoorziening en de noodstal van de familie Slot worden betaald door BWB en kosten respectievelijk fl 2584 en fl. 2485. Aannemer Platenkamp voert het werk uit. Lang heeft de familie Slot niet gewoond in hun tot woning opgewaardeerde kippenschuur. Op een gegeven moment hebben vijf van de zeven kinderen longontsteking, de familie is daarom verhuisd naar de noodstal.

Voor alle door de BWB gerealiseerde bouwwerken wordt een huurprijs in rekening gebracht. Voor de familie Slot is het zuur. Zij hadden in 1944 de hypotheek ten behoeve van de boerderij afgelost, de brandverzekering keert niet uit wegens oorlogsschade en er moet nu wel huur betaald worden voor een schamele huisvesting.

De bouw- en herstelwerkzaamheden en leveranties van materiaal worden zoveel mogelijk uitgevoerd door lokale bedrijven zoals Oude Wolbers, Platenkamp en Morselt uit Borne en Ensink, Overdijk en Wools uit Bornerbroek. Er is echter gebrek aan van alles. Zo heeft aannemer Meenhuis een aandrijfriem en 20 m loodkabel nodig. Het plaatselijke bureau Wederopbouw vraagt deze aan bij de Dienst Landbouwherstel. In Borne zijn voldoende arbeidskrachten die in Bornerbroek aan de slag willen maar niemand heeft zo vlak na de bevrijding de beschikking over een fiets. Met andere woorden: er is geen vervoer. Daarom doet plv. burgemeester De Graaff een verzoek om fietsen ter beschikking te stellen bij het Commissariaat Noodvoorzieningen. Door de formele opstelling van BWB komen zowel aannemers als de getroffen boeren in de problemen. De uitbetaling van de declaraties gaat zeer langzaam; een verouderd formulier betekent alles opnieuw invullen en aanvragen. Daarnaast zorgt de trage werkwijze ervoor dat medio augustus 1946 verschillende lokale aannemers ruim fl. 18.000 te goed hebben en daarom willen zij geen bouwmaterialen meer leveren tenzij deze direct worden betaald. Dan zijn er nog de boeren die zelf het merendeel van het bouwmateriaal hebben geleverd voor de noodvoorziening. Ook zij worden geacht huur te betalen.
De houding van BWB zorgt niet alleen in Borne voor wrevel. In Twente zijn veel burgemeesters dezelfde mening toegegaan: 'men dringt ons een type (niet-streekeigen) op dat ons het minst kan dienen' en 'het bouwseizoen is al verstreken voordat een gunstige beslissing verkregen wordt'. Als dan ook in de Tweede Kamer vragen worden gesteld over de bureaucratische, omslachtige en dwingende werkwijze, steken de burgemeesters van de Twentse plattelandsgemeenten de koppen bij elkaar. Het leidt ertoe dat de Vereniging Nederlandse Gemeenten in actie komt voor de belangen van de gemeenten. Na de eerste moeizame jaren na de oorlog komt de herbouw vanaf 1948 goed op gang.

Schilderij van Anny Slot-Platenkamp van de in 1950 gebouwde boerderij aan de Hoeselderdijk. In verband met de aanleg van het Businesspark XL Twente is de boerderij inmiddels afgebroken.

De eerste jaren na de oorlog is het behelpen. Mensen wonen in noodvoorzieningen en proberen zo goed mogelijk het dagelijks leven weer op te pakken. Langzamerhand verandert het landschap, er wordt gebouwd! Volgens de BWB gehanteerde urgentielijst verschijnen in Bornerbroek mondjesmaat vanaf 1946 tot 1956 nieuwe boerderijen en stallen. De meeste noodvoorzieningen worden afgebroken.
De familie Slot kan in 1950 weer droog en warm wonen, want in dat jaar wordt de nieuwe boerderij betrokken.

De inmiddels overleden auteur Anja Tanke schreef dit artikel in samenwerking met het echtpaar Slot-Platenkamp.

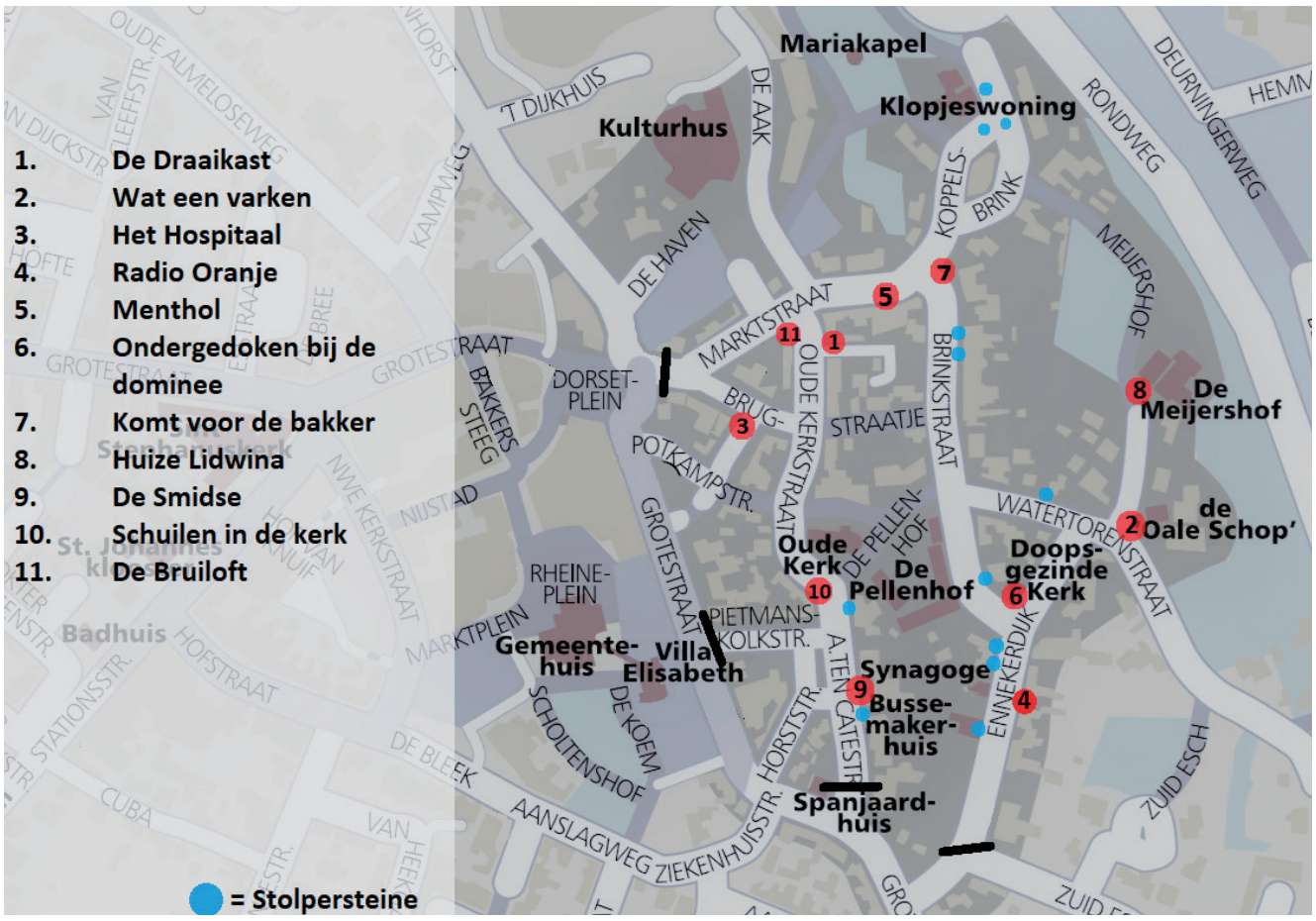
Boerderij van de familie Bokdam aan de Bokdamsweg. Deze werd op 7 april 1945 volledig verwoest

TREFFEN VAN NOODVOORZIENINGEN IN 1945 DOOR HET PLAATSTELIJK BUREAU WEDEROPBOUW11)

	Naam eigenaar (e) / pachter (p)	Voorziening
1	J. Altink	Noodwoning en noodstal
2	J. Asteleijner (e)	Noodstal?
3	E.J. Bokdam (e)	Noodboerderij
4	G.F. Braakhuis (e)	Noodwoning en noodstal
5	G.F. Broekhuis	Noodwoning en noodstal
6	G.H. Dreijerink (e)	Noodwoning
7	Gebr. H.B en J.A. Haarhuis (e)	Noodboerderij
8	B.H. Hinzenveld (e)	Noodwoning en noodstal
9	J. Hofste (e)	Noodwoning en noodstal
10	G. Koelen (e)	Noodstal
11	J.H. Kolvoort (e)	Barak en noodstal
12	A. Krooshoop (e)	Noodboerderij
13	B.J. Lubbers	Noodwoning
14	J.H. Oosterveld (e)	Noodboerderij
15	G.J. Perik (e)	Barak en noodstal
16	J. Perik (e)	Herstel schade woonhuis en noodstal
17	M. Platenkamp (e) B. Meulenkamp (p)	Noodwoning
18	H.J. Reimers (e) J. Platenkamp (p)	Noodwoning en noodstal
19	G. Schuttenbeld (e)	Noodstal
20	J. Sietsma (e)	Noodstal
21	H. Slot (e)	Noodboerderij en noodstal
22	G.J. Sonder	Barak en noodstal
23	A.B. Timmerhuis(e)	Noodboerderij en noodstal
24	J.G. Westerik (e)	Noodboerderij
25	W.G. Wilmink	Noodwoning en noodstal
26	W.G. Wilmink (e) A.H. Exterkate (p)	Barak en noodstal
27	W.G. Wilmink (e) H.J. Platenkamp (p)	Noodboerderij
28	W.G. Wilmink (e) A.H. Platenkamp (p)	Noodboerderij
29	W.G. Wilmink (e) A.M. Holtmaat (p)	Noodwoning
30	G. Wissink (e) B. Meulenkamp (p)	Noodstal
31	G. Wolters (e)	Noodboerderij

Carport Oosterik

Oale Schöp

Route Belevingstheater

Het Rode Kruisgebouw

Doopsgezinde Kerk

Leliefeld, smederij

Carport Ennekerdijk nr. 20

Koppelsbrink

Oude Kerk

Loods Marc Leurink

Meijershof

Lunchcafé de Ster, Marktstraat

Programma 2 april

OFFICIËLE START IN OUDE KERK

16.15 – 17.30

Officiële start Belevingstheater in Oude Kerk Borne, met aantal sprekers onder wie burgemeester Jan Pierik, Jo de Leeuw en Noa Meijer, achterkleindochter van de familie Hilbrink.

Muzikale medewerking door St. Gregorius Hertme, Leonie Pol, Piet Kommers en Jos Beunders.
Alle beschikbare plaatsen zijn inmiddels toegekend.

BELEVINGSTHEATER

17.30 uur

17.30 uur Start Belevingstheater in Oude Kerk en op elf andere locaties, waar korte scenes worden opgevoerd van circa 10 minuten.
Gastvrouwen en gastheren geven via een klok aan wanneer de volgende voorstelling is en zijn tevens aanspreekpunt voor publiek. Ze zijn herkenbaar door een oranje sjerp.
De scenes vinden deels binnen, maar grotendeels buiten plaats en zijn geïnspireerd door verhalen van onder anderen Gé Nijkamp en Annette Evertzen.
Er is geen vaste route. Bij binnenkomst wordt aan de rand van Borne een plattegrond met de scenes uitgereikt. Daarop staan ook alle Stolpersteine. Bij elk daarvan wordt duidelijk gemaakt wie daar heeft gewoond.
Het belevingstheater duurt tot 20.30 uur.

AANGEPAST PROGRAMMA

Gelet op de oorlog die in Oekraïne woedt, heeft het bestuur van de Stichting Belevingstheater Oorlogstijd en Bevrijding besloten om het programma op diverse onderdelen aan te passen.

Besloten is het programma doorgang te laten vinden waarbij het belang van vrede en vrijheid extra wordt benadrukt en er tegelijkertijd steun kan worden betuigd aan de inwoners van Oekraïne, daar of op de vlucht. Bewoners van (Oud) Borne wordt gevraagd de geel-blauwe vlag te hijsen en bezoekers wordt verzocht een uit te reiken geel-blauwe button met vredesduif te dragen.

Na het Belevingstheater is er op De Koem een samenkomst met sprekers, een hapje en een drankje en een passend muzikaal programma. Dit begint om 20.00 uur.

77 JAAR VRIJHEID

‘Groot Borns Vrijheidskoor’ op 5 mei

Samen liederen zingen voor Vrijheid, Vrede en Verbinding

Ter viering van 77 jaar vrijheid houdt het Borns Kleinkoor op de vroege avond van 5 mei een groots zangfestijn op het plein voor Kulturhus De Bijenkorf. De feestelijke opzet is dat zo veel mogelijk inwoners van Borne en omgeving dan naar het Kulturhus komen en zich verenigen tot één ‘Groot Borns Vrijheidskoor’. En dan samen liederen zingen van en voor Vrijheid, Vrede en Verbinding.

Omdat vrijheid en vrede niet vanzelf spreken, zoals Oekraïne ons ook weer leert. Wat zal het fantastisch zijn als het lukt om zo van alle kanten in Borne toe te stromen en onze vrijheid op 5 mei massaal in gedeelde vrolijkheid en uitbundige zang te vieren en te gedenken. Dat geeft emoties en verbindt. Dat neem je mee naar huis. Ook prachtig om de kinderen daarin mee te laten delen. Het feest heeft de vorm van een Sing-in met liederen die de meeste mensen wel kennen en zo kunnen meezingen. Bij voorbeeld het welbekende lied ‘We ‘ll meet again’.

DROOMLIED

De liedteksten zijn te volgen op grote schermen, zodat iedereen van jong tot oud kan meedoen. Tenminste negen koren werken mee. Zij treden niet op, maar geven ‘body’ aan de samenzang. Een mogelijk hoogtepunt in het programma is het zeer succesvolle toekomstgerichte droomlied ‘One day’ van Matisyahu. Zie hiervoor YouTube, in het bijzonder de Haifa-uitvoering. Die is nog minder bekend, maar zal door de koren vooraf worden geoefend. Tekst en muziek zijn ter oefening ook voor ieder te vinden op de website www.

bornskleinkoor.nl. Iedereen is welkom vanaf 19.00 uur. Dan start het inzingen. Het zangprogramma begint om 19.30 uur en duurt tot circa 20.30 uur. Het geheel staat onder leiding van de Bornse dirigent Bram van der Beek. De eveneens Bornse pianist Jos Beunders verzorgt de muzikale begeleiding op de piano. Bij slecht weer biedt het Kulturhus onderdak. Spelers van het belevingstheater van Borne’s bevrijding van begin april en enkele oude legervoertuigen zullen mede sfeer geven aan het zangfeest en het zo opluisteren. Het parkeerplein zal verder getooid zijn met vlaggen en zo veel mogelijk vrij worden gehouden van auto’s.

80-JARIG BESTAAN

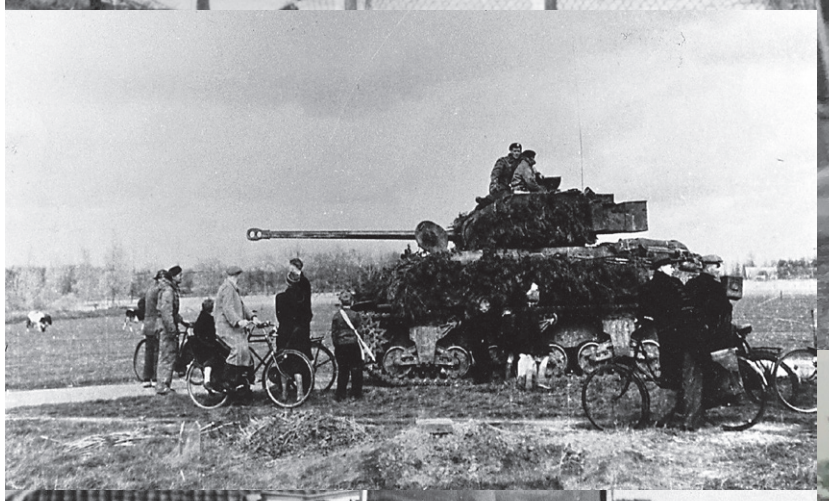
Het Borns Kleinkoor organiseert dit evenement ter gelegenheid van de viering van het 80-jarig bestaan. ‘Je samen verbinden in zang en muziek en daarvan genieten’ is kernwaarde van het koor. Twee jaar lang kon de viering van ‘75 jaar vrijheid’ niet doorgaan vanwege de corona-beperkingen. Nu we ook dáárvan vrij zijn, ziet het koor het feest op 5 mei als een gelegenheid bij uitstek om haar zangbeleving uit te dragen en te delen met een zo breed mogelijk publiek. Met als krachtige stimulans onder meer het grote succes van de massale samenzang bij de viering van ‘Borne 800’. Dit wil je toch niet missen. Doe mee !!

DORSETSHIRE.PL

